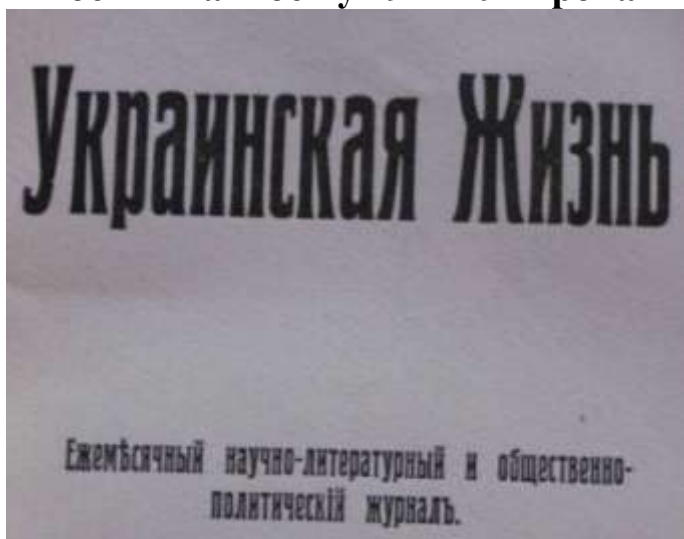

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Віктор Ідзьо

**«Украинская жизнь» - науково-літературний і
громадсько-політичний журнал українців
Москви та Росії у 1912-1917 роках**

Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 2020

Друкуються за рішенням Кафедри українознавства
Інституту Східної Європи, протокол № 1 від 3 січня 2020 р.

Рецензенти:

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко О. - доктор філософії, професор Кафедри українознавства, Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства, завідувач відділення «Філології та журналістики» Інституту Східної Європи.

Пасічник В. - доктор наук з державного управління, професор, завідувач Кафедрою європейської інтеграції Інституту державного управління Національної Академії державного управління при президенті України, професор відділу «Міжнародної громадянської співпраці» Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри українознавства, завідувач відділення «Санскритології», виконуючий обов'язки професора, керівник Карпатського відділення Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо

«Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках. Наукове видання. - Львів, «Вид. ІСЄ. III», 2020. - 170с.

Наукова праця академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства Віктора Ідзя «*«Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках*» - вивчає процеси зародження та становлення часопису українців у Москві *«Украинская жизнь»*.

Особлива увага звертається на участі у роботі журналу *«Украинская жизнь»*, таких визначних вчених, політичних, громадських та релігійних діячів, як: Тараса Шевченка, Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Івана-Франка, Лесі Українки, митрополита Андрея Шептицького та інших, які взяли активну участь в організації українського друкованого органу міста Москви *«Украинская жизнь»*.

Зібраний і відтворений науковий і фактологічний матеріал, сконцентрований у науковій праці *«Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках*» є унікальною джерельною базою у вивченні політичної та культурної історії України та української діаспори в Москві та Росії».

Наукова праця **««Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках»** видання III, видрукована з нагоди 60-ти ліття з Дня Народження (1960-2020рр.) автора.

З працею можна познайомитися на сайті Інституту Східної Європи -

www.easterneurope.nethouse.ua

ISBN966-665-347-12

© Ідзьо В.С., 2020р.

Зміст

«Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках.....	4
«Украинская жизнь» про українське питання в перших десяти літтях XX століття через призму європейської преси, та громадської думки.....	60
Світове українство на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1914 роках.....	76
Українська діаспора в Росії на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1916 роках.....	82
Михайло Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1917 роках	93
Симон Петлюра на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1911-1916 роках.....	112
Леся Українка на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1913 роках.....	128
Тарас Григорович Шевченко на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1914 роках.....	137
Іван Франко на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1916 роках.....	144
Митрополит Андрей Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Москви «Украинская жизнь» у 1914-1917 роках XX століття.....	155

«Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках

Перед тим, як з'ясовувати питання ролі журналу «Украинская жизнь» у громадському, політичному та культурному житті українців Москви і Росії, з'ясуємо передумови організації самого часопису у тому далекому 1912 році.

Розкривши перший номер журналу «Украинская жизнь», що розпочинав видаватися в Москві, зразу ж дізнаємося, що новий щомісячний журнал, який виходитиме на російській мові, ставить перед собою завдання, служіння інтересам і потребам 30-ти мільйонного українського народу і ознайомлення російського суспільства з українським національним рухом. Програма діяльності журналу «Украинская жизнь» міста Москви так була схвалена редакцією: публікувати статті чільних українських діячів Москви та Росії з національних питань. Робити постійний огляд подій з життя в Україні. Розглядати матеріали і публікувати статті з українських питань в Австрійській імперії, Польщі та других країнах Європи, робити критичний аналіз українського життя в усій Росії.

У зв'язку з такою широкомаштабною діяльністю нового журналу, у ньому були сконцентровані чільні українські сили, які зобов'язались зразу ж поставити новоутворений журнал «Украинская жизнь» на високий рівень. Як зауважувалось в передмові, у розгортанні діяльності журналу у старій столиці взяли участь такі видатні українофіли першої чверті XX століття, як: Н. Балабуха, І.К. Брусиловський, С.А. Буда, О. Білоусенко, І.А. Білоусов, Н.Ф. Біляшевський, приват-доцент Н.П. Василенко, А. Василенко, професор Ф.К. Волков, приват-доцент А.С. Грушевський, професор М.С. Грушевський, Д. Донцов, В. Дорошенко, Д. Дорошенко, С.А. Ефремов, В.Є. Жаботинський, Л.Н. Жебунев, М. Залізняков, І.В. Иванов (Джонсон), приват-доцент Б.А. Кістяновський, приват-доцент І.А. Кістяновський, професор Ф.Е. Корш, І. Кривецький, професор А.Е. Кримський, В. Ладенко, М.Ф. Левицький, О. Левицький, В. Липинський, професор І.В. Лучицький, Ф.П. Матушевський, Н.Б. Миркін, А. Михура, М. Могилянський, В.П. Науменко, А.П. Новицький, К.М. Обручев, В.П. Обнинський, С.В. Петлюра, П. Понятенко, С.В. Русова, професор А.А. Русов, В.В. Садовський, А.Ф. Саликовський, Д. Сіромаха, М.А. Славинський, П. Смуток, Н. Стасюк, П. Стасюк, І.М. Стешенко, професор Н.Ф.

Сумцов, Н.Г. Філянський, С. Чепига, С.П. Шелухін, А.І. Ярошевич [2,с.33-48; с.28-51; 3,с.1].

Цей же номер часопису розповідає про підготовку української громади міста Москви до вшанування 50-ти ліття з дня смерті Т.Г. Шевченка випуском «Шевченківського збірника», який видав «Комітет по вшануванню пам'яті Т.Г. Шевченка в Москві». Редакція журналу теж прийняла у цьому заході якнайширшу участь, надавши навіть власне приміщення по вулиці Большая Дмитровка д.14, кв.1., в розпорядження Комітету по влаштуванню пам'яті Т.Г. Шевченка у Москві. Чільні наукові сили «Украинской жизни» підготували також науково-культурну програму, яка була повністю присвячена Т.Г. Шевченку. З доповідями виступили: І.С.Хвостов: «Шевченківські дні у Москві», приват- доцент. Гр. Де Ла Барт: «Шевченко народний поет», академік Ф.Е. Корш: «Шевченко серед поетів слов'янства», А. Калішевський: «Мотиви творчості Т.Г. Шевченка», О.Новицький: «Шевченко, як маляр», професор А. Кримський: «Шевченківські дні у Москві у 1891 році». З накових доповідей ми дізнались, що українська громада Москви була досить великою і активною уже у час Т.Г. Шевченка, який теж знаходив у неї притулок. В 1858 році Т.Г. Шевченко був гостем у свого знаменитого друга М.С. Щепкіна, який тоді проживав у «Старого Пімена». Власне, у той час в «Старого Пімена» збиралася вся українська інтелігенція Москви. Дім «Старого Пімена» був немов би світлицею для усієї Московської України» [4,с.123].

В Москві, зауважував невідомий дописувач «Украинской жизни» у 1912 році Ал. С., існує досить багаточисельна колонія українців. По забороні у 1905 році впливової української організації Москви «Українська хата» українці задовільняли свої національно-культурні потреби в двох громадських організаціях: в «Українській секції» при Товаристві Слов'янської культури, яке очолював академік Ф. Корш, і в музично-драматичному Товаристві «Кобзар», яке знаходилося під патронатом артиста імператорської московської опери І. Алчевського. Обидві організації розміщувалися у домі №5 по Піменовському провулку в двох кроках від «Старого Пімена» На вечорницях «Кобзаря» українці збираються по суботах. Сотні, а на свята тисячі українців, сходяться сюди з усієї Москви, щоби послухати рідну музику, пісні, які виконують своїм же хором і кращими артистичними силами Москви. Тут при добрій організації ніколи не буває скучно. «Українська секція» Слов'янського

Товариства не так багаточисленна, та вклад її в організацію українського національного руху в Москві звичайно вагомий.

Свою діяльність «Українська секція» Слов'янського Товариства розпочала у кінці 1910 року. Тільки що у вийшовшій першій річній звітній так визначені її завдання: «Українська секція» Слов'янського Товариства однією головною метою своїх завдань існування в Москві ставить за мету розповсюдження інформації перед російським суспільством про стан українського питання в Росії в його широкому розумінні. Як це не дивно, але навіть серед прогресивних верств російського суспільства зустрічається грубе нерозуміння завдань українців. На тому неправильному ґрунті потреби українців ігноруються і навіть підлягають ворожого до них ставлення. Розуміючи це «Українська секція» Слов'янського Товариства намагається шляхом лекцій, співбесід, видання наукових праць сказати російському суспільству правду про український національний рух у Росії. Український національний рух у «Закордонній Україні» уже отримав признання і навіть державність, зокрема у Австрії у вигляді «Королівства Галичини і Володимирщини». Наш же український рух в Росії приходить тільки відстоювати, боротися за свої українські права з грубим нерозумінням суті українського питання. Ми українці, повинні доказувати російському суспільству, що наш народ у історичному і географічному відношенні цілком самостійна нація, що українська мова має право на цілком самостійне існування поряд з російською. Ми повинні доказувати, що право на культурне самооприділення не грозить нікому ніякою загрозою і дасть у випадку його правильного вирішення найкращі цінності в скарбницю багатонаціональної світової культури. Це одне із завдань «Української секції» Слов'янського Товариства. Друге ж її завдання: «посильна участь у інтелектуальному житті України». І третє: «підтримувати у своїх членах любов до рідного українського і зменшення, таким чином, умов, які б вели до денаціоналізації українців в Москві». Поки що Українська секція Слов'янського Товариства не розгорнула своєї діяльності в шир, як і не удосконалила своєї програми, та не дивлячись на це, багато уже успіла чого зробити і підготувати. Зокрема слід зауважити, що Українська секція зуміла організувати ряд доповідей і лекцій по українському питанню. Одним із перших виступив з доповіддю голова Слов'янського Товариства академік Ф. Корш із доповіддю: «Українське питання в Росії». Останнім

виступав нещодавно в «Українській секції» приват-доцент Пічета з доповіддю: «Про повстання Богдана Хмельницького». Особливий інтерес для членів «Української секції» Слов'янського Товариства мають зібрання і прочитані на них доповіді, які розгорнули широкомаштабну дискусію. Зокрема слід відмітити дискусію, яка виникла на шпальтах російського журналу «Русская мысль» у зв'язку з виступом у ній «Старого Українця» з статтею: «К вопросу о самостоятельности украинской культуры», в який він виступив з нею у вигляді звернення до пана П. Струве. Дана стаття робить співставлення думок різних груп великоросійської інтелігенції до української культури [2,с.33-48; с.28-51].

Дуже цікавою була доповідь академіка Ф. Корша «Украинский вопрос в России» у якій голова Слов'янського Товариства з співчуттям відізвався про стан сучасного українського руху в Росії, призвав передову російську інтелігенцію підтримати його. У своєму висновку академік зауважує, що поки що на підтримку російської інтелігенції український рух розраховувати не може, тому, що російська інтелігенція, по словах Ф. Корша відзначається «невежеством» по відношенню до українства. Результатом цього «невежества», являється недостатня увага, а інколи навіть зневагою до українського національного руху. Та академік Ф. Корш оптиміст, він вірить, що прийде час і все стане на своє місце: «українці, як і другі нації, що населяють Росію отримають те, що їм належить по праву і що їх Росія зв'яже собою не насильно, а добровільно». У другій частині своєї доповіді академік Ф. Корш засуджує «Москвофільство»: «дивні люди ці москвофіли, я не розумію, куди вони ідуть і навіщо їх підтримує офіційна Російська держава, замість того, щоб на ці гроші розгорнути народні українські інститути, російський уряд підтримує утопію». Виступ Голови Слов'янського Товариства росіянина Ф.Е. Корша по захисту українського національного руху в Росії був дуже схвально сприйнятий у широких колах української інтелігенції в Росії. Висунута у доповіді академіком Ф. Коршем проблема зачіпала питання відносин українського національного руху Росії до соціалістичної інтелігенції і австрійської соціал-демократії зокрема. Однак, дане питання не переросло у широкомаштабну дискусію, оскільки українці, не вирішивши свого національного питання у Росії, не бажали зв'язувати себе з міжнародним соціалістичним рухом. Можна сказати, наголошував Ал. С., що українці у Москві стають дедалі

замітнішою етнічною групою, до якої тягнуться передові освічені росіяни, які розуміють, що українська культура є більш стародавніша слов'янська культура, що історія України, це і є історія слов'ян та Київської Русі, і що вивчати українську культуру, історію, це їх слов'янський обов'язок [2,с.33-48; с.28-51; 3; 5, с.125].

Український рух в Москві, як свідчать факти, стає у перше десятиліття дедалі організованішим. Це можна судити з факту, що різноманітні святкування українців у Москві уже носять досить добре організований характер. Зокрема, як засвідчує «Украинская жизнь», для проведення заходу у Москві всі українські організації у 1912 році утворили Комітет, який взяв на себе відповідальність проведення Шевченківських днів у Москві. Українці створили «грошову касу», яку підпорядкували даному Комітету, і який по закінченні заходу повністю відчитувався за грошові витрати перед усіма московськими українцями [5,с.3].

Однак, «українські грошові каси» у громадському житті московських українців нам відомі у поодиноких випадках. Очевидно, вони не носили постійний характер, а утворювались внаслідок українських свят. Слід зауважити, що власне, у такому вирої громадського і культурного життя українців Москви розпочав свою творчу діяльність журнал «Украинская жизнь». Вчасно виданий до роковин Т. Шевченка перший номер журналу розійшовся повністю, як зауважують видавці, бажаючих придбати журнал було більше, ніж можливості редакторів видати останній, що було враховано при видруці другого номера: «Все экземпляры январской «Украинской жизни» разошлись и желающие приобрести Украинскую жизнь могут удовлетворить своё желание при подписке только со второго номера. Контора открыта ежедневно кроме воскресных и праздничных дней с 12 до 5-ти часов. Желающих дать статьи по украинской проблематике напоминаем, что они должны не превышать 1 печатного листа» [2,с.33-48; с.28-51; 5, с.1-2].

Включаючись у бурхливе культурне і громадсько-політичне життя українців старої столиці редакція так висловлювалася з питання розвитку свого журналу: «Ще порівняно недавно ідея космополітизму і нерозривно пов'язана з нею ідея асиміляції національностей вважалась в широких громадських колах універсальною. Національні особливості і різниці вважалися явищем

тимчасовим. Однак, зараз такий погляд змінюється, що зумовлює надання прав окремим національним групам і народностям. Поступово на передній план виступає національна ідея, зобумовлюючи себе глибокою життєздатністю. Особливо життєздатною і водночас найбільш пригніченою в російських умовах є національність українська». Наш журнал, наголошує редакція «Украинской жизни», ставить собі завданням служіння національним інтересам багаточисельного слов'янського народу, українського. На даний час (1912 рік), чисельність українців в Російській імперії досягає 30-мільйонів. Український народ чисельніший за болгар, сербів, хорватів, чехів і поляків, та історична доля його склалась трагічно, що його голос, як національного колективу ледь чутний у загальному хорі недержавних слов'янських народів [5,с.1-2].

В Росії, з часу «приєднання» України до Росії, правове становище українців ставало все трагічніше, а в кінці XVIII століття внаслідок ліквідації Української козацької держави, українських прав і вольностей, українська ідея в Росії зовсім погасла і ніхто не думав, що вона у майбутньому знайде в собі сили знову відродитися. Внаслідок таких жорстоких дій російського уряду російське суспільство втратило саму уяву про державність і культуру України і почало трактувати український національний організм, як «варіант російської культури». Лише в останнє десятиліття український національний рух, ставши помітним суспільним, громадським, і навіть державним фактором, який почав проникати у свідомість самої гущі українського народу. Та, на жаль, рівень свідомості українського народу, ще дуже далекий від бажаного, однак треба признати, що інтерес до українського національного руху поступово росте і набирає в російському суспільстві найрізноманітніших форм. На одному епізоді із цієї області діяльності ми дозволимо собі зупинитися, так як це допоможе нам уявити ту позицію, яку бажала би зайняти «Украинская жизнь» в російському суспільстві і уточнити ті цілі, які журнал ставить на чолі своєї програми. В інтересах ознайомлення російського суспільства взагалі і українців зокрема, і щоб хоч трохи наздогнати досягнення українців Австрійської імперії постав наш журнал.

Історичний досвід української національної ідеї говорить, що виникший у Австрії у 1903 році журнал «Rutenische Revue», який у подальшому перейменований в «Ukrainische Revue» став могутнім

рупором української справи у Європі. Він поставив завдання з'ясування українського питання перед європейською громадською думкою. У зв'язку з цим, розпочинаючи діяльність «Украинской жизни» в Росії ми побажали взяти доробок українців Австрійської імперії за основу своєї діяльності. Ось як відзивалась передова і прихильна до українського національного руху європейська громадська думка про журнал «Ukrainische Rundschau», звертаючись до редакції журналу: «Вельмишановний пане редактор. Із усіх починань сучасного життя Ваше українське починання мені здається найграндіознішим. Підняти до певного рівня свідомості культуру 30-ти мільйонного народу українців і організувати їх до боротьби за національну незалежність - патріотична справа. До того часу допоки не було Вашого журналу я нічого не знав про український національний рух, як і про Україну і українців їх історію, мову, культуру. З часу його появи європейська думка заповнила цей пробіл і уважно почала слідкувати за кожним Вашим словом. Воно таке свіже, нове, справедливе і різке, що надихає на щире побажання Вам успіху. Вітаю Вас і Вашу благородну справу. Весь Ваш Бьєрнстерне - Бернсон» [2,с.33-48; 5,с.8].

З цього часу великий норвежець став одним із самих палких друзів українського національного руху і не раз в європейській асамблеї народів ставав на його захист, нагадуючи про право української нації мати право у Європі свою Українську державу. У Росії, наголошували засновники «Украинской жизни», немає журналу, який би відповідав європейському рівню і своїми завданнями міг би порівнятися з українсько-німецьким журналом, що видається у Відні. Та потреба у такому журналі у нас не менша, по крайній мірі, ніж в Австрії. Досить вказати, на те, що у межах Російської імперії проживає більше як 25 мільйонів українців, тоді як в Австрії їх близько 5-7 мільйонів [2,с.33-48; с.28-51].

Слід зауважити, що у суспільстві з близьким слов'янським народом російським, українці користуються меншими правами по питаннях національного самооприділення ніж українці Австрії, що мають свою державність «Королівство Галичини і Володимирщини» на базі якого планують відродження незалежної української державності, відчуючи себе зараз одним із народів Австрійської імперії. «Украинская жизнь» бажала би у межах можливостей, відведених для неї заповнити цю прогалину і тому головною своєю ціллю вона ставить питання ознайомлення російського суспільства,

російської преси з національними інтересами українського народу, з історією та культурою українського народу його минулим і з сучасним станом українського національного руху з існуючими в ньому течіями, черговими запитами, проблемами. У зв'язку з цим редакція ставить перед собою завдання - критику антинаукових теорій, які виникають у російському суспільстві з метою ліквідувати український національний рух, як і його основу - мову, культуру, історію. Ще більшої уваги редакція буде приділяти уваги для захисту українського національного руху в Росії від тих наклепів, які виходять з кіл «воинственного» російського націоналізму. «Украинская жизнь» буде звертати увагу не тільки виясненню фактичних і бажаних взаємовідносин між державною великоросійською народністю і обмеженою в Російській державі в своїх національних правах, народністю українською, а й розглядати відносини інших народів з офіційною владою, таких як поляків, євреїв та інших, які не мають своїх національних прав, але являються громадянами Російської держави. Редакція дозволяє собі вважати, що виложена програма журналу «Украинская жизнь» повинна привернути увагу не тільки російського читача, бажаного розібратися в національній політиці Російської держави, але й уявити собі, чим живе і куди наставляє свій погляд братній український народ. Російська передова громадськість повинна сприяти справедливому вирішенню наболівшого українського питання, як українців в Україні так і українців у Росії, допомагати тим, хто внаслідок пагубного російського впливу попав у процес денационалізації. При підтримці таких передових російських елементів і при співчутті російських друкованих органів редакція «Украинской жизни» надіється на успіх по вирішенні стоячих перед нею тяжких і складних питань. Такий лозунг союзу з передовими демократичними силами Росії виставляє редакція «Украинской жизни» в якості свого прапора. Слід також зауважити, що при перелічених вище цілях «Украинская жизнь» не стане партійним органом, однак редакція постарается забезпечити на своїх сторінках свободу окремих думок у тих рамках, які визначаються сукупністю прогресивно-демократичних ідеалів і стремлень широких російських сторонників української ідеї. Без сумніву, в таких рамках можливі ідейні розходження, більші чи менші відхилення, однак, необхідні взаємовідносини і україно-російській культурно-науковій полеміці, якій буде сприяти редакція

«Украинской жизни» на шпальтах свого часопису [2,с.33-48; с.28-51; 5,с.5-10].

Дальше редакція часопису вірно підіймає історичний аспект української проблеми в Росії блискучою статтею М.С. Грушевського «Україна і українство» в якій дослідник наголошував: «що українське питання в Росії має дуже давню історію. Можна починати його відлік з того часу, коли Україна була «приєднана» до Московської держави, або з тих фактів, які за декілька десятиліть перед тим поставили його на чергу московські політики, зробивши його вирішення в кінці-кінців питанням державної майбутності Московської держави, чи накінець з перших проявів назріваючого конфлікту московської політики з життям і стремлінням України після її приєднання. Головніші моменти у продовжуючому розвитку цього питання більш менш відомі. Та українське сучасне, виникаючи увесь ріст своїх потреб, згідно з постулатами національного життя повноти і задоволення національної культури, явлення порівняно нове в Росії, чи можна сказати, що воно можливо здається новим, після попереднього подавлення і падіння українського національного життя. Настільки понизився рівень національної самосвідомості, що навіть видатні представники українського національного руху, які ще так недавно находили можливість виступати проти розширення росту національної культури в настоящий момент почали виступати проти розширення росту національної культури, чи відхиляти ідею бажання українського до політичної незалежності як в минулому, так і в настоящий момент. Не можна особливо дивуватися, якщо на людей, які знаходяться далеко від українського життя, не слідкуючих за його рухом і поступами вперед, особливо тепер в останні десятиліття, це нове українство, яке постало з своїми запитами і вимогами створювало прояв чогось нечуваного, страшного, неабиякого прояву фантастичних мрій, якоїсь «кучки людей». Такі погляди і судження про українство в Росії стають, однак, усе менш вибачливими з плином часу, з накопиченням доказів, які свідчать про разючу життєздатність, з примноженням джерел із яких люди коли - небудь інтересувалися характером українського національного руху, можуть ближче познайомитися з його сучасним станом і з тими історичними традиціями, на яких вони засновані з його статикою та динамікою. Однак, такі погляди, без сумніву, існують і при цьому досить широко поширені у людей, які не

упереджено відносяться до української національності в Росії і українського національного руху зокрема, який бажає розвиватися. Тому, наголошував український історик М.С. Грушевський: «Украинская жизнь» із перших сторінок повинна ставити перед собою ціль - ознайомлення громадськості з історичними аспектами українського національного руху в Росії, умовами його життя, щоб повністю задовільнити запити сучасної української громади. Необхідно, щоб російська громадськість мала хоча би елементарну інформацію, що таке сучасне українство, на чому воно базується, які завдання в Росії переслідує, які стремління ним керують...» [1,с.12; 2,с.33-48; с.28-51].

Серед підкорених Росією народів, глибокого падіння національного життя, прийшлося пережити і українському суспільству. В період останнього розгрому та ліквідації Української держави, Гетьманщини, як це питання характеризують в Росії, коли пуступово слабнули і завмирили традиції великої національної боротьби в Україні де були знищені Росією останні відголоси славного культурного-національного руху, велике значення у розумінні підйому української народної самосвідомості мала етнографічна форма українства, яку вона у своєму домінуючому об'ємі, на генетичному рівні, зберегла до сьогоднішнього дня. Подавлення нівелюючими умовами і політикою російського уряду проявів українського національного життя в Росії привели до зубожіння українського національного руху. У великій більшості до людей, що цікавляться україністикою треба підходити із спеціальною міркою інтересів, щоби прихилити їх зайнятися питаннями розбурхування українського руху в Росії. Славне українське минуле, зафіксова не тільки історичною наукою, теж треба подавати для усвідомлення українцями національної ідеї. Українське суспільство в Росії, не знаючи своєї української історії, відчасти розгублене, оскільки за довгий період російського колоніального гніту відчасти втратило своє минуле, відчасти втратило ключі доступів до нього. Навіть епоха, близький зв'язок з якою відчувається найбільш живо, Українська держава, епохи козацтва, майже зовсім не піднімала енергію українців, картиною високого підйому народного життя, і не давала авторитетнішими представниками українців яскравих державницьких навчань. Вони бачили у подіях козацької епохи свідчення неспроможності українського народу до державного життя, відсутність основ для

політичного і державного будівництва, повну безвихідність із якої дійсно не було ніякого другого виходу для українського суспільства окрім добровільного розчинення серед великоросійського суспільства. Замість яскравих і життєвих історичних традицій, які могли б послуговувати дороговказом українцям майбутнього, псевдо-патріотичні історики зводили на рівень хуторянства і найславніші сторінки української історії, української державності. Внаслідок такого «розгляду» української історії, українських національних запитів у Російській державі, українство отримувало гнітючу душу уявлення від «офіційної російської історичної концепції», яка намагалася звести нанівець українські стремління до національного, культурного чи навіть українського державного відродження. Росією створювалось враження від цієї «офіційної російської наукової історичної науки», зауважував М. Грушевський, що українство, це «Варшавське холопство» чи «бруд Москви». Росією робилось усе, щоби знищити українське минуле, сучасне, майбутнє. Про світле українське майбутнє з точки зору російських інтелектуалів годі було й мріяти. В таких умовах для усієї більшості українства стало ясно, що утворення в майбутньому Української держави, це дійсно нездійсненна мрія. Тому українство у Росії формувалося на умовах більш стихійних і жевріло, постійно жевріло у російському хаосі до останнього часу, доки нова генерація українців не принесла нове тверезе уявлення, учення про подолання попереднього хаосу в українському національному русі. В цьому розумінні етнографічна єдність українців на їх основній споконвічній території знання історії розвитку українського народу, дала йому дороговказ до майбутньої Української держави. Історичний процес в уяві українського суспільства, з подання офіційної російської історичної науки, закінчився повним програшем українського народу. Українська інтелігенція проявила себе національно нестійкою, часто зраджувала національним інтересам свого народу, покидала його і переходила у стан російських переможців і пригнічувачів власного українського народу. Однак, український народ, носячи у собі стародавні державницькі традиції, мову, культуру, зумів виробити інстинкт самозбереження, який оберігав його від впливу чужих культур у конкретних випадках від польської і російської. Подальший розвиток українського народу проходив без національної інтелігенції, яка у російську епоху тільки загравала з українським

народом, з його кращими надбаннями минулого, романтично описуючи народну доблесть минувщини. Однак, під впливом ідей романтичного народництва, яке поширилось і в українському суспільстві, почалось певне відродження українського народного життя, його національної та матеріальної культури. Скоро світ побачив багатство української пісні, психолого-фізіологічну відмінність українців від поляків - з однієї сторони, і росіян - з другої сторони. Однак, усі ці надбання не відповідають запитам по вивченню питання історичного минулого українців в Росії і не привели до ніяких політичних стремлінь [1,с.14; 2,с.33-48; с.28-51].

Для сучасного українського національного руху і нинішньої української інтелігенції усі ці етапи боротьби за становлення українства в Росії уже безповоротно пройдені, однак ми не повинні відвертатися від складного свого українського історичного минулого, яке зазнало українство в рамках Російської держави. Несприятливі історичні умови для українства в Росії повинні досконало вивчатися сучасною українською історичною наукою, адже вони були причиною того, що в минулому в підступність та зухвалість Росії, українцями, була втрачена Українська держава, знівельована стародавня українська мова, культура, історія. Вивчати українство в Росії з точки розвитку історичного процесу самого українства, нам необхідно також з міркувань подальшої боротьби з російським тоталітаризмом за здобуття своєї незалежної Української держави, і при здобутті останньої, співіснування з цим російським тоталітаризмом, який очевидно не змінить свого політичного обличчя до українства і в майбутньому...

Вивчення несправедливих умов, в які українці попали внаслідок підступного знищення Росією Української козацької держави, стануть причиною поштовху пошуків шляхів з'ясування проблеми українства в Росії. Внаслідок вивчення усіх цих історичних реалій українського історичного минулого, у нас появився цілком реальний український рух, який є великим надбанням українців Росії останніх десятиліть. У зв'язку з такими обставинами сучасне українське суспільство стоїть в умовах більш сприятливих ніж покоління, що формували українську національність лише на тисячах народних пісень, кращих українських мелодіях, і мільйонах несвідомих, щоправда, об'єднаних етнографічною територією, обрусілих українців.

Сучасна прогресивна українська думка, може уже зараз, аналізуючи факти української історії, тверезо і об'єктивно відноситися до своїх реальних досягнень і об'єктивно розглянути питання своїх національних реалій і умов їх розвитку. Та не розділяючи захоплення романтичного народництва, сучасні представники українського національного руху і всі хто ним цікавиться, звичайно, повинні враховувати факти української етнографічної статистики, наявність об'єднаної і згуртованої маси та великої української національної території, яка обумовлює історичне минуле українського народу і визначає його подальше майбутнє, напрямки розвитку життя і громадської української думки.

В нинішній час, що історично доказано, наголошував М. Грушевський, не визиває суперечок зі сторони російської історичної науки і різних російських політичних кіл, що українська етнографічна територія в рамках Російської імперії простягається приблизно від 45 до 53 градусів широти і 20-44 градусів довготи(по Грінвічу), включаючи весь Крим, північне побережжя Чорного моря, усю систему Дніпра.

На заході по Дністру і його притоках до гористої системи Карпат в басейні Вісли, на півночі до ріки Прип'яті і по усьому її басейні. На захід і схід українці проживають в басейні Буга (Холмська Русь Підляшшя), на сході - в басейні Десни між Десною і Сожем.

На сході поселення українців тягнуться і охоплюють увесь басейн Дінця, окрім нижньої течії і місцями глибоко вриваються у басейн Дону.

На південному сході українська етнографічна територія охоплює усю Кубань. В Російській імперії, на думку М.Грушевського, українцями заселені і являються історично українськими землями губернії: Волинська, Подільська, Київська, Херсонська, Катеринославська, на заході - частина Люблінської, Гроденської, Седлецької, Мінської, уся Берестейщина, частина Бесарабської і Таврійської. На схід від Дніпра губернії: Полтавська, Харківська, Чернігівська, Курська, Воронежська, а також область Донська і Кубанська - заселені виключно українцями. Ці регіони, за науковими висновками історика М.Грушевського, входять до стародавнього українського етнотворення і уособлюють на початок XX століття собою усю українську націю [1,с.15; 2, с.33-48; с.28-51].

У цих російських губерніях, проживає 98% українського населення. В цей же час слід зауважити, що в Харківській, Воронежській і Курській губерніях проживають 80% процентів українців внаслідок переселення сюди росіян. Однак, наголошують ряд дослідників, даний регіон являвся українським з часу написання «Слова о полку Ігоревім», де Брянськ і Курськ - це українська етнографічна територія [2,с.33-48; с.28-51; 4].

Дальше, розглядаючи питання розвитку національної динаміки українського етносу в рамках його незалежного розвитку, розглянемо з точки зору українського історичного ракурсу, який окреслив ще М.С. Грушевський. Грандіозність стародавнього українського народу, як зауважував згідно своїх наукових висновків дослідник, і сьогодні у XX столітті функціонує у вказаних нами географічних об'ємах. Українське національне та народне життя було постійне на протязі тисячоліття. Одноетнічне українське проживання від Дону до Карпат дає нам археологія і сучасна одноетнічна картина України. Перед нами велика українська етнічна маса, як мовна так і культурна, яка проживає на одній своїй древній географічній території, яка опирається об Чорне море і гірські кряжі Карпатських і Кавказьких гір, басейни великих рік. Власне, у цій котловині ми бачимо глибоко корінне населення, яке має свою оригінальну національну культуру, мову, пісенний фольклор, легенди, балади, пісні, єдину економічну і господарську структуру. Уся ця українська структура розвивалась на протязі тисячоліть і еволюціонувала не міняючи структури і динаміки свого українського життя. Тяжкість історичних обставин, однак, не мішали українському народу займатися своєю традиційною формою життя. Як свідчать історичні джерела, на зорі своєї історії українські племена(слов'яни) проживали у своїх споконвічних регіонах - басейнах рік Дніпра і Дністра, Буга. Ці стародавні українські племена: полян, древлян, дулібів, тиверців, хорватів і других поступово розвинули свою самобутню українську державність, яка у подальшому трансформувалась у землі - князівства: Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське, Галицьке, Турово-Пінське. Свій розвиток ці князівства беруть з Антської держави українців I-IV століть нашої ери, а з V-VI століття, безперервно збільшуючи українське населення до IX століття, українські князі створюють Українську державу, яка самостійно існує до XIV століття. Внаслідок розвитку в українців державності і відкриття подальшого

простору на північний-схід, Українська держава колонізує суто угро-фінську територію, де тепер проживає нова парость українського народу, парость україно-фіно-угорська, чи російська. Питання заселення цих земель українцями у X-XIII століттях є складне для нас, однак можна наголошувати, що перший поштовх української колонізації продовжувався і у подальших століттях, а тобто він не переривався до XVI-XVII століття. Особливо сильним український колонізаційний рух був у XVII-XVIII століттях, що засвідчено в джерелах. Однак, в цей час український колонізаційний рух ще не ширився на внутрішні російські області, а тільки займав прикордонні регіони, зокрема Харківську, Курську і Воронежську області, де у часи Української козацької держави ця територія Слобожанщини поділялась на такі полки: Сумський, Ахтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький. По «приєднанню» України до Росії колонізаційна політика московського уряду була спричинена на те, щоби припинити і розчинити в російському народі цю українську колонізацію, однак цього не сталося. Українські риси Слобідської України, зв'язаної ранішими державними узами з серцевинною Україною, витримали удар російської асиміляції і зберегли свою українську самобутність до початку XX століття, тому Курська і Воронежська області теж являються виключно українськими етнічними регіонами [1,с.20; 2,с.33-48; с.28-51].

Приєднання Правобережної України в кінці XVIII століття до Росії в певній мірі роз'єднали стародавню українську націю. Для єдності українського народу створились умови прямо катастрофічні. Внаслідок наступу великоросійських елементів український народ почав поступово втрачати своє історичне ім'я. Старе українське ім'я створене епохою державного життя Україна-Русь збереглося у Західно-Українських регіонах, де термін «Мала Русь» визначала Українську державу у XIII-XIV століттях. Однак цю Українську державу в XIII-XIV століттях, своєю історичною тяглістю, визначали українські володарі, великі князі: Роман, Данило, Лев, Юрій та інші, які тоді були володарями для усієї України-Русі, оскільки мали єдиного українського митрополита. Такий поштовх злучення єдиного державного і церковного життя в Україні, яке визначив король Данило і утвердив з того часу за Україною таке державне ймення, як Ркське королівство, яке в Великоросії вживається в розумінні означення Української держави і до сьогоднішнього дня. Тільки в останній час внаслідок тенденційних

російських підтасовок і перекручувань російською історіографією термін «Малая Русь» було примінено до російського словотворення і у зв'язку з цим «Малая Русь» стала невід'ємною складовою частиною Великої Росії.

Слід однак зауважити, що в XIV-XV століттях коли на півдні було Руське королівство, Руська держава, Львівське королівство, на північному сході Руської держави не було, тут була Московська держава, яка у іноземних джерелах називалась Московія, а народ – московити (фіно-угри), і яка ніякого відношення до України - Малої Русі, руськогокоролівства, руської держави не мала. Тільки пізніше у XVIII столітті у проміжок довгого часу по «приєднанню» України до Росії у титулатурі московських царів офіційно утвердилась назва України, як Малої Русі, де під цією назвою розумілись землі, силою приєднані до Російської держави. В цьому значенні універсального характеру воно набирає розуміння малоросійського терміну для означення усього українського розселення, для усього українського народу. Тому в кінці кінців над тією старою назвою Руської держави, почало брати верх теж дуже стародавнє місцеве ім'я популярне у самому українському народі «Україна», а народ почав визначати себе самоназвою, як український. Ріст і поширення цього терміну був немовби протидією російським намірам асиміляції українського народу з російським і утотоження термінів Малої, як складової частини Великої Росії. Ріст і поширення цього терміну, являється інтересним явищем переходу державного життя України з Заходу на Схід. Назва Україна, на думку М. Грушевського, у XII-XIII століттях означала окремі землі, в XVI-XVII столітті. Назвою Україна означували Побужжя і Подніпров'я, а у час Богдана Хмельницького Україною почали називати територію від Карпат до Дніпра, ця ж територія стає суспільною у житті українського народу [1,с.15-20; 2,с.33-48; с.28-51].

Власне, у час гетьмана Богдана Хмельницького Подніпров'я стає реальним центром українського політичного життя. В цей же час за нею закріплюється і самоназва Україна. У джерелах XVIII століття ця назва зустрічається у різних комбінаціях. Назва Україна зустрічається у вигляді «Україна Малоросійська» і, власне, вона закріплюється за українським народом. З тих пір ця назва охоплює усю єдність українського народу і, власне, вона утримує національну свідомість українців до XX-го століття настільки високим, що він, не дивлячись на російське лихоліття, уже відчуває

необхідність історичних своїх надбань з минулого по сьогодні. Самосвідомість поступово просипається і розвивається на усіх регіонах, де проживають українці. Свідомий своєї етнічної української назви, народ не хоче залишатись без імені і вибирає для себе ту назву, яка є живучою для нього на протязі століть, починаючи від Української держави великих князів Олега та Володимира, тобто від часів IX-X століть, коли староукраїнські джерела синонімічно фіксують назву Україна поряд з назвою Русь [1,с.26].

На жаль, у подальшому український народ не зміг зберегти своїх стародавніх етно-назв внаслідок насильного прищеплення йому чужоземних етно-назв. Такий гніт, який прийшлося пережити українському народу під польським режимом, хоча до повного останній у своїй основі і не доходив до таких жахливих заборонних мір направлений проти самої народної душі, зокрема писемності, мови, культури, якими ознаменувало себе для українського народу московське рабство. Продовжуючи екскурс української історії в рамках Московської держави, наголошував М. Грушевський, через декілька років можна буде відзначити 200-літню заборону українського слова, української книжки, українського друку в Росії, яка настала після відомого указу Петра I у 1720 році, який вимагав, щоби в українські видання з російськими нічим не відрізнялися «не було никакой розни и особого наречия». Ця система заборони української мови вводилась на усі українські землі, які входили до складу Російської імперії, що було дуже пагубним для всього українського народу. Так, цей 200-літній ювілей буде також монументом торжества української національної ідеї, яка зуміла перебороти усі перепони, що лежали на шляху її розвитку: над історичними умовами, які роз'єднали його територію і розкололи його єдине національне життя над несприятливими політичними і суспільними умовами, які заставили покинути його найбільш культурні і освічені класи, над заборонами, які паралізували усякі національно-визвольні рухи. Той же могутній інстинкт національного будівництва, яке зберегло український народ серед усіх колонізаційних бурь і асиміляцій і відроджувалось постійно до нового свідомого українського життя у нових ще більш тяжчих умовах - говорить про могутню силу українського народу. Власне, усі ці приклади мужності українців в Україні треба поставити у приклад життя українцям, які проживають у Росії для розбудови у

Російській державі їх політичної української культури, свідомості. Сама свідомість українців в Росії повинна згрупувати їх і висунути нові інтелігентні сили для розбудови культурного, політичного життя українців в Росії. На жаль, сьогодні українці Москви і Росії роздираються чварами не можуть стати під гасло єдиної української громади, розбудувати українську церкву, єдину українську освіту [1,с.26-28; 2,с.33-48; с.28-51].

Нині українство Росії знаходиться в найбільш тяжкій стадії цього об'єднавчого процесу. Ворогування окремих українських організацій, підчинення останніх різним структурам російської влади не дають можливість навіть українцям Москви утворити координаційну Раду, яка б могла розпочати діалог по згуртуванню українців Москви. Період напів-свідомий, чи стихійний повинен приводити українців до думки про необхідність улаштування українського національного життя в Росії, оскільки це впливає з умов самої необхідності елементарних умов українців. Власне, тепер можна планувати таке улаштування, коли національна свідомість українців Росії вступила у процес розвитку, тим самим зрушуючи важкий тягар, який українці в Росії зрушували з місця на протязі багатьох віків свого історичного існування. Власне тепер, внаслідок зрушення в українців Росії, почався процес, який у подальшому буде оприділювати самонапрявляючу динаміку національного життя. Розвиток українського життя в Росії, як ми бачимо із свідчень джерел, починає активно розвиватися з 1905 року, тобто після буржуазно-демократичної революції. Українці в Росії починають швидко цікавитися своєю історією, культурою, мовою. Сама ж Україна покривається низкою організацій «Просвіт», які починають будити свідомість українського народу. Швидко такий просвітницький рух перекидається до Росії. Просвіти широко починають цікавитися українською історією, культурою. Джерела фіксують сильну тягу до вивчення української історії на Кубані. Тут у Катеринодарі була заснована «Просвіта», яка утворила внаслідок своєї діяльності 15 філіалів, у яких почалась вестись просвітницька робота, вивчатись українська історія, культура. Тут читались лекції, реферати, поширювались українські історичні книги. Однак уряд Росії, схвилюваний поширенням української просвіти в Росії, вирішив заборонити їх подальшу діяльність. Так міністр внутрішніх справ у рапорті на ім'я царя, хоча згоджувався, що закриття Російською державою у Москві українського товариства

«Українська Хата» не цілком справедливе, оскільки товариство «Українська Хата» носило у своїй меті виключно культурні завдання і займалось просвітницькою діяльністю українців в Москві, та якщо розглянути це товариство і його діяльність з точки зору російської державності, то така діяльність українців являється цілком небажаною і протирічить усім починанням які уряд Російської імперії провидить до «Бывшей Украины». З самого XVII століття, пояснює міністр царю: «Правительство постоянно боролось с освободительным украинским национальным движением, борется и сегодня из теми обществами, которые под видом культурологических намерений, на самом деле помогают укрупнения украинского сепаратистского движения». Внаслідок такого висновку міністра культурно-просвітницьке товариство у Москві «Українська Хата» було закрите. Якщо аналізувати діяльність «Української Хати» в Москві, то можна прийти до висновку, що справа зовсім не в політичній нелояльності товариства, адже Товариство намагалось тільки розібратися у складних питаннях української історії, української культури. Сама українськість проблематики української історії лякала російський уряд, адже історія України у той час з подання ряду прогресивних професорів: М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського становила загрозу для російського суспільства, уряду, тому, взявши на озброєння старий арсенал звинувачень українців «сепаратизм», «Мазепинці» він накинувся з усією силою своєї люті на товариств «Українську Хату». Українська громада в Москві тепер знала, що за розгляд власної української історії, як і приналежність до самої української національності, культури, мови, українців чекають різні соціальні приниження, а можливо репресії. Московський уряд робив усе, щоби затухало українське життя у старій столиці, від чого, як наголошував дослідник О. Білецький: «украинцы не могли не чувствовать от властей крайней горечи ничем не вызванной, совершенно её заслуженной обиды. Этим искусственно создаётся почва для тех недобрых проявлений национального чувства в каких достойного лучшего, обвиняется теперь украинское движение, лишённое всяческого законного основания». Як бачимо, яким жорстоким шляхом намагався російський уряд зламати життя українського громадського життя в Москві, якими практичними засобами - «закрити, і ліквідувати» він орудував. Проаналізувавши доповідь Міністерства внутрішніх справ Росії, по питанню закриття

української громади «Українська Хата» у Москві можна сказати, наголошував дослідник О. Білоусенко: «Що переслідування українців за їх національні стремління почалися не сьогодні і не вчора, але в усі часи, як свідчать історичні джерела, вони ні до чого не приводили, оскільки російський уряд у продовж століть ніяк не може усвідомити, що життєздатність українського національного духу зламати неможливо. Його, правда, можна заборонити, як ото зроблено у 1905 році в Москві, однак, сама заборона замість одного українця у боротьбі за українство ставить у його ряди 10 ще досі хитавшихся українців. Практика українства в Росії, Москві показує, що після декількох вікових заборонень української національної культури в Москві, тут творчі сили української національної культури все з більшою могутністю виростали, розвивалися і кріпли. Будемо надіятися, що так буде і далі, що покаже російському урядові, що питання українства в Росії треба вирішувати керуючись законами, а не заборонами чи репресіями...» [2, с.33-48; с.28-51; 4; 5].

В одночас із розгромом українських громад в Росії розпочалось і гоніння на українську мову, щоправда гоніння було поручено лібералам, тому вони особливо не захоплювалися і не вдавалися до різких випадів. Так міністр освіти Росії пан П. Струве у своїй статті «Общерусская культура и украинский партикуляризм» намагається з'ясувати питання між українською та російською книжними мовами [2, с.33-48; с.28-51; 3. с.45].

Автор, у цілому визнаючи українофільську теорію та запрошуючи її до гурту у «російську громадську спілку», однак заявляв, що впустивши українофільство у демократичну Росію треба тільки тому, що воно дуже цікаве надбання «общерусской культуры». Від ідейної боротьби з українофільством звичайно відмовлятися не можна, але мирне співіснування в рамках «загальноросійської культури» як добрих сусідів, просто необхідне. У наш час, наголошував пан П. Струве: «украинофильская, украинская точка зрения должна быть как источник культурной жизни интеллигенции». Однак коли, на думку П. Струве, саме по собі «Украинофильство» якось би можна було узаконити в Російській державі, то українська мова, на думку міністра, ніяк не може стати рівною в загальноросійському вжитку. Вона, на його думку, може функціонувати в початкових класах і то тільки в школах на Україні. Можна вважати, наголошує П. Струве, що українська мова, як мова

викладання може побутувати, однак повинна бути і загальноросійська мова поряд із нею, а може говорити, що українська мова повинна бути тільки як предмет суперечок філологів і предметом педагогічного вивчення, тобто мовою для позакласного читання в школах. Другої мови крім загальноросійської у Росії не може бути, хоча зараз багато професорів, філологів вказують на стародавність української мови, а академік О. Шахматов навіть вважає, що українська мова, це є мова стародавніх слов'ян, однак вводити її не можна оскільки існує уже загальноросійська мова і різниця між мовами цими дуже велика. Однак найкраще буде, якщо українська мова буде виключно мовою інтелігенції і фахівців-філологів [2,с.33-48; с.28-51].

Даючи відповідь-рецензію на статтю пана П. Струве, «Старий Українець» зауважував, що фактично ніяких доказів переваги російської мови над українською, останній у своїй статті привів, просто у загальноросійських нападках на українство «великий російський просвітяр» теж побажав придумати якусь заборону в даному випадку «вирішив тактично заборонити українську мову» зробити її виключно мовою інтелігенції та філологів, однак забувши, що знамениті філологи уже давно зробили висновок, і в першу чергу російські, що українська мова, це засіб спілкування стародавніх слов'ян [2,с.33-48; с.28-51; 4,с.46-49].

І так, як бачимо, у Росії з 1906 року виникають українські друковані органи, які ще у нещодавньому минулому були абсолютно заборонені. Наукові українські товариства, які були при старих порядках немислимі, розпочинали свою діяльність. Здавалось би, що український рух від нині вступає в нову фазу відносин з владою, коли остання буде лояльно споглядати його діяльність, а не через мірку «спеціально вироблених методів». Однак, за невеликим послабленням російську владу знову охопив «ліквідаційний рух», який зачепив і українців. Голова уряду П. Столипін видає «знаменитий циркуляр», який зайняв гідне місце поряд з Валуєвським циркуляром 1863 року і Емським указом 1876 року, який наказував «закривати інородні громади в тому числі українські» [1,с.23-26; 2,с.33-48; с.28-51].

20 січня 1910 року українці з волі російської влади стали «інородцями», на такому правовому становищі вони знаходилися рівно рік. Через рік російський уряд намагається повернути усе на своє місце, залишивши в силі тільки заборони відносно українців у

зв'язку з чим писав він міністру внутрішніх справ, який в свій час закривав у Москві українське товариство «Українська Хата»: «Українські Товариства» з точки зору російської державності, являються для нас небажаними. Їх попереднє відкриття входить у протиріччя з усіма починаннями, які уряд проводить проти бувшої (sic) України. Виходячи і того положення, що три вітки східного слов'янства по походженню, по мові не можуть не складати єдиного цілого, наш уряд, починаючи з XVII століття постійно боровся проти руху відомого під назвою «українського» й уособлюючого собою ідеї відродження попередньої України на автономних початках. У зв'язку з тим, що сьогодні український рух носить у собі не тільки культурологічний характер прийняті урядом міри, щоб український рух в Росії був скасований [1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

Так аналізував дані рішення російського уряду С. Єфремов: «на протязі одного року доля українців два рази принижувалась, що може говорити, що українська справа в Росії звелася російським урядом до руху «мазепинців» і яка ставить за завдання виключно політичний характер і бажає тільки одного-свої української автономії». У зв'язку з цим такі їх стремління і усі їх організації в Росії повинні бути заборонені. Як відзначено у річному аналізі преси з українських питань: «предвзяте» відношення до українців носить настільки універсальний характер, що буквально ні одна область українського життя не залишилась без протидії російської влади. Конфісковувались самі, що є невинні книги, накладались штрафи українські видання, заборонялись культурно-просвітницькі організації, не дозволялись лекції на українській мові, навіть по сільському господарству і землеробству. Признавались крамольними концерти народних співаків-бандуристів, брались на підозру усі народні пісні, козацькі викреслювались поліцейською цензурою, заборонялися об'яви на українській мові, які запрошували громадян на різні заходи. Уся офіційна преса Російської держави боролась з усім українським. Влада дійшла до того, що дозволила російським шовіністам розпалювати загрозу «від мазепинців», які хочуть бачити Україну під скіпетром «Габсбургської імперії». Одним словом, наголошував український вчений С. Єфремов, усе що виходило з Української Галичини, чи будь-то заснування Українського університету, чи українських друкованих органів усе це зразу переймали «мазепинці в Росії». Виразник офіційної

російської статистики по українських справах П. Савенков, який особливо «предвзято» відносився до українського національного руху в Росії писав: «Влада повинна знати про шкідливість мазепинського руху в Росії і розпочинати війну з ворогами єдиної Росії. Вона з усією силою повинна підтримувати створених нею «Богданівців», тобто тих, хто бажає, щоб Україна була завжди колонією Росії. Така комічність офіційної російської доктрини проти українського національного руху може говорити настільки Російська держава піклувалася про своїх громадян. Можна і даліше робити перелік злоби, пліток, слухів, анекдотів про українське національне відродження, які розповсюджувала офіційна Російська держава на початку ХХ століття. Тільки нам, українцям, ніяк не зрозуміло навіщо і чому? Як нам здається, наголошував С. Єфремов, своєю «боротьбою» офіційна Росія виглядає в обличчі українців досить не зрозумілою своєю черезмірною тупістю...» [1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

Сьогодні російський уряд, наголошував М.С. Грушевський, знову підняв новий лозунг боротьби проти українства, залучивши до себе у підмогу найреакційніші кола російського суспільства, які висунули проти українського руху нову доктрину, нові полки «Мазепинців», намальовані уявою фантазії «спасителів російського отечества». На їх думку, ці полки «Мазепинців» повинні утримуватися полками «Богданівців», які, на думку російських урядових кіл, повинні допомагати утримувати російському урядові «єдину і неділиму Російську державу» проти «мазепинців-націоналістів», які незадоволені обмеженнями українського національного руху, розпочали нападки на Російську державність. Увесь цей незрозумілий клич російського уряду і його політичних кіл не відповідає абсолютно ніякому тверезому глузду. З цього приводу професор М.С. Грушевський наголошував: «З точки зору сучасних російських опричників, які зовсім не розбираються в українській історії, і які в той же час протиставляють світле ім'я славного відтворювача Української держави гетомана Богдана Хмельницького не менш славному продовжувачу його ідей української державності, гетьмана Івана Мазепи вдалися за власного історичного неучтва до повного безглуздя. Із усіх найреакційніших заяв видно, що російські можновладці абсолютно не прогресують на ниві вивчення української історії». Відкинувши таку, як і саму проблему української державності, російський уряд вдався до

мітинговості, використовуючи при цьому у противагу імена славних наших гетьманів. У Росії така тактика має, правда, свою історичну традицію і російський уряд, докоряючи «українцям у зраді» до відомої степені почав використовувати ім'я славного гетьмана Богдана Хмельницького, який, власне, нічим у російській історії не відзначився. Цар Петро I у своєму відомому рескрипті, відкладаючи на невизначений термін обрання нового гетьмана України атестував усіх українських гетьманів як зрадників, окрім першого Богдана Хмельницького і останнього Скоропатського. Однак, ця слава характеристика була видана славному Богдану помилково і несправедливо згідно його справ. З точки зору дійсно історичної правди, якщо гетьман І. Мазепа не зовсім заслужено попав в роль класичного українського зрадника, то зовсім абсурдним потрібно признати протипоставляння йому Богдана Хмельницького, як представника московської лояльності. Гетьман І. Мазепа в дійсності зовсім не був представником українського автономізму. В нашій історії є представники української державної ідеї набагато сильніші. У гетьмана І. Мазепа не було трагічної стійкості, як у гетьмана П. Дорошенка, чи відваги і виносливості, як у гетьмана П. Орлика. І за своє довге життя він прямо таки не ввів показати себе з цієї сторони. Що тримав він у своїй душі, які плани виносив, це залишається для нас таємницею, однак можна сказати, що він плів по течії московського централізму на буксирі московської політики і його різкий розрив з нею нагадує скоріше фортель Брюховецького, який переконавшись настільки невиносимо стало на Україні від повсякденного російського втручання, від прислужництва, в одну ніч «з довірлого слуги його царської величності перетворився в зрадника і в автономіста». Гетьман І. Мазепа був чоловік, без сумніву, більш інтелектуальний, шляхетний, політик більш тонкий, не доходив до таких грубих безтактностей, як Брюховецький, але він у час свого гетьманування був дуже непопулярний у народі. Усі його знали, як «московську душу» - продажного московського прислужника. Обставини заставили гетьмана І. Мазепу використати підходящий момент і перетворитися із царського слуги в захисника української свободи, від «московського тиранського іга». Однак, цей пізніший вимушений обставинами перелом не спас репутацію гетьмана І. Мазепа в Україні. Надто вже сильно він себе скомпроментував в очах тодішнього українського суспільства своєю політичною безхарактерністю, своєю піддатливістю прихотням

московської політики. Бачачи його піддатливість, московський уряд зробив із нього трагічну фігуру, зваливши на його голову усі гріхи українства, проклявши його страшними карами, як нечуваного злодія, другого юду, ворога християнства і православ'я - типового представника «української зради», тої зради, якою завжди компроментували себе українці. Внаслідок такої розробленої доктрини московський уряд уже міг робити з українцями що хотів. В першу чергу він признав себе вільним від виконання обіцянок і зобов'язань, які взяв на себе перед Українською державою внаслідок підписання трактату союзного договору в 1654 році. І так бачимо, що «мазепинство» для означення ревнителів теперішнього «малоросійського отчества» уособлює собою назву у достатній степені випадкову і політично, і історично зовсім не аргументовану. Така сама ситуація і з протиставленням Б. Хмельницького і І. Мазепи в якості двох полюсів українських настроїв, являється абсолютно лишеним історичної реальності і надуманням курйозним. Як відомо з добре проаналізованої сукупності джерел, Богдан Хмельницький, якому російська історіографія приписала таку всесторонню політичну лояльність, зовсім не являвся такою фігурою. Якщо співставити діяльність гетьмана Богдана Хмельницького з діяльністю гетьмана І. Мазепи, то власне Б.Хмельницький являється яскравим представником свідомої ідеї української незалежної державності. Зштовхнення з першим реальним проявом московського центрizmu надзвичайно розхвилювало гетьмана Богдана Хмельницького і направило в сторону рішучої опозиції останньому. Він почав ухилятися від спільних військових походів з російськими військами, відмовляти українські міста Галичини від підкорення Москві, не втаював свого незадоволення Москвою перед своєю старшиною і обговорював з останньою плани укладання союзних договорів з іншими країнами, відхиляв допомогу Москви. Відомо також, що одними словами він не обмежувався. Гетьман Богдан Хмельницький, переконавшись в поганому ставленні Москви до Української держави, почав шукати підтримки українській державності у других держав і уклав союз з Швецією і розірвав союз з Москвою. Київська археологічна комісія недавно видала акти, які достатньо ясно проливають світло на відносини гетьмана Богдана Хмельницького з Московською державою і розриву союзу з останньою. В цей же час ці ж документи засвідчують новий союз українського гетьмана з Швецьким

королівством, якого Богдан Хмельницький дотримувався до самої смерті. Таким чином, гетьман Богдан Хмельницький, наголошував М. Грушевський: «ще до 1657 року ліквідував союз з Москвою і вважав себе незалежним володарем України. А отже, політика гетьмана І. Мазепи не була чимось особливо новим явищем, вона тільки ув'язувала політику українських державців в одно русло, відновлювала політику великого гетьмана Богдана. В документах гетьмана Пилипа Орлика на гетьманство, а також в декларації шведського короля Карла XII, знайденої тепер в актах Н.В. Молчановським, ярко завідчуються причини розриву гетьмана І. Мазепи з Московською державою і союзом з Шведським королівством, який ще був укладений з гетьманом Богданом Хмельницьким з шведським королем, дідом Карла XII, Карлом X. Шведські документи свідчать: «...гетьман І. Мазепа пішов по слідах свого попередника, славної пам'яті пресвітлого гетьмана Богдана Хмельницького, який разом з пресвітлим королем шведським, дідом сьогодняшнього короля Карла XII, корлем Карлом X, взаємним договором, дошоворились звільнили Україну з польської та московської неволі. Очевидно, наголошував М.С. Грушевський, ми можемо вірити тому, що вступаючи в союз з Карлом XII гетьман І. Мазепа вважав себе продовжувачем справи гетьмана Б. Хмельницького і намагався використати завіти великого гетьмана по утвердженню незалежності Української держави».

В зв'язку з цим, можна признати ненауковим явищем в російській історичній науці протиставлення гетьмана І.Мазепи гетьману Б. Хмельницькому і робити першого «стовпом українського сепаратизму». З точки зору вузького центрizmu і унітаризму на стезі якого стояв цар Петро I, усі українці, не бажавші стати у протиріччя з «загальними народними бажаннями» повинні рахуватися зрадниками, інакше кажучи, у них «виникав конфлікт з унітаризмом, який не бажав признавати різниці народів, і ніякого відособлення», не тільки в українській писемності, але й в українському житті. На цих засадах українські старшини вирішили конфліктувати з московською політикою, другі, небажавші признавати московських реалій, були записані у ранг «зрадників», хоча були сторонниками дружніх державних зв'язків України з Росією. Не дивлячись на таке насилля український народ не бажав відмовлятися від своєї національності, від історичних особливостей життя побуту, культури, традицій від права і волі їх незалежного

розвитку. «Род ситцев иже свободы хоцет», так зауважував про українське суспільство і державність сторонник Московської держави архієпископ Лазар Баранович, щиро вмовляв московський уряд не перешкоджати і не утискати українців в автономії. Однак, московський уряд не бажав ослаблювати свої центристські тенденції, українське суспільство теж не бажало іти по п'ятах брехливої московської політики і у зв'язку з цим зразу ж попадало в «зрадники». Така політика проводилась і проводиться досить успішно з точки зору політичних інтересів Московської держави. Однак логічною вона постає, якщо споглядати на неї з точки зору «общерусского» націоналізму, для якого не може бути ніяких «українських особливостей» будь-де: чи то в області політики, чи у сфері культури, літератури чи побуту. Відношення до справи у одинаковому стремлінні знищення українства у Російській державі почали розглядати з XVIII століття, а тобто після 1709 року і з наростаючою інтенсивністю продовжували знищення українства до XX-го століття... [1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

Якщо ретельніше розглянути українство з точки зору російської нації, яка дбає про свою єдність і бажає своєї держави, то розуміючи наявність своєї Української держави у XVII столітті, українці сьогодні цілком можуть взяти програму діяльності у більш світлого минулого і керуватися нею у сьогоденні, відстоюючи свої права на власну Українську державу. Наше ж завдання у Росії на історичному прикладі, заключається в тому, щоби показати російському суспільству, що знищення українського національного руху в Росії - абсолютна нісенітниця, український рух в Росії не щезне і з кожною новою генерацією буде вливати нові таланти, які будуть рухати ще з більшою потужністю українську справу в Росії. Тому, на нашу думку, російському урядові слід тверезо оцінити український рух - піти з ним на реальне співробітництво, дати йому можливість безборонно розвиватися. Російський уряд повинен зрозуміти, що український національний рух не можна заборонити, нова заборона ще більше згуртує його і він відродиться у більш зрілому українстві і розвине своє подальше культурно-просвітнє життя у більш цивілізованішій чи демократичній Росії.

Однак, історичний розвиток у Центрально-Східній Європі дає нам право наголошувати, що проникнення російського впливу проходило не так швидко, як це нам подають російські історики. Розглянувши документи по українсько-російських контактах,

починаючи з часу перших взаємообмінів делегацій, ми побачили, що як таке з'єднання України з Росією на протязі XVII-XVIII століть проходило не так гладко, як це описувалось російською історичною наукою початку XX століття. У 1911 році це питання проаналізував професор Б. Нольде у своєму «Нарисі російського державного права». На його думку: «Злучення України з Московією почалося з «непорозуміння». Прибувши із Москви в Переяслав посольство від Московського царя було 8 січня запрошене гетьманом України Богданом Хмельницьким на церковний Собор, щоби воно присягнуло від імені царя Олексія Михайловича в тому, що цар московський буде захищати народ український від Польщі, навіки буде гарантувати права і вольності українського народу і підтвердить письмово грамотами права і маєтності усього народу України. Представники українського народу гетьман зі старшиною з однієї сторони, з другої - представники московського царя, В. Бутурлін з посольством відправились у соборну церкву міста Переяслава. Однак, у церкві в останній момент посольство московського царя відмовилось присягати. Гетьман Богдан Хмельницький у злості тоді вийшов з церкви у знак своєї незгоди з рішенням послів. Характерно, що цей епізод в історії описують московські джерела, українські майже не збереглись. Коли гетьман з московським посольством увійшов до церкви і архимандрит Прохор, протопіп Адріан з усіма священниками - Собором облачилися в ризи, бажаючи почати присягу по чиновничій книзі, яка від царя була прислана для гетьмана, гетьман сказав послам, щоби В. Бутурлін вчинив присягу від імені царя перед гетьманом, українським народом і військом запорізьким, що він буде вічно перед польським королем за Україну стояти і вольностей не нарушить і хто був шляхтичем чи козаком, чи міщанином і хто всякому чи ні, то тим бути і надалі. А боярин В. Бутурлін з товаришами говорили гетьману: «того щоби за великого царя хто - небудь присягу давав, то такого у них ніколи не було...». І гетьман вийшов із церкви і пішов на двір переяславського полковника Павла Тетері радився з усіма полковниками і зі всіма людьми і багато часу, а послі стояли в церкві. Із двору до них було прислано полковників Переяславського Павла Тетерю та Миргородського Григорія Сахновича. Прийшовши до них полковники говорили послам теж саме, щоб присягу вони вчинили за царя. Подальші переговори про присягу царя закінчились нічим і від імені царя українському

народові присягу не було дано. Однак, голова посольської делегації В. Бутурлін заявив, що «слово царя нерушиме і перемін у ньому не буває». Однак, історик М. Костомаров, зробивши висновок з сувокупності джерел стверджував, що присяга від імені царя українському народу була дана. Таким чином, та Переяславська Рада, яка так оспівана в російській, а у подальшому у радянській історіографії чистішою води видумка. Тільки через місяць, наголошує московський дослідник даної проблеми Д. Сіромаха в статті «Соединение Украины с Москвою» по невдалій Переяславській Раді переговори були знову відновлені і гетьман відправив посольство у Москву виробляти з царем умови з'єднання двох держав. Лист, направлений до царя і доставлений посольством, сповіщав: «Изволь... права, уставы, привелеи и всякие свободы и державы, добро и имущество для духовных и мирских людей. Изволь твоё царское величество утвердить и со своими грамотами укрепить на века». Внаслідок настоянь гетьмана Богдана Хмельницького царю прийшлося змінити тактику і присягнути українському народу. Згідно свідчень російських джерел цар дав внаслідок злучення гарантійні грамоти: 1-шу, гетьману, війську і народу українському, окрім того утвердив договір і так звані статті Богдана Хмельницького усіх 11, які і до сьогодні значаться в числі законів Російської імперії. Важливість цих статей полягає в тому, що вони проливають світло на укладення юридичного, союзного, очевидно тимчасового договору між обидвома державами Українською та Російською [1,с.15-26].

Ці статті гетьмана Богдана Хмельницького, на думку дослідника Д. Сіромахи, московський, а пізніше петербурзький уряд признавав аж до часу цариці Катерини II, називаючи його завжди договором Росії з Україною. Суть цього трактату зводилась до того, що Україна залишалась як незалежна держава і зберігала великі вольності і невтручання російського уряду, і мала право на власну військову організацію, 60-ти тисячне військо, власне законодавство, управління, фінанси, власного голову Української держави, виборного гетьмана, про вибрання якого народом тільки сповіщалося в Москву. Самостійні політичні відносини з іноземними державами, прийом іноземних посланників, улаштування іноземних посольств. Цар, не сперечаючись з гетьманом Богданом Хмельницьким, підтвердив усі умови союзного договору між Україною і Росією, обіцяючи захищати права і

вольності і зобов'язався допомагати Україні не тільки військом, але й грошима. На Україні з московської сторони допускались тільки приказні і воєвода в Києві для урегулювання політичних взаємовідносин між Україною і Росією [2,с.33-48; с.28-51].

Професор Б. Нольде зауважував, українська сторона вимагала від російського уряду підтвердження статей гетьмана Богдана Хмельницького кожний раз, як тільки влада переходила до нового гетьмана. Так після обрання в 1657 році нового гетьмана І. Виговського цар навіть зобов'язався охороняти українців від їх ворогів і затвердив усі їх привілеї у тій формі, які вони були підписані з Богданом Хмельницьким. Коли у 1659 році гетьманом України був обраний Юрій Хмельницький, то статті його батька були йому поновлені і прочитані на раді. Приємник гетьмана Юрія Хмельницького гетьман Брюховецький спочатку утвердив усі статті з Московською державою в Батурині, а потім уже їх урочисто утвердили в Москві. При обранні на раді в Глухові в 1659 році гетьмана Многогрішного було присутнє посольство царя, яке підтвердило усі статті гетьмана Богдана Хмельницького. Точно так усе відбувалося після обрання у 1687 році гетьманом Самойловича, а потім у 1687 році гетьмана І. Мазепи - Московське царство гарантувало вольності Україні: «кріпко і на віки» [4].

При такій здавалось би вічній силі російських законів вірно зауважував професор Б. Нольде обидві союзні держави Україна і Росія мали довіряти одна одній. Москва розуміла, що така ситуація по відношенню до України досить не певна і тому не уявляла собі інших державних і політичних стремлінь окрім своїх власних, вона не намагалася посилювати гетьманську владу і терпіла її, вичікуючи, щоби нагородивши «українською зрадою» мати повід для скасування Української держави. Сама ж українська державність, наголошував російський дослідник Б. Нольде терпілась Москвою до тих пір, допоки Російська держава була слабкою. Козаки та її Українська держава уже у XVII столітті вважались з точки зору російської юриспруденції вічними підданими, а невдале бажання московського патріарха підчинити собі Київського митрополита і усе українське духовенство, визвало у Москві деяке озлоблення, але офіційна Москва і вигляду не подала, що сталася релігійна поразка. Однак, було зафіксовано, що якщо не сталося релігійного єднання, то політичне, яке само по собі являється нетривке, може пощезнути в любий момент. Полтавською битвою, наголошував московський

україніст Д. Сіромаха, закінчується перший період союзних відносин України і Росії, відношень порівняльно лояльних між Україною і Росією, не дивлячись на деяку недовіру українського уряду до політичних стремлінь Москви. Слабкість Московської держави не дозволяла останній порушувати «Трактат Богдана Хмельницького» підписаний двома сторонами у вирої великої війни з Польщею. Однак, така ситуація явно не влаштовувала ні одну сторону, обидві починають шукати вихід із такого становища, перша - українська - намагається скинути нависле над нею іго і рабство, друга - закріпити своє становище у державній структурі союзника і звести нанівець усю його номінальну залежність. Скоро настає другий період російської історії - петербурзький, який знаменується поступовим зміцненням Російської держави і ослабленням її сусідів-суперників в першу чергу Швеції, Польщі, Туреччини. За таких умов демократична Україна поряд з великодержавною, централізованою та деспотичною системою організованою царем Петром I не могла довго встояти. Однак, цар Петро I не рішився, не дивлячись на окремі свої заходи круто і раптово змінити свої договірні відносини з Україною. Однак, напроти в грамоті і маніфесті 1709 року по випадку обрання нового гетьмана Скоропадського, цар Петро I обіцяє: «свято і нерушимо і ціло дотримуватися прав і вольностей і привілеїв України». В своїх завіряннях цар вказував: «а мы наше царское величество обещаем вам... тому вольными гласы новобранному гетману також генеральной старшине, полковникам, словом все вольности права и привилеи, которые от времени приняты гетмана Богдана Хмельницкого...имели, свято и нерушимо их содержатъ» [1,с.15-26].

Однак, даліше великих слів і обіцянок цар Петро I не пішов і «статті Богдана Хмельницького новому гетьману не підтвердив, і коли останній нагадав, то цар уклончиво відговорився, що цього він не зробив із-за того, що не було часу у зв'язку з війнами». Обіцянку у тверджувати всі права «свято, нерушимо і ціло» виконано не було. В 1722 році цар послав в Глухів брегандира Вельяминова з шістьма офіцерами, щоб вони перебували при гетьмані, утворюючи собою «Малоросійську колегію», яку підчинив Сенату. Щоправда, ця комісія повинна була формально «усе чинити по трактату сколаденому гетьманом Богданом Хмельницьким», однак, влада гетьмана була уже обмежена наглядом, недовірою і постійним втручанням у внутрішні справи Української держави московської

колегії. В цей же час в Україні почали збирати податки для Великоросії. Зі смертю же гетьмана Скоропадського вибори нового гетьмана були царем заборонені, а обраний останнім гетьманом, чернігівський полковник П. Полуботок, як наказний гетьман не мав усіх функцій володаря України. На прохання гетьмана П. Полуботка і генеральної старшини про обрання нового гетьмана наказано було «не докучати». Скоро після смерті царя Петра I у Російській державі почалися смути, незадоволене його правлінням духовенство, частина московського старого боярства розпочала бродіння в народі. Вдова Петра I і мати Петра II у зв'язку із заворушеннями у самій Російській імперії боялася, що внаслідок смути Україна від'єднається від Російської імперії. В цей же час російський уряд не міг не зауважити покращення українсько-турецьких відносин. Зрозумівши подальший хід подій, який може привести до розвалу імперії, російський уряд вирішив відложити розпочаті Петром I наміри обмеження і поступового знищення Української держави і в зв'язку з цим в 1727 році їх царська величність повеліли «справи малоросійські» знову повернути в колегію закордонних справ і обрати гетьмана Апостола «по трактату гетьмана Богдана Хмельницького». «Имеем честь объявить Сенату и Верховному Тайному Совету о сборе с Малороссии доходов по пунктам Богдана Хмельницкого и об отмене положения Малороссийской Коллегии. Пожаловали Мы милосердно своих подданных Малороссийский народ, указали: доходы с них денежные и хлебные собирать же которые подлежат по пунктам гетмана Богдана Хмельницкого и которые собраны при бытности бывших потом гетманов. А которые всякие доходы положены с определения Коллегии по доношениям генерал-майора Вельяминава вновь те оставить вовсе, а впредь с них не собирать и об том в Малороссию к тамошней старшине и во все полки послать указы из Сената с нарядным курьером и при том их обнадёжить Нашего Императорского величества милостью, что к ним в Малороссию Гетман и старшина будут определены впредь вскоре, как прежде было по договору Гетмана Богдана Хмельницкого. А вышеписанные посланные наши указы по полкам разослать из Коллегии Малороссийской с нарочными посланцами» [2,с.33-48; с.28-51; 4].

Як бачимо, український уряд внаслідок проведеної широкомаштабної зовнішньополітичної діяльності, використавши нестабільність у самій Російській імперії зумів добитися повернення

своїх прав. Повертаючи їх, російський уряд ще раз підсвідомо робив вигляд, що справедливий у своїх вчинках і дотримується договірних умов стосунків між Україною та Росією. Однак, хід обставин історичних подій говорить, що самий умисел договірних відносин їх рівності був уже втрачений. Україна ще могла вибирати собі гетьмана самостійно, по своїх старинних звичаях, правах і законах з послідуємим уповіщенням царя, однак, зараз ці права були уже підмінені утвердженням царя. Після смерті гетьмана Данила Апостола, дозволу на вибори нового гетьмана довго не було, а в Глухів був відправлений князь Шаховський з інструкцією наглядати за «Малоросійським народом», щоби він привикав до «Великоросійського правління». Одним словом, російський уряд вирішив виправити свою помилку, яку він допустив у час внутрішньої смуті. Наступає взагалі період посилення гніту українського народу, який спонукається відміною усіх договірних зобов'язань Росії перед Україною і прямим втручанням у внутрішні справи ще досі незалежної Української держави. В окремій записці член верховної тайної ради граф Толстой в 1726 році доказував: «что дозволяют в Малороссии гетману быть не надо, дабы Малороссию к рукам прибрать». В цей же час українська старшина шляхом посольств намагалась встановити свої права. Внаслідок широкомаштабних клопотань, використавши слабкість уряду Єлизавети Петрівни, українська старшина вихлопотала повернення автономного статусу України і реставрації Української держави. Але це знову сталося внаслідок широкомаштабних воєн на півдні з Кримським ханством і з Турецькою імперією. Боячись, щоби козацтво не використало наступ Росії на вольності України і не від'єднало Україну від Росії, цариця Єлизавета Петрівна з дуже великою неохотою дозволила нові вибори гетьмана і гетьманом уже по «царському велінню» був обраний Кирило Розумовський. При цьому імператриця підтверджувала стародавні права України, а справи її знову були передані із Сенату в Колегію Закордонних справ. Однак, незалежність України знову визначалася фактором загрози на півдні Російській імперії від Кримського ханства і Турецької імперії, як тільки загроза щезала, щезала і сама необхідність існування Української держави. Прийшовши на зміну померлій імператриці нова імператриця Катерина II, налякавшись широкомаштабними діями гетьмана по розбудові Української державності, змістила гетьманат, змусивши скласти булаву гетьмана

К. Розумовського і віддати справи України в «Малоросійську Колегію». Ліквідація Української держави трактувалась «спробою гетьмана Розумовського узаконити спадкоємність своїх нащадків» на гетьманську владу на Україні, де «прошення гетьмана було неудовлетворено, а сама эта должность была упразднена». Внаслідок «дій гетьмана Розумовского» була утворена «Малоросійська Колегія» із чотирьох російських офіцерів і чотирьох українських старшин. Офіційно Катерина II відмінила гетьманство, а тобто підступно знищила Українську державу у 1764 році, як зауважують українські джерела: «ці провінції, писала Катерина II генерал-прокурору князю Вяземському, ті що до України належали, треба найлегшим способом привести до того, щоби вони обрусіли і щоби віками утверджене тут гетьманство і самі імена гетьманів пощезнули, не тільки персони, що були возвеличені у дану гідність, а й уся тамошня політична і адміністративна система. У зв'язку з зміцненням влади у середині Російської держави і ослабленням найбільш небезпечних сусідів Польщі і Турції, завоювання за допомогою тих же козаків Криму, Новоросії, буде добре, якщо Україна стане складовою частиною імперії і бувший союзник Україна, як велося і ще із часу гетьмана Богдана Хмельницького перестане існувати. Звичайно раніше, наголошувала у своїй записці генерал-прокурору Катерина II, коли велись війни з сусідами України, Росії - Туреччиною і Кримською державою було розумно і корисно, щоби така держава як Україна була. Росія, зберігаючи дружні чи союзні стосунки з останньою, з українським народом, направляла усі її сили проти турок і татар. Така Українська держава у минулому, зауважувала цариця Катерина II, була добрим буфером, який прикривав Росію з півдня, власне, вона, таким чином, і сприяла зміцненню Росії і становленню останньої як імперії. Але зараз, коли Новоросійський Край, а потім і Крим були приєднані силою цієї ж Української держави до володінь Російської імперії, Україна опинилась у більшій мірі оточеною російськими володіннями. Зараз така держава, як Україна нам уже стала непотрібна, тим паче, що до цього часу, державна структура України не дозволяла російському уряду втручатися у свої внутрішні справи, а «самодержцы», наголошувала Катерина II, «нуждались в рекрутах и деньгах для постоянных войн и всё это могла им дать богатая Украина, неговоря уже о большем противоречии с самодержавием идеалов демократии»

«вольницы», яка, на думку Катерини II, вчасности Запорожская» завжди була оплотом державності України» [2,с.33-48; с.28-51; 5].

Після знищення України «Гетьманства» і його військової організації Запорізької Січі залишились ще «місцеві особливості», а іменно місцеве адміністративне управління: полки, окремий виборний суд, окрема податкова система, окремі закони, так званий «Литовський Статут», який був укладений відносно традицій українського народу, судочинною практикою і повеліннями: «універсалами» гетьманів. Усе це згідно указів Катерини II поступово і безповоротно знищувалось. Останні землі України, чи по словах запорізьких джерел, «землі гетьманського реманенту» були розділені на три губернії: «Київську, Чернігівську і Новгород-Сіверську, і на них була поширена загально-російська юрисдикція, а з 1775 року вони були перетворені в губернії. Сюди не увійшли усі українські землі, які раніше були власністю Української держави. Російський уряд, дбаючи, щоби Українська держава шезла назавжди, вирішив розділити її. Утворені губернії: Харківська, Воронежська, Курська були зараховані зразу ж до загальноросійських не українських губерній» [2,с.33-48; с.28-51].

У 1783 році на Україну поширилось російське кріпацтво, тобто подушні податки і другі загальноросійські повинності і податки. Раніший кордон між Україною і Росією був знищений. Слід зауважити, що раніше між Україною і Росією були таможенні кордони, і Україна тримала свої таможні і брала податки з московських купців в користь українського скарбу. Таможні між Україною і Росією були знищені при імператриці Єлизаветі Петрівні, не дивлячись на підтвердження останньою статтею гетьмана Богдана Хмельницького, і протести про скасування таможень гетьмана Розумовського. У зв'язку з такими своїми рішеннями імператриця писала:«...в Московском государстве... оприч нас, великого государя, кабаков никто не торговали, а потому и не держали, учинён заказ крепкий, а которые люди в таких поступках объявляются, тем чинам жёсткое наказание. А ныне с Малороссийских городов многие жители с вином и табаком в Московское государство ездят и продают всяким людям для своей корысти и отчего кабацким сборам чинится поруха и не доброе и меж людьми смута. И тебе гетману учинить заказ крепкий под жестоким караньем, чтобы Малороссийских городов жители вина и табаку к Москве... отнюдь не возили и не продавали...и казне порухи

не чинили» - писала цариця гетьману. Наступний документ цариці уже прямо указує на те, що: «верноподданные наши... от платежа внутри государства таможенных и мелочных сборов освобождены, почему во всей Великороссии подданные действительно тою милостью пользуются, а в Малороссии собирается цидукта и эвеста. Сверх того, с провоза с великой в Малую Россию со всякого товара не исключая от внутренней и скота... равным образом из провозимого из Великой в Малую Россию собирается пошлина. А по Малороссийским правам, яко то по постановленным пунктам по которых приступил под державу гетман Богдан Хмельницкий... веё в Малороссии сборы, выбирались малороссийскими людьми, под смотрением воевод. Повелеваем в Малой России таковые пошлины, называемая индукта и эвеста отставить и оныя ни ского не брать, а учредить одно по польской границе и по турецким границам пограничные таможи» [2, с.33-48; с.28-51].

Приведені вище історичні джерела, однак, не дають ясного юридичного висновку, який статус Україна мала, будучи в союзі з Московією. Ряд джерел, приведених вище, дають нам право визначити час віроломного наступу Росії на Українську державу. Плочатком підсиного знищення було непідтвердження статей Богдана Хмельницького, затягування з виборами гетьманів, і накінець ліквідація таможень, які розмежовували дві держави, яскраво говорять про інтенсивний наступ російського центрризму на обмеження політичної діяльності Української держави... Однак, із свідчень джерел вочевидь постають таможні, які працювали до середини XVIII століття і були яскравим фактом дієвої української державності. Цей яскравий політико-економічний факт дає нам право по новому підійти до питання так званого «з'єднання України з Московським царством», згідно з «трактатом 1654 року» вчиненим гетьманом Богданом Хмельницьким, а отже, нам прийдеться з'ясовувати дещо під іншим кутом зору, наприклад, політико-економічним, що це, однак, було: союз двох рівних держав, чи це з'єднання слід розглядати з точки зору як Унію двох окремих з різною культурою, політичною структурою держав, які об'єднувалися під скіпетр одного монарха, чи з точки зору всецілого підчинення України Московським царством, як завойованої країни, внаслідок хитромудрих політичних і дипломатичних ігор «в союзників і в союзні договори». Усі питання виникають при розгляді «російського державного права», яке примінялось відносно

Української держави від злучення з нею до повної її знищення у кінці XVIII століття. Питання про політичну самостійність України після «з'єднання» виникає не тільки відносно України, але й Московської держави. Попробуємо проаналізувати це становище держав через призму наявних у нашому розпорядженні джерел. Їх сукупність показує, що ні трактат 1654 року, ні наступні угоди між Україною і Росією не були сформульовані точно і ясно про подальші політичні і соціально-економічні взаємовідносини, зокрема права і обов'язки Московської держави і України, а можливо і обох сторін, при тому взаємному недовір'ї, були договором остаточним. Складається враження, що це був тимчасовий військово-політичний союз у зв'язку з намірами агресії Польщі як на Україну так і на Московське царство, що раніше відносно Москви робила Польща. Посадження королевича Володислава на російський трон, як і Лже-Дмитрія, цьому яскравий приклад. Складається враження, що в пилу конфронтації з Польським королівством, не знаючи ще, як обернеться доля воєнної кампанії, обидві сторони Україна і Росія боялись з'ясовувати ці питання, оскільки політичне улаштування «союзників» було явно відмінним. Звідсіль і висновок, що кожна з договірних сторін всеціло залишалась на своїй державній позиції і ні в чому не поступалась перед іншою договірною стороною. Кожна сторона у цьому «договорі» відстоювала повністю свій погляд на проблему злучення держав. З точки зору монархічної Москви, незнаючої других форм державності окрім монархічної, тобто «підданства царя», «милостей царя», «пожалуваннями царя», письмовий трактат 1654 року був узгоджений з демократичною стороною договору так, що: «де гетьман з військом і народом присягав царю», а останній «жалував їх грамотами», утверджував права, вольності, маєтності. З точки зору демократичної України також все було менш більш зрозуміло, оскільки цар зобов'язувався кожний раз свято і нерушимо на вічні віки «утримувати», «охороняти» усі права і вольності українського народу, не вмішуватися у внутрішні справи Української держави. Спеціальні неточності допущені при складанні договору, яким не надавали великого значення складають враження, що обидві сторони не вірили у подальшу життєздатність цього договору, як і у реальну можливість такого об'єднання, як і цьому самому договору, оскільки подібні договори у середньовічній Європі були нетривкими, хоча скріплялися «найщирішими клятвами», а отже,

типовим становийськовим явищем, що видно із дослідження російсько-українських документів. Як наголошувалось вище, Україна, як держава, що уклала договір з Російською державою обумовлювала у ньому усі вигоди від договору у свою користь, які повинні були гарантувати її існування, а тобто: перше - право самостійно вибирати голову держави, гетьмана; друге - право мати самостійні відносини з іноземними державами, самостійність у внутрішньому управлінні, управлінні військовому, церковному, судочинному, адміністративному, фінансовому; третє - вести самостійно законодавство, юриспруденцію. До цього можна додати, ще з точки зору сучасної науки, ще державну територію і українське населення. Кожна держава у час «трактату 1654 року», по сучасних наукових мірках, складалася з трьох компонентів: «народу, влади і території». Головне питання, яке нас цікавить, як складалася організація державної влади на Україні після 1654 року, тобто після часу, коли гетьман і весь український народ «присягнув» Московському царю на підданство і які обов'язки були на нього возложені за це добровільне підданство. Тобто з'ясуємо питання у чому, власне, з політичної і соціально-економічної точки зору порягало підданство українців і як воно визначалося Московською владою, згідно наявних московських джерел.

Із усіх наявних джерел ні одне не може говорити про взагалі чи будь-яке підданство українського народу навіть з тогочасної точки зору європейської юриспруденції. Усі московські джерела з цього питання настільки абстрактні, неясні і незрозумілі, що ні єдина європейська юриспруденція не визначила би, що це підданство чи навіть договір, як трактувалось російськими істориками «союзна», «вічна» угода. Скоріше всього «трактат 1654 року» нагадує звичайнісіньку військову угоду тимчасового характеру, де термін на «вічні віки» типова абривіатура, форма звернення, оформлення документів того часу. Процитуємо текст укладеного «трактату 1654 року»: «Служити вірно і проти неприятеля стояти, не жаліючи голів своїх, присягав гетьман Многогрішний». «Государю і наступнику служити, прямити, всякого добра хотіти і на неприятеля ходити, наголошував Богдан Хмельницький, служити государю вірно і на неприятеля ходити», так присягали І. Виговський і Ю. Хмельницький, Брюховецький і другі. В усіх цих присягах відчувається один обо'язок української держави і українського народу надавати союзній 1654 року

Московській державі військову допомогу. Як бачимо із усіх договірних пунктів «11 статей Богдана Хмельницького», гетьман по заключенню договору залишався у своїй країні повновласним господарем з чітко окресленим таможенным кордоном з Росією, на якому збирались за в'їзд точно такіж мита, які збирались при в'їзді в Україну з Польщі, Кримської чи Турецької держави. Гетьман без всякого втручання царя, концентрував у своїх руках, в необхідних випадках разом з Радою старшин-полковників, усю законодавчу, адміністративну і військову владу. Усі державні заклади української держави і адміністративні особи, не дивлячись на виборний характер, підчинялись тільки гетьману України, отримували від нього усі необхідні рекомендації, «універсали» на право володарювання в окремих регіонах держави».

Гетьман України, згідно українського законодавства XVII-XVIII століття, був і головнокомандуючим українських збройних сил, і як свідчать українські закони: «а без Гетманского ведома пойдёт кто на войну, казнить их смертью» [1,с.15-26;2,с.33-48; с.28-51].

Слід зауважити, що повнокровна незалежність держави у середньовіччі у Центрально-Східній Європі визначалась наявністю незалежної церкви. Аналіз джерел говорить нам, що у момент укладення договору між Україною і Московською державою Українська митрополія залишалась незалежною від Московської патріархії, традиційно підчиняючись із часу хрещення України-Русі 988 року, Костянтинопольському патріарху. Характерно, що в Україні у XVII столітті церковна влада не підпорядковувалась владі гетьмана, коли як в Московській державі, патріарх, всеціло залежав від волі царя. Підкорення, однак, Київської митрополії владі українського гетьмана сталося в 1685 році, про що сказано у грамоті московського царя, яка була написана на ім'я київського митрополита. Яке цк було підчинення Київської митрополії, і чи було воно і в який час, за яких умов, невідомо, будь-які серйозні джерела відсутні, відомо, тільки, що пізніше цар підкорив силою Київську митрополію, Московській патріархії. Однак, фінансова і уся система церковного податкового збору залишилася у розпорядженні Української держави. Джерела дають право нам говорити, що така система взаємовідносин залишалася і в петербурзький період Української держави, українська церква була менш більш незалежна до 1709 року, тобто до того часу, коли цар

примусив останню проклясти гетьмана І. Мазепу. Згідно свідчень російських джерел, українські майже відсутні, «іноземних послів гетьману вільно було приймати і вести з ними переговори, та якщо тільки іноземні держави замишляли щось зле проти її царської величності, про це гетьман повинен був зразу ж сповіщати в Москву про можливу загрозу проти тої чи іншої держави». Владі гетьмана самостійно вести переговори з іноземними державами, безумовно дозволялось «Трактатом 1654 року», однак, не довіряючи українським гетьманам московські царі поступово намагалися обмежити право Української держави проводити самостійно переговори з іноземними державами, що видно із додаткових статей, даних царем гетьману Брюховецькому, Многогрішному і наступим. Тодішня конструкція Української держави носила у собі організацію стародавньої вічової влади самого українського народу. Народна Рада, що складалася із старшин, козаків і народу, вибирала по старинним звичаям і вольностям голову держави гетьмана, одобрювала і відхиляла умови договору з Російською державою і іншими державами. Що стосується території Української держави, яка до середини XVIII століття була відмежована від Російської держави особливою таможенною лінією, то у цьому відношенні у законодавчих пам'ятках є характерні побутові факти, згідно яких ми знаємо, що при в'їзді в Українську державу російські купці скаржились своєму російському уряду на великі пошлини і податки в Україні: «ми платимо гетьману в Черкеських містах пошлини з своїх товарів і з солі». Дані факти яскраво говорять про наявність реальних державних територій. Повертаючись до постановки поставленого вище запитання, ми бачимо, що тодішня Україна з точки зору сучасної правової науки, являлась на основі завжди точних московських джерел незалежною державою після «трактату 1654 року», відновлюючи його постійно як самостійна політична сторона. Та обставина, що по історичній долі українська державність утратила свою незалежність внаслідок репресивних мір і стремлень другої союзної держави, можемо прогнозувати розвиток Української держави в майбутньому [2,с.33-48; с.28-51].

Що стосується питання, як повинна відноситися сучасна наука до даного союзу двох держав, то, на нашу думку, тільки через призму різних типів думок і форм правління, де сам принцип з'єднання відбувся тільки - но по принципу військової взаємодопомоги. Таким чином, договір про «з'єднання» України з

Росією був укладений у 1654 році, але умови на яких це з'єднання відбувалося, залишалися до кінця не визначеними. З цього приводу російський історик Б.Е. Нольде зауважував: «Що Москва до Петра I і Полтавської битви ніколи не намагалася обмежувати владу гетьмана України, вона ніколи не вмішувалася у чужий їй суспільний і політичний лад України, відмежовувалась від нього кордоном і таможнями. До цього часу, наголошував дослідник, і було дві «особні» держави Україна і Росія» [1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

Однак, після царя Петра I, можна сказати, що союзництво закінчилось і Москва, головним чином, сама призначала і скидала українських гетьманів. Такі дії царя порушили державний устрій України і привели його поступового занепаду. Коли розглядаємо питання розквіту Української держави в рамках союзу з Москвою, бачимо, що упадок України розпочався після прямого втручання Московської держави у внутрішнє життя України. Саме втручання у державну структуру України наголошував С. Єфремов, було суто політичною творчістю російської державної влади, яка використала зручні моменти, щоби «прибрати к рукам Малороссию» [2,с.33-48; с.28-51].

Власне, до цього часу, пояснює М.П. Драгоманов, Україна могутньо розвивалась духовно культурно і літературно, тому що її стремління простягались до Західної Європи і збагачувалась вона, власне, через свій південно-західний регіон, а не через Москву і в подальшому Петербург. Власне, у цей час українська література, культура внаслідок співіснування і взаємообміну з західноєвропейською культурою стояла вище російської. Аналізуючи факти культурної історії з другої половини XVII століття і особливо з початку XVIII століття, М.П. Драгоманов наголошував: «Великоросія ще у XVII-XVIII століттях була у культурному розумінні набагато біднішою і культурно слабкішою країною ніж Україна, по відношенню до масової культури. Залишається вона такою і до цих пір. У кінці XVIII – початку XIX століття у культурному житті внаслідок Петровських реформ сталися суттєві зміни, Великоросія зробила скачок вперед, який дав їй можливість уже у XIX столітті перетягнути передові культурні і інтелектуальні сили українського суспільства до себе. Щось схоже у XIV-XV століттях в Україні зробила Польща, але від цього Україна менше постраждала культурно, ніж від азіатських присмаків Росії.

Усе це сталося внаслідок утрати державності і свідомої русифікації російським урядом українського панства, шляхти, інтелігенції, духовенства. Тому у XIX - поч. XX століття, внаслідок підйому українського народу була відновлена загнана в небуття у XVIII столітті російськими світськими особами і особливо духовним урядом: українська культура, література, живопис, скульптура, дещо припинена, чи сповільнила хід загальна русифікація українців» [2,с.33-48; с.28-51; 4].

Що стосується питання русифікації України і її народу, то М.П. Драгоманов вважав, що русифікація, яка проводиться офіційною російською владою безсилна в боротьбі з українським національним рухом з українською національною культурою. Навіть якщо подивитись на історію України з наукової точки зору, то ми побачимо, що держави, які ставили перед собою питання асиміляції чи денаціоналізації українського народу, самі давали можливість українському народу створювати прогресивні форми для відтворення української національної ідеї, українського національного руху. Породжували ґрунт до становлення свідомого українства, яке відновившись зразу ж ставило перед собою питання про національну самосвідомість, далі національні школи, національну автономію, а в ході стабілізації української національної ідеї, питання про створення Української національної держави. Питання про створення держави жевріло в усіх віках після її утрати, і це гостро відчувалось в Російській державі особливо зараз на початку XX століття.

Аргументуючи світобачення М.П. Драгоманова дослідник А. Хатченко на шпальтах часопису «Украинская жизнь» зауважував, що М.П. Драгоманов вважав, що статті Гадяцького договору укладеного у 1658 році гетьманом Виговським посприяли розвитку української культури так, що після них ні один із сусідніх народів, який намагався її підірвати, не могли перервати розвитку української культури, як і національного життя взагалі [2,с.33-48; с.28-51; 4; 5].

Однак, як свідчать факти, усім цим ідеям і стремлінням Виговського не судилось збутись, оскільки після Полтавської битви була піддана знищенню вся українська культура. Не обминула вона, як наголошує дослідник І. Панькевич, столичного центру українських гетьманів міста Батурина. Розгром міста Батурина російськими військами на чолі з царем Петром I показує українцям,

яскравий вандалізм некультурної російської нації, яка залишалася ще з своїм монголо-татарським насліддям дикою ще у XVIII столітті, інакше ніяк не можна пояснити того відношення, яке відзначають вчені по відношенню росіян до української культури [2,с.33-48; с.28-51].

В агонії злоби, відзначав дослідник Резніченко, загинуло багато цінних історичних пам'яток, святинь української національної культури, які засвідчували яскраве минуле українського народу. Так загинула в вогні Батуринська гетьманська бібліотека, яка була начинена стародавніми українськими рідкісними літописами і книгами, погинула велика картинна галерея батуринського палацу, у склад якої входили портрети українських історичних діячів, князів, гетьманів. В цей же час був знищений відомий своїм багатством батуринський дім гетьмана І.Мазепи.Тій же участі було піддано, по одному й тому ж сценарію, щоправда, у трохи пізніший час, і палац гетьмана К. Розумовського. У Батурині, наголошував дослідник Резніченко, зникло стільки яскравих українських святинь, що якщо вони дійшли б до сьогоднішнього дня, то звичайно характеризували українську націю XIV-XVIII століть, як найкультурнішу націю у Центрально-Східній Європі, культура якої за своєрідністю не поступалася ні одній європейській культурі цих століть, а Батуринський комплекс музеїв з його гетьманськими палацами, замками, парками, садами, картинними галереями, гетьманськими реліквіями, був би один із прекрасніших комплексів музеїв і входив в би в десятку найбільших цінностей середньовічної Європи. Москва не пожаліла нічого... Усе знищення українських національних старожитностей проходило за безпосередньою участю російської влади. Зовсім недавно, наголошував дослідник, було розібрано третій будинок гетьмана Розумовського, перетворено в руїну прекрасний палац гетьмана І. Мазепи, п'ять років тому був вирубаний парк закладений гетоманом І. Мазепою. Українські архітектори, що недавно розглядали руїни Батуринського комплексу, вважають його одним із найкращих пам'ятників української архітектури XVIII століття, коли український стиль під впливом змін, який проходив в національному житті України переживав епоху боротьби за самостійне існування, виробляючи самостійний український стиль. Батуринський палац гетьмана Розумовського збудований по проекту знаменитого італійського архітектора Растреллі, як найкраще

показав комбінацію двох стилів західноєвропейського і українського. Весь палац гетьмана був оздоблений плиткою з національних українських жовто-синіх кольорів. Однак, внаслідок скорого падіння гетьмана і остаточної ліквідації Росією Української держави «Гетьманщини», скоро реліквії палацу були розграбовані російськими військовими. Як свідчать джерела, була розграбована гетьманська бібліотека, яка налічувала велику кількість старовинних українських літописів, цінних книг, і цінні українські рукописи. Була розграбована картинна галерея з картинами історичних діячів України. Так очевидці зауважували, що бачили там намальовані портрети під якими стояли підписи: П. Орлик, І. Мазепа, П. Дорошко, С. Палій, С. Палій, П. Полуботок. Проаналізовані нами факти дають право наголошувати, що царська Росія робила усе, щоби від Української держави, української культури, науки, яку уособлювали з XV по XVIII століття українські гетьмани, в тому числі і лояльні до Росії, не зосталось і сліду. Слід наголосити, що що схоже робила раніше і Польська держава, підступно захопивши Україну-Русь, починаючи з Казимира III до XVII століття, епохи гетьмана Богдана Хмельницького, ополучуючи українців та знижуючи українські національні та державницькі цінності... [2,с.33-48; с.28-51].

Знищення української демократичної конструкції, з якої кристалізувалась Україна, до часу свого з'єднання, як з Польшею так і з Московською державою, нанесло Україні непомірних втрат... З цього приводу вчений С. Єфремов зауважував: «Державний устрій Росії, що носив у собі напів-азіатські форми державного життя, орієнтуючись більше на татарську систему володарювання, яка була прищеплена Володимиро-Суздальській Русі у XIII столітті майже не розвивалась і знаходилась в закостенінні майже до епохи царя Петра I, який уперше перейшов на європейські форми господарювання. Однак, як ми споглядаємо по сукупності проаналізованих фактів демократичні традиції Європи були йому невідомі, не дивлячись на подражання їм. По приєднанню ж України до Росії у політичній сфері Московської держави з'явилась нова форма державного господарювання, яка з самого свого початку непевністю поведінки, лякала московитів. Це грозило підривом чи навіть падінням порядків із часу монголо-татарського (державного управління) - формам рабоволодіння у Московській державі. Це скоро зрозуміла російська бюрократія і тому на українську

державність були направлені такі могутні удари, які ставили за мету підірвати життєздатність української нації, її економічні і політичні інститути» [2,с.33-48; с.28-51].

Щоб якось показати законність своїх рішень і дій російські історики сформулювали цілу історичну концепцію. Однак, написання їх праць проходило тільки у XVIII столітті, тобто у час ще існування Української держави в союзі з Московським царством. При усіх небажаннях відтворювати Українську державу, вони змушені були відтворювати українську історію ще в рамках суб'єкта незалежності, адже політичне об'єднання Української держави та народу з Московським царством та народом починає свій відлік з другої половини XVII століття, а культурне і суспільне зближення почалося, очевидно, ще через століття і завершилось в кінці XVIII на початку XIX століття, а тобто у 1793 році, коли до складу Російської імперії було включене Поділля. Не дивлячись на знищення Української держави у 1775 році і поширення російської державності на Україну, де майже не змінилося соціально-економічне життя, яке було досить відмінне від російського. Таким чином, наголошує академік А.Н. Пипін, злиття і впливу російського народу, менш культурного, на український не могло бути, оскільки з стародавнього часу існували умови, які породжували етнографічну різноманітність, різні політичні, економічні, культурні та релігійні улаштування, де у московитів була створена міцна деспотична держава, а в Україні патріархально-демократична держава. Російська історична думка, однак, не хоче розуміти, що українці мали свою мову, культуру і Українську державу до 1654 року, чи точніше з 900-х років до 1775 року, характерною ознакою якої була українська мова, культура, яка за цей період майже не притерпіла змін [2,с.33-48; с.28-51].

Власне, українська мова зберегла український народ, як державний на протязі майже тисячоліття. Якщо поглянути на українську мову і її розвиток за останнє тисячоліття, то ми у розвитку мови побачимо саму тисячолітню історію самого українського народу. Українські пам'ятники стародавньої писемності IX-XIII століть, розглянувши з точки зору українського поняття, російський академік А. Соболевський, вважав «типичними и яркими документами малороссийской речи, которые реально были в обиходе народа южнорусского во время Киевской государственности. Падение Киева во второй половине XII века не

прекратило жизни украинского языка. В таком виде он модернизовавшись в Литовско-Русском государстве и Украинском государстве времён гетьманов XVI-XVIII веков, он входит в состав Российской империи...». Ряд великодержавних російських істориків, наголошували на штальтах часопису «Украинская жизнь» голова слов'янського товариства міста Москви, професор Московського університету Ф. Корш (росіянин), не бажаючи вірити у стародавність українського народу і української мови, наголошують, що на Русі була церковно-слов'янська мова. Однак, наголошує академік Ф. Корш, якщо ми уважно поглянемо на «искусственный церковно-славянский язык, то увидим, что это прототип западноевропейской латыни. Но когда мы ещё и проанализируем его слагаемые, то увидим, что в его основе лежит народно-разговорный язык - украинский. В памятниках Киевской Руси, а также в памятниках XIV века украинский элемент пробивается заметной струёй и даже «слепой», а не то, чтобы филолог - профессионал не мог бы этого не заметить. С XIV века украинский язык фиксируется чётко, как особый сформированный язык украинцев вполне оприделённый, который вероятно существовал и раньше до эпохи Киевской Руси, но для этого нужны глубокие исследования в пользу этого доказательства» [2,с.33-48; с.28-51].

Більш точним по проблемі української мови був відомий філолог-славіст, академік О. Шахматов, який прямо заявляв царю і царському уряду, що: «украинский язык, это язык восточных славян». Складна ситуація по упадку Київської держави в XIV столітті, однак, не поклала початок упадку української мови, української культури, внаслідок високого рівня її досконалості вона продовжила політичне існування у Литовській державі. Підчинивши більш культурну Україну-Русь литовський уряд перейняв і політичну систему староукраїнської держави і мову її більш цивілізованіших підданих, у зв'язку з цим українська мова, наголошує професор Ф. Корш, продовжила існувати і в Україно-Литовській державі. Цілий ряд пам'яток: Пересопницьке євангеліє 1556-1557 років, книги Львівські, Острозькі, Київські написані живою українською мовою. Мова великих князів литовських - це теж українська мова. Внаслідок удержавлення Литовською державою української мови й законодавства Київської Русі, яке переросло у Литовський статут, написаний теж

українською мовою, мова українського народу утвердилась у книжках і існувала як книжна навіть тоді, коли умови політичного і культурного життя в Україні радикально змінились внаслідок втручання Московської держави у внутрішні справи України. Тільки «реформи» Петра I заставили книжну українську мову руками самих перевертнів-українців таких, як Феофана Прокоповича, Стефана Яворського, святого Дмитрія Ростовського і других, припинити своє існування. Власне, ця вищеназвана плеяда «малоросів» створила нову великоросійську мову, яка поступово розвиваючись переросла у XIX столітті у «Великорусский язык Пушкина», язык аристократии и интелгенции XIX-XX веков, а в процессе просвещения язык великорусского народа» [2,с.33-48; с.28-51; 5].

В цей же час на українську культуру і мову, як це ми наголошували вище, цар Петро I розпочав жорстокі гоніння, знищувались історичні твори, написані на живій українській мові книги. Тому-то до нас із XVI-XVIII століття дійшли у більшій мірі, з точки зору мови, тільки пісенні пам'ятники. Мова літописців XVII-XVIII століть, теж сформована на основі української мови. Характерно, що українська мова пережила і Петрові реформи, внаслідок яких уся українська культура зазнала сплюндрування. Дослідники зауважують, що у XVIII столітті українська мова існувала не тільки у народі, а ще й у місцевих адміністративних і судових центрах. Факти говорять, що гетьман Скоропадський переклав російські закони на «здешнее наречие», у зв'язку з тим, що в українців була велика любов до своєї мови і культури. Як свідчить статистика, що у найтяжчі часи, коли над українською культурою нависала смертельна загроза, появлялись світочі української національної ідеї. Таким дороговказом українському народу був у XVIII столітті архієпископ Кониський з своїм видатним твором «Історія Русів», який розходить у багаточисленних рукописах серед передової української інтелігенції, а також на зламі століть І. Котляревський з своєю «Енеїдою», у XIX столітті Т. Шевченко з немеркнучим «Кобзарем». Не дивлячись на історичну трагедію Української держави, українського народу, яку так досконало висвітлив у своїй творчості великий Кобзар, народ наш не втратив ні свого етнічного типу, ні своїх побутових, ні культурних особливостей. Національна культура українців, наголошували дослідники, була настільки стійкою, що навіть наймогутніший євро-

азійський великодержавний російський шовінізм не зміг припинити національного життя українського народу. Не дивлячись на історичну трагедію, український народ не втратив ні свого етнічного типу, ні своїх побутових, ні культурних особливостей, ні своєї мови. Стародавня культура українців була настільки стійкою, що навіть наймогутніший євро-азіатський-російський великодержавний шовінізм не зміг здолати добре налагодженого традицією національного життя українського народу. У збереженні українським народом своєї національності, не малу роль відіграв пасивний супротив російській (азіатській) національній культурі, який не дав можливостей проникнути останній і розчлентити українців як націю. Однак, відмічають дослідники, усі ці стремління українців проходили у останній фазі своєї національної свідомості і свого національного самозбереження. Власне, ця остання фаза стану народу породжувала активні свідомі сили, які героїчно ставали на захист української національності, рятували її від упадку і загибелі, розвивали в умовах російського мракобісся і терору, внутрішній потенціал. Самі ці сили досить добре проглядаються у історичному житті народу, його літературних пам'ятниках. Власне, вони з часу могутньої Української держави, Київської Русі, розвивають в українському народі глибоку національну самосвідомість, яка керувала народом в його героїчній боротьбі, в умовах польського і російського державного гніту. Власне, ця стародавня самосвідомість виразилася у боротьбі з Польщею. На стороні ворогів українського народу, Української держави бачимо усю силу Польської держави, всі цінності передової європейської військової справи, науки, культури, та, однак, сила українського народного духу, талант його полководців привела до того, що український народ вийшов із цієї боротьби переможцем. Боротьба за Українську державу велась за участю усіх сил народу. Усі сили народу: шляхта, духовенство, козацтво, міщани і селяни показали Польському королівству силу українських національних стремлінь. «Протестація» 1621 року - звернення до польського короля і уряду наголошувала: «що народ український, козацтво є спадкоємцями старої Русі, сподвижниками великого київського князя Олега і Володимира Великого. Народ, який має таке славне минуле і такі славні традиції, повинен для захисту своєї національності мати свою Українську державу. У зв'язку з цим і постав рух народний під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Оскільки рух, що під проводом Богдана

Хмельницького супроводжувався підйомом народного життя, підтриманий незабутніми легендами Володимирового часу, являється справедливим виразником і стремлінь українського народу за свою національну незалежність. Так пояснювала розрив з Польщею українська політична і громадська думка у час укладання союзного договірною трактату у 1654 році з Московською державою. Однак, як бачимо із багаточисельних російських джерел, українських збереглося дуже мало, союз України з Московською державою, не припиняла боротьби за національні права, видозмінились тільки форми цієї боротьби. Жорстокі заходи російського уряду із самого початку носили дуже тайний, однак планомірний характер. Заходи російського уряду викликали все гостріші протести зі сторони українського суспільства. Не завжди одностайні, тому що російський уряд своєю політикою намагався видозмінити всю структуру соціальних відносин в Україні, посилюючи в українському суспільстві класовий антагонізм, релігійні ілюзії. Таким чином, поступово шляхом незаметного урізання прав і вольностей українського уряду, російському уряду удалося нав'язати свою волю, однак при цьому йому не вдалося підірвати національну свідомість українського народу, яка не дивлячись на спеціально направлені проти нього суворі заходи, продовжувала жити, знаходячи собі там, де це було можливим, нові паростки національного життя. Особливо це видно із джерел по ліквідації української державності, коли у другій половині XVIII століття, а тобто у 1767 році від бувшої України були вибрані депутати в «Коммисию для нового уложения», тобто визначення статусу Українських земель у складі Російської імперії. Хоча депутатів посилали лише вільні стани: козаки, шляхта, міщани, однак новопризначений, на руйнування гетьманату «Мало-Российский генерал-губернатор граф Румянцев» принимал самые решительные меры для устранения порядков закоренелых малороссийских».

Однак, усі його дії дають нам яскравий матеріал для вивчення останніх днів Української держави в час її ліквідації. У такий трагічний час, як свідчать документи, українська старшина намагалась зберегти Україну, як культурно-національну одиницю. Кожний раз при розрішенні складних питань старшина підкреслювала: «что украинский народ не по нужде какой, но по доброму соизволению, единоверию добровольное подданство

учинил и к великороссийской державе благо присоединился». Українські депутати єдинодушно висловлювались за безумовне збереження корінних особливостей України. Як бачимо, русифікаторським міроприємствам національна свідомість українського суспільства не піддавалася, у зв'язку з чим «Малороссийский генерал-губернатор граф Румянцев відзивався, що з цим треба змиритись, оскільки:они при всех науках и в чужих обращениях остались козаками, и пытали горячую любовь к своей собственной нации и сладкой Отчизне». «Императрица Екатерина II...», наголошував граф Румянцев у своїх листах: «не без раздражения отмечала в современных ей украинцах развратное мнение, по коему поставляют себя народом от здешнего (тобто російського) совсем отличным, подчёркивая свою устойчивость национального чувства, о котором столетие раньше патриарх Никон отзывался ещё более выразительно, сказав: что малоросиянин само собою, как сатана, стоять хочет».

Отже, українська національна свідомість продовжувала жити в середовищі російської культури і Російської держави. Будучи втягнутими у сферу російської державності і культури старі українські структури, своїми національними стремліннями намагалися зберегти усі риси своєї національної культури, в умовах приниження новими російськими структурами національних традицій, національних прав і потреб зовсім лояльних громадян Російської держави українського походження, само собою визиваючи своїми діями супротив і всенародне незадоволення і в кінцевому результаті відразу від усього російського. Насилля з самого початку українців російським урядом зберегло український народ як націю, заставило само що не є найлояльніші до російського режиму прошарки суспільства робити опір, нехай пасивний, та цілеспрямований усьому російському. Зовсім лояльний перекладач генеральної канцелярії виразив супротив усьому російському: «Разговоре Великороссии с Малороссией» складеної в «честь и славу и защищение Малороссии» наголошує, що є такі судження «Про національне право його Батьківщини»: «Не думай, что бы ты сама была мне властитель, но государь твой и мой - общий повелитель. А разность наша есть в приложенных именах: Ты Великая, а я Малая - живём в смежных сторонах. Так мы с тобою равны и одно составляем, одному, а не двум государям, присягам» [2,с.33-48; с.28-51; 5].

Один із освічених представників української інтелігенції, полковник російської служби і разом з тим автор «Вєргілієвих пастухів в малоросій кобеняк переодягнених» Афанасій Лобісєвіч так відзивався у листах про впровадження російського улаштування на Україні у листах до архієпископа Георгія Кониського про свою творчість, яку він продовжував вести на рідній українській мові: «Як у всякому покрою вбрання, та і у всяких мовах є своя красота... Для честі нації, матері нашої України, себе природою і ученістю великих людей наших маючи, ми повинні зараз посвятити себе проникненням любові до нашої Батьківщини». І такі випадки не поодинокі: «Українські аристократи, такі як Безбородько, Завадський, Трощинський і другі, не говорячи про середнє і дрібне дворянство...». Характерною формою вираження української національної течії, яка виражала світогляд тодішнього українського суспільства, являється велика кількість історичних праць, присвячених минулому життю України. Особливо яскравим виразом настроїв громадської думки України другої половини XVIII століття являється праця по історії України «Історія Русів чи Малої Росії», написання якої дослідники пов'язують з архієпископом Георгієм Кониським. Ця праця «горячий протест проти історичної несправедливості по відношенню до українського народу». Навіть такий «всесвітній громадянин», як філософ Г.С. Сковорода, був передусім сином свого українського народу і глибоко вірив в його духовне пробудження, утримання в самотності своєї мови. Що стосується мови, то по упадку Української держави, російська державна машина робила усе для того, щоби український народ був позбавлений, а тобто втратив свою мову. Перші міроприємства проти усього національного українського відносяться ще до часу царя Олексія Михайловича, який з приводу національних особливостей українського народу і його мови висловився так: «если будет много языков, то будет смута в земле». При Петрі I в 1720 році для церковних книг «малороссийской печати» була установлена особлива цензура, яка повинна спостерігати, щоби в українських книгах «не было никакой розни и особого наречия» по зрівнянні з великоросійським. Мало того, тим же указом було заборонено друк в українських монастирських книгах. Які- небудь інші книги без відома московської духовної колегії «дабы не было в этих никакой церкви восточной противности с великороссийской печатью несогласие произойти». Уже цей указ Петра I визначив на весь

наступний час головні цілі урядових заходів направлених на відновлення українського духовного життя на російський лад. Під надзором московських контрольних органів ставились українські церкви, друкувались українські книги. Разом з цим установлені в указі обмеження відбилися на шкільництві в Україні. Коли Київська лаврська типографія попросила дозволу на видрук українських букварів, тому що народ не купляв букварів московського типу, їй було у цьому відмовлено. Русифікація українських шкіл особливо швидко просунулась вперед після знищення української державності і досягла епогея в останній чверті XVIII століття - поч. XIX століття, особливо після того, як під натиском московського уряду українська мова була замінена в Київській академії і других школах виключно на російську. Навіть в церковних книгах «предписано было произносить мотивы голосом свойственным к российскому наречию». В XIX столітті загальноросійська мова поширилась на «малоросійські губернії». В освітніх закладах з першого класу, що остаточно зробило народну школу на Україні, не тільки державну, але й просвітницьку, політичним рупором Російської держави. Припинення української державності, як бачимо, сильно відбилося на духовному житті українського народу, оскільки державність, охоплюючи саму суть українських національних стремлень в тому числі мову, науку, культуру, забезпечувала їм стабільний розвиток. Починаючи з відміченого вище указу про церковне книгодрукування і до самого недавнього часу українське слово знаходилося під подавленням спеціального «цензурного» режиму в більшій чи меншій степені обмежуючи реальний розвиток української літератури, української мови. Виникший у кінці XVIII століття на Україні міжнародний рух, за народну українську мову, спочатку ігнорувався урядом. Однак, скоро після процесу над Кирило-Мефодіївцями київському і харківському генерал-губернаторам: «было предписано наблюдать, не пытаются ли украинцы мысли о прежних вольностях, о гетманщине, и о правах на отдельное существование. И обращать особое внимание, наголошувалось, в «предписании» на тех, кто занимается малороссийскими древностями, историей и литературой» [2, с.33-48; с.28-51; 5].

Таким чином, не дивлячись на «надзори», заборони, особливо «Валуєвський указ» 1863 року, який «гласил»: « Никакого особенного малороссийского языка не было и нет и быть не может и наречие их употребляемое простонародием есть тот же русский

язык, только попорченный влиянием Польши». Так писав міністр внутрішніх справ Валуєв до міністра народної освіти Головліна 18 липня 1863 року. У зв'язку з такими висновками російського уряду на українську мову, літературу, культуру почалось просто справжнє гоніння. Розвитком цих гонінь було доповнення до вищеприведеного нами указу циркуляром 1876 року, згідно якого заборонялось розвивати українську літературу, народну українську мову, видання науково-популярних книг для просвіти українського народу. Особливі гоніння зазнали українські організації, які виступали під суто національним колоритом і носили небажані з точки зору російського уряду, назви «Україна», «український». Таким організаціям влада забороняла і перешкоджувала видання свого друкованого органу, влаштовувала травлю у середині самих українських організацій, наповнювала їх деорганізаторами, провокаторами, які вимагали друкованого українського слова, журналів, альманахів, газет, провокуючи одночасно керівництво українських організацій й доносячи одночасно офіційній російській владі про небезпечність і заборону самих, що не є безвинних українських видань, альманахів, журналів [1; 2.с.33-48;с.28-51; 4].

Аналіз безчислених фактів дає право наголошувати, що така практика існує і сьогодні в час 21 річниці відновлення Української державності, оскільки в Росії ніколи не існувало практики розуміння задоволення національних, освітніх, наукових та культурних потреб українців. Сьогодні влада як і у продовж століть громить українство в Росії його наукові, освітні, громадські організації. Оскаржити сьогодні у 2012 році дії російської влади в конституційному суді залишається даремною справою. На сьогоднішній день у Російській Федерації українці не мають жодного фінансованого державою українського слова, окрім не регулярно виходячого на власні кошти Наукового Вісника Українського Університету міста Москви, що видається Вченою Радою УУМ, де при цьому, російською владою у 2012 році було офіційно в черговий раз заявлено, що українці братній народ... В той же час усі культурні і національні потреби російського народу в Україні у 2012 році, задоволені повністю. Спрацьовують сьогодні і старі стереотипи, яким 100 років (1912-2012рр.), про які ще в 1912 році на шпальтах «Украинской Жизни» наголошував історик М. Грушевського, зауважуючи, що російська культура більш передова тому, що у XX столітті вона існувала як державна. Не знаючи, досконало самої української історії, «росіяни»

вирішили розпочати цькування українців із-за неї... Однак, честь російської наукової громадськості спасли російські історики, «которые не стали себя мारать в сей нечесной игре российских властей». Після виступу Щеголева за честь українського історика виступила еліта російських істориків, які повністю підтвердили науковість концепції М. Грушевського. Академік Ф. Корш, Голова Слов'янського Товариства визнав вірною концепцію М. Грушевського, його підтримав другий видатний російський історик Пресняков, також Пічета, Нольде, Ключевський, академік О. Шахматов, «тем самым они все проявили», як зауважувала невгамовна критика: «свою профессиональную солидарность». Однак, наголошує С. Єфремов, на шпальтах часопису «Украинская жизнь» - перший напад влади на українську історію хоча і був відбитий, однак він робився для того, щоби у подальшому влада уже безборонно накинута на безвинний український національний рух, який прагнув рівних прав з російським народом. Влада, не зумівши здолати «професійно солідарних істориків», побажала накинутись на самий український національний рух, причепити йому жупел «сепаратисти» з яким поряд поставити синонім «українофілі», «націоналісти», відкинувши думку про побудову у Росії справедливого демократичного суспільства відволікти великоросійського інтелігента і простолюдина від національних проблем, які необхідно вирішувати російській державі. Щоб дошкулити українському національному руху в Росії, Щеголев у своїй концепції «Южно-Русского сепаратизма» приходить до висновку, що сучасне українофільство бере свій початок в Київській Русі, далі розвивається у державі Ягеллонів, у подальшому у Козацькій державі і церковній Унії з Католицькою церквою і з ним, як із «Украинской Жизнью» росіянам у всіх віках і часах треба боротися... [1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

У висновок аналізу діяльності редакції журналу «Украинская Жизнь» наголосимо, що через призму 100 ліття (1912-2012рр.) опубліковані у ньому праці є актуальні і сьогодні в час 21-річчя відновлення незалежності України... [2,с.33-48; с.28-51; 5].

Проаналізувавши через 100-років з часу виходу у Москві діяльність редакції журналу «Украинская жизнь», ми бачимо, що його видавці наповнили часопис конкретним професійним змістом, який охоплюючи комплекс українських проблем і запитів української громадськості не тільки Москви, Росії і України, не

обмежував себе рамками політичного життя, а намагався охоплювати проблеми історії, науки, культури та релігії. На жаль, одне дослідження не може охопити усю кипучу широкомаштабну редакційну діяльність «Украинской жизни» [2,с.33-48; 5].

Однак, про такий великий почин «Украинской жизни» українська громадськість повинна знати, оскільки редакція Московського часопису у період з 1912 - по 1917 років була однією із ініціаторів відновлення незалежної Української держави в 1917 році, становлення українського національного друку, як і української національної преси взагалі [2,с.33-48;с.28-51; 5].

У висновок зауважимо, що на сьогоднішньому етапі Український державний університет міста Москви, його Науковий Вісник, відзначаючи 20 років з часу свого заснування та сьогоднішнього жевріння в Росії (1992-2012pp.), продовжує 100 літню (1912-2012pp.) традицію українського друкованого слова і теж є єдиним засобом наукового та інформаційного мовлення на всю новітню Росію. Своїм Науковим Вісником, десятиліття з часу виходу (2001-2011pp.) якого, відзначалась у 2011 році Український державний університет міста Москви продовжує в ХХІ столітті українську наукову та видавничу традицію закладену 100 років тому «Украинской жизнью» в Москві... [2,с.33-48; с.28-51].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Грушевский М.С. Украина и Украинство». Украинская жизнь. - М.,1912. - №1.
- 2.Ідзьо В. «Украинская жизнь» - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії у 1912-1917 роках. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1999. - Т.ІІІ.
- Ідзьо В. «Украинская жизнь» - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії у 1912-1917 роках. Науковий Вісник Українського Університету м.Москви. - М., 2012. - Т.ХVІІ.
- 3.Русская мысль. - М., 1912. - №1-2.
- 4.Русова А.А. Проземельне управління до перепису 1897 року. Записки Наукового Товариства імені Т.Г.Шевченка (далі ЗНТШ) . - Львів, 1886. - Т.5.
- Корольова О. Поділ українського народу на групи дорослості. ЗНТШ. - Т.7.
- Стасюк М. Економічні відносини України до Великої Росії і Польщі. ЗНТШ. - Т.8, 9.
- Порш М.Відносини України до інших районів Росії на робітничому ринку. Літературно-Науковий Вісник. - Київ,1912. - №2.
- 5.«Украинская жизнь». - М.,1912. - №1-2.

«Украинская жизнь» про українське питання в перших десятиліттях ХХ століття через призму європейської преси, та громадської думки

Українське питання в перших десятиліттях ХХ століття знову було підняте в усіх державах і регіонах Європи, де проживали українці. Європейська преса почала показувати про життєвість українського організму, який готується до боротьби за відновлення української державності. Для сьогоденної української інтелігенції, народних мас, в яких вони би країнах не проживали, притаманне бажання до політичного та державного життя. Однак цій боротьбі мішає проживання українського народу в різних державах, зокрема в Австро-Угорській і Російській імперіях, в яких порізноmu відносяться українського питання. Українське населення, яке проживає Російській імперії налічує - 33 млн., в суто українських етнічних землях - 28 млн. В Австро-Угорській імперії - 4. 1,2 млн. українців. Зокрема в Галичині - 3. 1,2 млн. населення. На Буковині - 300 тис. українців і північній Угорщині - 500 тисяч українців [10,с.145-149; 11].

Як зазначав історик М.С. Грушевський: «склад населення на цій території відзначається однорідністю, як мовною так і культурною» [3,с.17].

Розглянемо, наголошує редакція журналу «Украинская жизнь», становище українців Галичини у європейському контексті, щоб зрозуміти історичний розвиток українства на цих українських етнічних землях. В середині ХІХ століття, а тобто після революції в Австро-Угорщині, коли Галичина зберегла «вірність» віденському уряду завдяки лояльності до нього польської шляхетської верхівки, австрійська влада віддячуючись польській шляхті, створила в Галичині стару Польську республіку в мініатюрі. Вся політична влада знаходилась в руках поляків. Намісником Галичини був поляк, крайовий уряд складався із 5-ти поляків і 1-го українця. Всі 76 старост були поляки, 78% Галицького Сейму були поляки. Міністр австрійського уряду для Галичини теж був поляком. Поляки внаслідок лояльності до віденського уряду зуміли добитися найширшої автономії для Галичини, виділення на польську наукову, видавничу та культурну справу великих грошових субсидій від центрального австрійського уряду. В цей же час українські наукові, культурні та суспільні організації на розвиток української

національної справи отримували копійки. Так поляки в Галичині мали 50 гімназій, українці тільки 5. Поляки отримали в 1911 році на розвиток науки 112 тис. корон, українці тільки 1700 корон. Польські театри отримували на свою діяльність 24,500 тис корон, українські тільки 14,600 тис. корон. Сорок років панування польської шляхти в Галичині привели Галичину до зубожіння. Широкі українські народні маси були змушені в пошуках кращої долі виїжджати на роботу в Америку. Скарги українських депутатів розглядались австрійським урядом дуже повільно і як правило незадовільнялись. Однак постійні виступи українських депутатів брались до уваги, що заставило центральний австрійський уряд змінювати свій політичний курс щодо українського населення Галичини. Під тиском Відня почалось реорганізовуватися вибоче право. Реформа дала великі наслідки. Тільки четверта частина всіх мандатів (44 із 192) отримали земельні магнати. Решту 80 отримали українські громадські діячі Галичини. Таким чином українці стали більшістю в Галицькому Сеймі, що визвало протест шляхти і заставило їхнього голову князя І. Вишневецького сказати:« краще не жити ніж дозволити простолюдинам правити нами». Одже в запеклій боротьбі українці взяли політичний верх на своїх етнічних землях, що дозволило імператору Францу-Йосифу заявити:«що поляки перестали бути фактором в політиці Галичини». З цього часу австрійські політичні симпатії почали переходити до українців [6,с.81-87].

Однак в той же час коли українці в Австрії здобули свою національну перемогу, українці в Росії стали «інородцями». Так гучно висловився про українців голова російського уряду П.А. Столипін, видаючи свій циркуляр 20 січня 1910 року про заборону українства в Росії. Цей циркуляр зайняв «гідне місце» поряд з Валуєвським указом 1963 року і актом 1876 року. З цього циркуляру ставало зрозуміло, що українці і євреї є «інородці», які загрожують цілісності Російської імперії. Циркуляр П.А. Столипіна забороняв функціонування в Петербурзі, Москві українських наукових та культурних товариств, зокрема в Москві українського товариства «Українська хата», оскільки, як наголошувалось в циркулярі, російський уряд об'явив боротьбу з прибічниками відновлення бувшої (Sis) України. Ви українці, наголошувалось в циркулярі - інородці, а це значить що існування будь-яких українських організацій в Росії не можливе [7,с.91-93].

Цей яскравий приклад показує всю сутність Росії у її відношенні до українців. Жорстокий акт політичної діяльності російського уряду повинен заставити не одне покоління українських політичних діячів задуматися, як українству будувати відносини з російською політичною та культурною елітою. Характерно, що в той час ніхто з передових російських політичних та культурних діячів, окрім деяких науковців, таких як О. Шахматов і Ф. Корш, не опротистували циркуляр П. Столипіна, що може означати, що вони повністю його підтримали і таким чином визначили статус українців в Російській імперії, як іногородців... В цей же час, коли в Галичині проходило становлення українства, в Росії проходив процес його повної заборони. Цю заборону українського національного руху в Росії засвідчила, через друковані органи, вся передова європейська думка. Факт зчинений російським урядом перелякав усі слов'янські народи, вони зрозуміли, що за будь-який непослух вони теж можуть опинитися у становищі «іногородців». Першими запротестували польські політичні та культурні діячі. Тяжкий статус українців в Росії заставив поляків з усією снагою зацікавитися станом українського питання в Росії. За таких обставин поляки Росії теж почали побоюватися, що із слов'ян і побратимів росіян, вони теж можуть перейти в стан іногородців. В сусідній Польщі сильно перелякались, що за заборonoю усього українського, російський уряд заборонить усе польське. Польський дослідник Леон Василевський у брошурі «Україна і українство» намагається з'ясувати стан українського братнього народу. На його думку допоки українство перебувало в стані синтимального українофільства, воно не викликало інтересу, однак сьогодні українофільство переселилось в Галицький Сейм і його положення радикально змінилось. За таких обставин треба ще раз з'ясувати історію України починаючи від українських князів, розкрити унію України з Польщею, боротьбу України з Росією і Польщею, політичну смерть України і відродження української політичної діяльності. Сьогодні, наголошує Л. Василевський, український політичний рух внаслідок своєї активної діяльності, знову заборонений в Росії, однак це явище тимчасове, оскільки духовні, культурні пориви українського народу заборонити не можна. Поляки всеціло повинні підтримувати українців у їх складній боротьбі, оскільки заборона і іногородство може перекинутися на самих поляків [11; 19].

В цей же час, наголошував український вчений та полічний діяч Д. Донцов, українське питання не сходить з сторінок петербургської, київської, варшавської, віденської і навіть парижської та лондонської преси, воно починає переростати в європейське питання. Особливо почала реагувати Росія, де позиції світового українства почали проникати в широкі кола російської інтелігенції, як ворожої так і лояльної. Симон Петлюра аналізуючи в 1913 році стан світового українства і російського зокрема, наголошував: « Ми не ставимо прогнозів на майбутнє, але бачимо, що українці в Європі стають свідомою політичною силою, яка здатна в майбутньому вибороти незалежну Українську державу. Українство пережило ту стадію розвитку, коли воно оцінювалось російським урядом, як розгромлене назавжди. Його сьогоднішня заборона (інородство) ще з більшою цікавістю приверне до нього європейську громадськість і поставить його питання на європейському рівні. Правда зараз російське суспільство не знає як визначитися з українцями. Воно кидається в крайності і думає, що черговою забороною вирішить раз і назавжди українське питання в Росії, однак вирішуючи його таким чином попадає в сміхотворне становище перед цивілізованою Європою. Росія з забороненим українством, виглядає дуже дикою, некультурною, нецивілізованою країною, що робить вагомим українське питання в європейській політиці. Чим більше Росія робить помилок в українському питанні, чим більше забороняє усе українське, тим більше українське питання стає вагомим в європейському політичному і культурному процесі. Усе це привело до того, що українці показали Європі свою самобутню історію, культуру і стародавню європейську державність, яка була жорстоко і підступно знищена російським самодержавством. За таких обставин українство в Європі міцніє, його підтримують навіть ті, хто ще вчора про нього не знав».

Інородство українців і заборона усього українського в Російській імперії проголошене П. Столипіним, зіграло на українську справу краще ніж би його тихе живріння в суспільному процесі російського життя продовжувалось. Заборона українства в Росії пробудили усі його суспільні ланки, заставили європейське українство готуватися до довготривалої боротьби за відновлення своєї державності. В цей же час, наголошував С. Петлюра: « українство не ізолювало себе від загальноросійського демократичного процесу і закливало передову українську

громадськість включитися в загальноросійську демократичну боротьбу» [16,с.5-13].

В цей же час в російських українців є приклад. Зовсім вільне становище українців австрійських, даровані українському народу в Галичині вольності австрійським урядом повинно стимулювати також і російських українців. В Австрійській Україні говорять уже навіть про утворення особливої Української держави з австрійським принцом на чолі, про що просто неможливо говорити в Росії, де культурні вимоги українців щезають услід за політичними [8,с.23-24].

При таких обставинах поспробуємо розібратися в суспільно-політичному русі українців Австрії. Це заставляє нас робити тому, оскільки «Московські Відомості» за 1913 рік в №299 помістили статтю Л. Волкова «Австрія і українці» згідно положень якої «українство в Росії створене і вирощене австрійською політикою». Однак, наголошує професор Московського університету, росіянин, Ф.Е. Корш: «українці в Росії це малороси, які пов'язують себе з Південно-Зіхідними регіонами Росії, що прилягають до Австрійської Галичини. Без сумніву, що українці Австрії і українці Росії це один народ. Однак абсурдним є твердження галицького українця пана Цегельського, який в «Neue Freie Presse» від імені українського партійного з'їзду заявляє, що у випадку війни російські українці, як і їхні єдинокровні брати в Австрії стануть на сторону Австрії, оскільки Росія ніколи не піде на утворення Української держави в той же час, коли Австрія готова підтримати утворення Української держави від Карпат до Дону. При такому розумінні українського питання в Австрії, українцям в Росії треба зараз дбати про національне та культурне задоволення свої потреб, а не про політичні змагання з російським урядом» [9,с.6-9].

Поспробуємо подивитись, як пробуджували національну українську свідомість українці в Австрії. Десять років тому за дорученням Українського національного комітету почав видаватися в Відні на німецькій мові щомісячний журнал, який сьогодні називається «Ukrainische Rundschau». Значення його в національно-культурнім і політичнім житті українського народу велике оскільки «Ukrainische Rundschau» намагався ознайомити з українським питанням народи Центральної і Західної Європи. Журнал у більшій мірі був політичним і намагався привернути увагу Європи до боротьби українського народу за відновлення Української держави.

Якщо переможе ідея Української держави, наголошувалось журналом, наступить децентралізація Росії та Австрії. Поставши і зміцнившись Українська держава заставить рахуватися з собою Європу. Гострі статті журналу «Ukrainische Rundschau» привернули увагу як в Європі, так і в Росії, де українці вже можуть ознайомлюватись з поглядом європейців на українське питання і порівняти його з поглядами російських політичних та культурних діячів [16,с.6-9].

Отже українська громадськість намагалася підняти українське питання в Європі і це їй вдалося. Тепер після виступу журналу «Ukrainische Rundschau» в європейській пресі українське питання піднімається щомісячно. Ним переймаються, як наукові, громадські так і політичні діячі в усій Європі. Думками по українському питанню діляться ключові фахівці по питаннях в Східній Європі з Австрії, Німеччини, Франції, Англії. Старається не відставати від загальноєвропейського пориву, по українському питанню, преса Угорщини, Польщі, Чехії. Усі суспільні ланки європейського життя прославляють журнал «Ukrainische Rundschau», який започаткував українське питання в Європі. Прихід в Росію цього журналу є дуже великою необхідністю, оскільки українці Росії зможуть використати українську трибуну Європи для з'ясування українського питання в Росії [5,с.36-44].

Отже зусиллями австрійських українців, Україна, все більше почала відображатися в європейській пресі, європейській науці, як центрально-європейська держава, яка має право на відновлення. Так французький журнал, що видавався в Парижі, присвячував статті непанівним національностям Європи. «Les Annales des Nationalites» в березні-квітні 1913 року, так намагався з'ясовувати українське питання в Європі. В майбутньому Україна має шанс стати незалежною державою, коли прогнють Росія і Австрія. Сьогодні Франція є республікою. Згідно свідчень української історії ми в Франції знаємо, що Україна теж була в минулому демократичною республікою з демократичним укладом управління. Однак монархія, російське самодержавство погубило Українську демократичну козацьку республіку, та не погубило традицій демократії українського народу. В майбутньому, коли в революційному процесі пощезнуть Австрійська і Російська монархії відродиться незалежна демократична Українська держава. Однак вивчати Україну та українців необхідно сьогодні. «Les Annales des Nationalites»

розміщує також історичну довідку про Україну і намагається з'ясувати її історичну перспективу. Всього в «Les Annales des Nationalites» у різний час поміщено 12 статей присвячених статистиці, територіальному розміщенню українського народу, його історії та сьогочасній діяльності українського національного руху зокрема. Одна із статей розповідає, як Україна у продовж століть боролася за свої права, за свою державність. Традиція європейського демократичного життя України має велику історичну перспективу в кристалізованій в майбутньому Українській державі, яка буде відігравати велику роль в демократичній Європі. Маючи засади демократії в Східній Європі в козацькій демократичній республіці, Україна, як колонія Австрії і Росії, має найбільший шанс створити незалежну демократичну державу по упадку цих деспотичних монархій. Французам незрозуміло, чому Росія забороняє українську мову, культуру, право на національне і політичне відродження українства. Це російське дикунство наголошує «Les Annales des Nationalites», яке може говорити, що росіяни не є європейською багатокультурною нацією, якою є українці [20,s.67; c.81].

Українським питанням зацікавилися і в Англії. У більшій мірі воно зацікавило англійців із-за переслідування українства в Росії. За таких обставин українці стали для англійців «симпатичним народом», який бореться за свої національні та культурні права. За таких обставин в Лондоні в 1913 році був організований «Комітет для вивчення і ознайомлення з українським рухом». В англійських газетах і журналах появилися статті про український національний рух. Вінцем діяльності англійців був вихід книги Бенвида Сандса «The Ukraine» - «Україна». До цього часу українці могли думати, що «українське горе», українські національні проблеми це «українська хатня справа». Тепер стало ясно, що інтерес до української історії, культури, національного руху виявили не тільки близькі сусіди поляки і росіяни, але й далекі - англійці, які виражають співчуття українському національному рухові в Росії та Австрії. Англійці не можуть зрозуміти, як українці чисельність яких доходить до 36 млн. і які розселені в Росії та Австрії не спричинились до кристалізації своєї Української держави. Автор вважає, що українська нація має право на свою окрему державу, на самостійне існування. По словах Бенвида Сандса вся Європа починає розуміти важливість українського питання. Українське питання лежить в основі політики Росії та Австрії. Страх війни із-за українського питання очевидний,

він був одним із предметів обговорення зустрічі російського і австрійського імператорів. Англійці вважають, що Росія і Австрія повинні припинити переслідування українства. І одна і друга сторона повинні відновити українську автономію, яку Україна мала в попередні віки [14,с.86-91].

Для повного розуміння українського питання слід звернутися до промови Масарика, яку він виголосив в віденському парламенті і яка сконцентрована в його праці «Росія і Європа». Масарик наголошує, що відмінність між українцями і росіянами відчутна уже вчас Київської і Новгородської держав, тобто в X столітті, де український народ є слов'янський, а російський угро-фінський. Сьогоднішнє українське питання-це відродження слов'ян. Цьому мішають фіно-угри - росіяни, які починаючи з князя Андрія Боголюбського завжди завдавали репресій слов'янам-українцям їхній мові, культурі. Масарик наголошує, що чехи і словаки повсемісно будуть підтримувати українство у його боротьбі за незалежність. Уже зараз в Австрії вони виступають на захист українців їхньої національної самобутності, мови культури. Словаки і Чехи, наголошує Масарик, без сумніву будуть підтримувати українців і український національний рух його право виражати інтереси українців в лоні цивілізованої Європи [1,с.93-97].

З новою силою українське питання постало у розгорівшійся війні. Два союзи розпочали війну за розподіл світу. В цей час пройшла переоцінка в якій українці в Росії оперлися на українців в Австрії намагаючись тим самим вирішити українське питання в Росії. Противники Росії робили все, щоби розвалити Росію і на її розвалинах створити незалежну Україну, тому вони робили відчайдушну агітацію в користь автономістів в Австрії, наголошуючи, що Росія ворог номер один назалежності України, і ніколи не дозволить відновленню незалежної Української держави [17,с.1-7; с.72-74].

За таких обставин загострилось відношення російського уряду до українства. Російська влада вважала, що так називаєме «українське питання в Росії», це не що інше, як австро-німецька пропаганда, яка проектує відсунути Росію за Чорне море і створити незалежну Україну, як економічного васала Австрії та Німеччини. П. Струве вважає, що «австрійська орієнтація малоросів» приведе до розвалу Росії. За таких обставин розмова про відновлення «Малоросійської держави» з окремою мовою, культурою не може

бути мови. В Росії може бути тільки малоросійська культура з піснями і танцями. Сепаратизм малоросіян викликаний Австрійською державою внаслідок перемоги Росії над Австрією знову поставить малоросіян в русло культурного російського розвитку [17,с.48-52;с. 72-74].

Однак слідкуючий за ходом європейського процесу, як міністр британського уряду У. Черчіль даючи відповідь росіянам по українському питанню в Росії заявив:« ...сьогочасна війна, що розгорілася в Європі повинна утвердити принципи рівності усіх національностей, стати виразником ідеалів як культурних так і політичних усіх пригнічених європейських народів і в першу чергу цивілізованих народів в Росії. Всі притіснені народи повинні бути визволені і сформувати свої незалежні держави» [13,с.85-88].

Необхідність боротьби за Українську державу через підтримку європейської та світової думки розуміли уже прогресивні українські діячі XIX століття. Зокрема М.П. Драгоманов розбудовуючи українські друковані органи в Європі уже в 80-90 роках XIX століття ставив перед європейською громадськістю українське питання. В XX столітті український національний рух значно зміцнившись пішов тим же шляхом, який протоптав для нього М.П. Драгоманов. Він знову взявся за ознайомлювати широкі кола європейської громадської та політичної думки з українським питанням, досягненнями та проблемами українського національного руху на сучасний момент в таких виданнях, як: «Ukrainische Rundschau», «Les Annales des Nationalites». Внаслідок ознайомлення з українським питанням європейська громадська та політична думка почала активно виявляти увагу до української проблеми і признавати необхідність її вирішення. Всю літературу, яка виходила по українському питанню в цей час можна розділити на дві категорії. З однієї сторони українське питання висвітлюється нейтральною пресою, особливо швейцарською, і більш політично налаштованою на користь українства: німецькою, французькою, англійською. Усі статті з цікавістю намагаються з'ясувати історію України її минуле і сьогодення, а також стан справ в національно-визвольному русі. Другі газети, такі як: «La Revue Ukrainienne», «Ukrainische Nachrichten» і другі намагалися прослідкувати розвиток українських політичних партій, течій. Так «Gasette d La U sanne» в 1915 році порушує питання з політичного устрою Росії і її відношення до автономії України. Розглянувши політичну історію

України і Росії починаючи з XVII століття, газета приходить до висновку, що Росія в повоєнній добі повинна знову надати Україні політичну і економічну автономію, яку Україна мала в гетьманські часи. До тако ж висновку приходить Альберт Боннар в статті «Les Rutenos» з якою він виступив в газеті «La Semaine Litteraire». Трагічне положення в якому опинилися українці у час війни повинно сколихнути всю Європу. Українці роздираємі усіми змушені служити інтересам кровожадних імперій які небажають надавати їм політичну автономію. Українці, які мають свою багатовікову історію, свою козацьку державність мають у цю пору право на її відновлення. Автор віре, що так воно і станеться. Скоро і для України прийдуть кращі часи... В статті «Promesses realite» надрукованій в газеті «La Liberte» наголошується, що Росія проводить насильницьку політику щодо українців. Газети: «Le Petit Jurassien», «Journal des Debats», парижська газета «Le Temps», «Polonia (Paris)» наголошували про бойовий дух українського національного руху, який утворив військові українські частини і чекає на падіння ненависних йому Російської і Австрійської імперій, щоб на їх розвалинах утворити Українську державу. Стаття М. Грушевського в «Revue» підсумовує готовність українського національного руху до боротьби за Українську державу. Вона оживляє європейцям усю українську історію і багатовікову боротьбу українського народу за свою державу. Стаття М. Грушевського дійсно подає європейцям найкращу інформацію про українство, яка вийшла в воєнний час в Європі. Швейцарський кореспондент газети «Dail Maic» так зображує українське питання в Росії в часі війни. «Свобода» друку у час війни є облегшенням для України, українські вояків, як в австрійській так і в російській арміях, які читаючи газети починають розуміти необхідності подальшої боротьби за визволення своєї батьківщини, країни з 34 млн. населення. Україна повстає проти Росії за своє національне визволення її сини починають розуміти, що їм потрібно ще буде по розпаді імперій боротися за своє звільнення. Журнал «L'Ukraine» статтею В. Степанкової наголошує, що Україна після війни зіграє в історії Європи велику роль. Вона побудує цивілізацію над Чорним морем, тому немає нічого дивного, що сьогодні її еліта бореться за своє національне визволення [10,с.145-149; 18,с.76-79].

Франкомовна газета «L' Ukraine», яка виходила в 1915 році в Лозанні вирішила з наукової точки зору познайомити своїх читачів з

юридичними відносинами у продовж століть між Україною і Російською імперією. Для цього вона використала працю Б.Нольде в якій він присвятив частину питанню Української автономії з моменту Переяславського договору 1654 року до знищення Гетьманщини. Дана праця дає історичний опис державних відносин між Україною і Росією, розповідає про підступне знищення української державності московським царством. Текст французького видання має гарні портрети гетьманів: Хмельницького, Виговського, Полуботка, Скоропадського, Розумовського [10,с.145-149; 18,с.76-79; 20].

Присвячує цікавий матеріал «Країні Мазепи» англійська преса, яка цікавиться Україною з усіх точок зору. Війна висунула перед англійцями цілий ряд питань, нових інтересів на сході. Англійців почала цікавити історія України, культура, мова. При Лондонському університеті утворилась ціла школа вивчення української історії, мови, літератури. Англійці почали співчувати українцям, як великому народові в Європі, який по випадку долі не має своєї Української держави. Українське питання, наголошує, «Times» повинно бути з'ясованим. Не можна закривати очі на долю 34 млн. народу. Питання потрібно вирішувати і очевидно воно буде вирішене до кінця XX століття. Найбільшу цікавість до України виявив в цей час німецькомовний журнал «Ukrainische Rundschau» з статтями В.Kuschnira:«Le traite de Bohdan Chmelnicki», і «Die Ukraine und Bedeutung im gegen wartigen Krieger», які розповіли європейській громадськості про українську проблему в Росії з часу гетмана України Богдана Хмельницького. Історичні розробки журналу «Ukrainische Rundschau» доповнюються виданнями університетської бібліотеки в Лондоні «Alison Phillips' Poland,V.Gayda Modern Austria» в якому особливо звертається увагу про стан українського національного руху в Росії. Серед видань про історію України в цей час найбільшою повагою користувалася в Європі праця Нольде «L'Ukraine sous le Protectorat Russe». Продовжуючи тему України журнал «Athenaeum» в №4602 за 1916 присвятив велику статтю під назвою «The Land of Mazepa» - «Країна Мазепи». Дана стаття розповідає англійцям, що з часу Байрона і до цих пір Україна знаходиться під гнітом Росії. Україна, як велика і культурна європейська держава була відома англійцям тільки по поемі Байрона «Мазепа». Автор розповідає про тяжкий історичний шлях українського народу, його боротьбу за

незалежність. Він наголошує, що по союзі України з Московською державою в XVII столітті Україна до кінця XVIII століття зберігала свою державність і що тільки підступна політика цариці Катерини II зумовила знищення Української держави. Україна була жорстоко знищена безпощадною жорстокістю московських тиранів, на її території було запроваджене кріпацтво. Журнал «Athenasum» наголошує, що з усім українським Росія повела жорстоку боротьбу. Усіх хто боровся за попередні українські вільності, українську державність росіяни кинули в тюрми, заслали до Сибіру на вічну каторгу. Ситуація від самого початку в заємвідносинах між Україною і Росією склалась так, що Росія ігнорувала власними, підписаними нею договорами. За таких обставин чільні представники України звертались за допомогою до урядів Польщі, Швеції, Туреччини. Франція, Англія самі висилали в Росію своїх представників ознайомлюватися, як виражались російські офіційні особи з «сепаратиським українським рухом». Поряд з знищенням політичної влади українського народу, росіяни прикріпили також незалежну українську церкву до російського патріархату. З українських церков вигнали стародавні українські співи, красою яких користувався і гордився український народ. У подальшому Росія заборонила і саму українську мову. Особливо Росія організувала гоніння на Українську Греко-Католицьку Церкву, яка зберігала богослуження українською мовою. Дальше автор статті «The Land of Mazeppa» наголошує на старовинності української мови, української літератури, яка за висновками європейських вчених є однією з ключових слов'янських мов. Українська мова, українська культура не повинна під репресіями росіян зникнути з широких просторів Європи. Український народ повинен мати своє майбутнє, свою незалежну Українську державу. Дальше журнал «Athenasum» вказує на енергійний розвиток нової української літератури починаючи з Т.Г. Шевченка. Власне ці українські літератори народили український національно-визвольний рух, який розпочав боротьбу за відродження України. Включення українського питання в XX столітті до європейської політики дає право Україні на відновлення української державності. Море крові, яку пролили кращі сини України протоптуючи дорогу до волі, заставило широку європейську громадськість спонукати держави які охоплюють українські землі про надання Україні спочатку автономії, а в сучасну пору незалежності. Однак, як би не було приємно

українцям, що передова європейська думка звертає на них увагу, свобода народам дається небезкоштовно, а внаслідок свідомості усього народу, що йому для повного задоволення своїх потреб потрібна політична незалежність. У боротьбу за незалежність України повинні включитися всі партії з єдиною програмою, яка повинна забезпечити українському народові свободу і економічне благополуччя [10,с.145-149; 15,с.82-86; 18, с.76-79].

Ми не будемо, наголошував оглядач «Украинской жизни» Л. Бурчак, детально розглядати що було зроблено українцями внаслідок розвитку в 1905-1916 років українським національно-визвольним рухом. Однак аналіз української літератури дає право наголошувати, що вона вийшла на широкий європейський простір. Все частіше українське питання українськими літераторами розглядається в Франції, Німеччині, Італії, Англії. Усе це говорить, що Європа не байдужа до з'ясування українського питання і змушена в майбутньому його з'ясовувати... [2,с.5-15].

Таким чином із вищепроведених свідчень авторитетних європейських джерел можемо зробити висновок, що українське питання українцям потрібно з'ясовувати самостійно віч на віч з Росією і Австрією. Оскільки з наданням Австрією Польщі незалежності, Австрія покинула українців Галичини напризволяще. При виникненні Польщі, імператор Австро-Угорщини наголосив:«я надаю право українцям Галичини цілком самостійно вирішувати свою долю і тим самим забезпечити собі самостійний національний і економічний розвиток». Таким чином українське населення Галичини втратило союзника в особі австрійської монархії і було змушене самостійно вирішувати свою долю. Однак страшного не сталося, наголошував оглядач «Украинской Жизни» В. Левінський. Австрійська Україна завжди черпала свої життєздатні відроджуючі сили із Російської України, тому об'єднання зусиль у боротьбі за незалежну Українську державу, це питання часу [10,с.145-149; 12,с.17-31].

В цей же час в самій Росії українське питання не могло бути вирішене так наприклад, як в Австрії, де австрійський імператор сам запропонував українцям створити свою Українську державу. Російське суспільство не було ознайомлене з діяльністю українського національного руху, як з європейським українством взагалі. В ньому домінували націонал-шовіністичні позиції. Не дивлячись на те, що українські суспільно-політичні рухури

намагалися виконувати цю благородну роботу в Росії через друкований орган що «Украинский Вестник», що виходив в Петербурзі в 1906 році, через «Украинску Жизнь», що виходила в Москві з 1912 по 1917 роки, українські газети, булетні, однак російське суспільство у своїй більшості, було незнайоме з українським питання. Усього цього було недостатньо. Потрібні були тільки кардинальні зміни і такі зміни настали. Революція в Росії, повалення самодержавства, виникнення демократичної республіки заставили український національний рух утворити власну державність яка і з'ясувала остаточно українське питання в Росії. Утворення Української держави розбудило Росію, Європу і заставило побачити українців у новій епостасі - борців за утвердження незалежності Української держави, як невід'ємного суб'єкта Європи [4,с.17;10, с.145-149].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Бочковский Н.А. Об отношении профессора Масарика к украинскому вопросу. Украинская жизнь. - М.,1914. - №5-6.
- 2.Бурчак Л. На тернистом пути. Украинская жизнь. - М.,1916. - №2.
- 3.Грушевский М. Украина и украинство. Украинская жизнь.- М.,19912.- №1.
- 4.Грушевский М. Украинство и российская пресса. Украинская жизнь. - М.,1916.- №9.
- 5.Данько М. Украинская трибуна в Европе. Украинская жизнь. - М.,1913. - №3.
- 6.Донцов Д. Австрийская *raison d'etat* в Галиции. Украинская жизнь. - М.,1912.-№1.
- 7.Ефремов С. На текущие темы. Украинская жизнь. - М.,1912.- №1.
- 8.Корш О.Е. Об украинском национальном возрождении. Украинская жизнь. - М.,1913. - №1.
- 9.Корш О.Е.Украинцы и Австрия. Украинская жизнь. - М.,1913.- №1.
- 10.Ідзьо В. «Українська Життя» про українське питання в перших десятиліттях ХХ століття через призму європейської преси, та громадської думки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1999. - Т.ІІІ.
- 11.К-ий В. Національно-територіальні межі України. Літературно - Науковий Вісник,1907.
- Охрімівч В. З поля національної статистики Галичини. Студії з поля суспільних наук і статистики.1909. - ІІ.
- Томашівський С. Етнографічна карта Угорської Русі. Очерк истории Украинского народа. - Изд.3. -1911г.
- 12.Левинский В. Конец австрийской ориентации. Украинская жизнь. - М.,1917.- №3-6.
- 13.Петлюра С.О новом выступлении г-на Погодина. Украинская жизнь. - М.,1914.- №8-10.
- 14.Русова С. Англичанин об украинском вопросе. Украинская жизнь. - М.,1914. - №5-6.
- 15.Русова С. Английский журнал о стране Мазепы. Украинская жизнь. - М.,1916.- №7- 8.
- 16.Українська життя. М.1913, №1,с. 6-9.
- 17.Українська життя. - М.,1914. - №7. - №8-10.

- С.Русова.Украина в европейской прессе. Украинская жизнь. - М.,1913. - №5.
- 18.«Украинский вопрос в иностранной прессе». Украинская жизнь. - М.,1915. - №10.
19. Wasilewski Leon.Ukraina i sprawa ukrainska. - Krakiw,1914.
- 20.«Les Annales des Nationalites». - Paris, Bulevad des Batignolles. - № 41.
- 21.«L'Ukraine sous le protectorat Russ».Traduit par Maurice Genri. - Paris', 1915.
- Украинская жизнь. - М.,1916. - №6.

Світове українство на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1914 роках

Вперше часопис «Украинская жизнь» розповідає про «Світове українство» в нарисі про «Українська громада в Відні», в №1 за 1912 рік [1,с.293-297].

В цій статті «Світове українство» наголошено, що українська громадськість Відня гуртується навколо українських депутатів Австрійського парламенту, які організовані в три клуби: національно-демократичний, радикальний і буковинський, які по загально-національних питаннях виступають в парламенті солідарно [14,с.123].

Із рубрики «Украинская опасность в Ташкенте», що вийшла в №7-8 «Украинской жизни» за 1912 рік ми дізнаємося про активність української громади в Ташкенті, за якою місцевий губернатор побачив небезпеку для російської влади, оскільки члени української громади вивішували афіші про свої заходи на українській мові. Найбільше непокоїло владу, що громада вважала себе українською і на цьому ґрунті розвивала свою діяльність [8,с.116].

В цьому ж номері «Украинской жизни» в рубриці «Українці в Варшаві», наголошено, що українська громада Варшави організувала виставку української вишивки та костюмів, а варшавсько-парижська артіль випустила плитку з українськими візерунками [9,с.117].

Тут же в рубриці «Українців в Ризі» сповіщається, що в Ризі функціонує «Українська Громада», якak має великий авторитет серед багатонаціональної Риги. Вона організовує, популярні на все місто, «Українські вечори» [10,с.117].

В №10 «Украинской жизни» за 1912 рік наголошено, що в лондонському клубі «Nobodies» створено відділ шанувальників української історії, культури. 11 вересня було прочитано лекція «Сучасна Україна». Відділення працює живо, на його засідання збирається від 100 до 150 осіб. Лекції які проводить відділення за допомогою ілюстрацій, фонограм українських пісень притягує шанувальників української культури. Для розкриття тем по історії України використовуються і карти. Про лекції по історії України писали більшість лондонських газет. Вся аудиторія із засідання в засідання все більше цікавиться етнографією України, особою Т.Г.

Шевченка, як і всією українською літературою [1,с.293-297].

Слід наголосити, що більшість лекцій проводиться про етнографії, літературі, однак і проходять обговорення по політичній стороні українського питання, де наголошується, що Україна займає саму найбільшу територію в Європі. Її розміри більші за Францію. Розвиток українського національного руху, наголошується на лекціях, ставить перед Європою проблему, яка своїми розмірами може замінити всі решту європейські проблеми, які до цього часу хвилювали європейське суспільство [11,с.99].

В рубриці «Карти України в Британському музеї» подається інформація, що бібліотека Британського музею в Лондоні має 20 географічних карт України і ще три карти, в яких теж зображена Україна. Сім карт, на яких зображена Україна як частина «Великої Польщі». Друга група складається із п'яти карт України без означення її політичних володарів. Три карти найбільш конкретно показують Україну, як державу. Зовсім окремо займає місце карта України французького Боплана. Найцікавішою є карта України 1740 року, тобто часу воєн Росії і Туреччини, де Україна показана, хоч коротко, але як незалежна держава [3,с.100-101].

В №3 «Украинской жизни» за 1913 рік в рубриці «На Украине и вне её», наголошувалось, що українці Парижу збираються в «Парижській школі вищих знань». 18 лютого Ярослав Федорчук прочитав, на одному із засідань, реферат на тему «Про відродження України». Всі реферати які читаються тут в основному присвячуються історії відродження українського народу починаючи з Котляревського і закінчуючи останніми фазами боротьби за «Українські університети» [7,с.83].

В цьому ж номері в рубриці «Життя української колонії в Празі» розповідається, що громада пражських українців 23 лютого влаштувала Шевченківський вечір. Доктор Махаль, професор слов'янської слов'янської літератури в Чеській університеті прочитав реферат «Про характер поетичної творчості Т.Г. Шевченка», в якому дав огляд відродженої української літератури в якій Т.Г. Шевченко займає найпомітніше місце. Власне завдяки його творчості українська література займає самостійне місце серед інших слов'янських літератур. Після реферату член української громади міста Праги пан Чиж виступив з доповіддю «Т.Г. Шевченко - як українець і слов'янин». Доповідач наголосив на демократичному характері націоналізму Т.Г. Шевченка. Дальше

член української громади пан Коханий прочитав поему «Сон», а пан Бочковський прочитав реферат «Жіночі образи в творах Т.Г. Шевченка». Закінчився вечір співом віршів Т.Г. Шевченка покладених на музику «Думи мої, думи мої», яку проспівала вся українська громада Праги. Було покладено початок збору грошей на пам'ятник Т.Г. Шевченка в Празі, зібрано 30 корон [2,с.85].

В №5 «Украинской жизни» за 1913 рік в рубриці «На Украине и вне её» розповідається про «Концерт в честь Т.Г. Шевченка і М. Лисенка в Відні». Українська колонія в Відні щорічно влаштовує збори, які присвячуються пам'яті національного генія. В цьому році віденська організація українців «Кружок земляків» і Товариство «Січ» вирішили влаштувати загальний вечір, який присвятили Т. Шевченку і М. Лисенку. На зібранні була присутня вся місцева українська інтелігенція, робітники і селяни. В числі гостей був професор Масарик, великий шанувальник творчості Т.Г. Шевченка. Зібрання було відкрите урочистою промовою депутата імператорського парламенту Л. Цегельського, який дав в яскравих тонах характеристику творчості Т. Шевченка і М. Лисенка. Дальше була музична частина програми складена із творів Т. Шевченка та М. Лисенка [4,с.101].

В №6 «Украинской жизни» за 1913 рік в рубриці «Українці в Бразилії» наголошено, що в Бразилії живе багато переселенців українців, які емігрували з Галичини, однак до цього часу не має статистичних даних про них, оскільки офіційна статистика не знає такого народу. Не дивлячись на це українці в Бразилії не забувають своєї мови і культури. За тяжких умов, вони в колонії Сетембро відкрили українську школу. Ця школа по рахунку є вже 22 українською школою в окрузі Прудентополіс. В квітні 1913 року міська дума бразильського міста Марешаль-Маллет постановила назвати одну із вулиць міста іменем Т.Г. Шевченка. Характерно, що президент Бразилії, читав автобіографію і твори Т.Г. Шевченка, і це наголосив при виконанні побажання українського населення Бразилії поставити пам'ятник Т.Г. Шевченка в колонії Ріо-Кларо [11,с.98].

В № 7-8 «Украинской жизни» за 1913 рік в рубриці «Украинская пресса в амереканской Канаде» наголошено, що в Канаді проживає багато емігрантів - українців, головним чином із Галичини. Вони не втрачають зв'язків з Рідним Краєм, з глибоким інтересом слідкують за всім, що робиться в покинутому ними

«Старому Світі». Дуже часто українці Канади матеріально допомагають національно-культурним, освітнім і політичним організаціям в Галичині при чому ця підтримка буває дуже вагомою. В Канаді українці фінансують свої школи, ліцеї, книги і пресу. На території Канади виходять наступні українські видання: «Український голос» - орган українських фермерів. «Українська громада» - орган українських вчителів і кооператорів, виходить щонедільно. «Робочий Народ» - щонедільний орган федерації соціал-демократів в Канаді. «Канадський фермер» - орган українських лібералів в Канаді. «Ранок» - щонедільник. Орган української незалежної церкви. «Канадський русин» - щонедільник. Орган греко-католицької церкви. «Новини» - українська газета, виходить два рази в неділю. «Свідок правди» - орган українських бабтистів Канади. «Канадиєць» - орган українських методистів в Канаді. «Наша сила» - щомісячний журнал (безпартійний) - надає широку інформацію українського життя і політики. «Кадило» - гумористичний журнал [12,с.131-132].

В №9 «Украинской Жизни» за 1913 рік в рубриці «Український комітет в Лондоні» говориться, що декілька місяців тому назад в Лондоні організувався «Український комітет», який ставить за завдання популяризацію в Британії українського національного руху, вивчення української історії, культури, літератури, політики, музики, мистецтва. Комітет доводить до англійського суспільства, що з IX - по XIV століття Україна була незалежним Українським королівством, яке було знищене татарами. В подальшій історії Україна була підступно захоплена поляками, а опісля росіянами. Комітет бореться за відновлення незалежності України і буде в англійському суспільстві розвінчувати фальшиві російські міфи щодо України [1,с.293-297].

На чолі комітету, наголошує редакція «Украинской жизни» стоять такі визначні діячі Англії, як Раффалович і Бартлет. Можна вважати, українська справа в Лондоні попала в добрі руки. Бартлет - відомий музичний критик, автор статті про «Українську музику», а Раффалович - відомий англійський публіцист. Безсумніву, що організація «Українського комітету» в Лондоні це подія в розвитку української ідеї та з'ясування українського питання в Європі, доведення його широких кіл британської і європейської громадськості [13,с.101-102].

В цьому ж номері наголошено, що «Український

парламентський клуб» у Відні бореться за задоволення національно-культурних потреб українців Галичини, їх прав на майно, землю, власну науку освіту, культуру [15,с.103-104].

В №10 «Украинской жизни» в рубриці «К юбилею Ивана Франко» сповіщається, що український письменник Василь Стефаник відправився в Канаду з метою прочитати там лекції для української громадськості Канади про діяльність Івана Франка [6,с.84].

В №12 за 1913 рік «Украинская жизнь» розповідає про українську громаду в Німеччині, зокрема в серці Баварії Мюнхені. Українська громада за підтримкою віденського професора Смаль-Стоцького організувала в Мюнхенському університеті «Курс вивчення української мови», а також «Курс вивчення творчості Т.Г. Шевченка». Практикуючі курси в Мюнхенському університеті будуть першими в університетах Західної Європи [16,с.94].

В цьому ж №12 в рубриці «Кустарные изделия за границей» розповідається, що українці з Берліна запросили виставку українських майстрів з Поділля. Ця виставка мала великий успіх в Німеччині і в подальшому була запрошена на оглядини в Америку в Нью-Йорк. В Нью-Йорку, наголошує «Украинская Жизнь» виставку оглянули всі українці штату Нью-Йорк і ближчі до нього українські колонії Америки. У виставці українських старожитностей прийняли участь речі з Волині, Галичини, Буковини, Поділля. Ця виставка в Америці показала, що українці велика європейська нація. Виставка привернула увагу і політичної влади Америки, яка до цього часу мало що знала про Україну і українців. Про історію, культуру України і український народ писали всі головні газети Америки. В цей же час появились історичні нариси про перебування українців в Америці їх побут та культуру в новому світі [5,с.95-96].

Завершуючи огляд питання національно-культурного життя «Світового Українства» на шпальтах часопису московських українців «Украинская жизнь» наголосимо, що в 1914 році спалахнула I світова війна і огляд життя світового українства на шпальтах часопису припиняється, однак вищевилложена інформація прокладає шлях до поглиблення вивчення цього питання в цей час по інших джерелах [1,с.293-297].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Ідзьо В. Світове українство на шпальтах часопису московських українців «Украинская Жизнь». Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2004. - Т.IV.
- 2.«Життя української колонії в Празі». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №3.
- 3.«Карти України в Британському музеї». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №10.
- 4.«Концерт в честь Т.Шевченка і М.Лисенка в Відні». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №5.
- 5.«Кустарные изделия за границей». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №12.
- 6.«К юбилею Ивана Франко». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №10.
- 7.«На Украине и вне её». Украинская Жизнь.- М.,1913. - №3.
- 8.«Украинская опосность в Ташкенте». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №7-8.
- 9.«Українці в Варшаві». Украинская Жизнь.- М.,1912. - №7-8.
- 10.«Українці в Ризі». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №7-8.
- 11.У лондонському клубі «Nobodies» лекція «Сучасна Україна». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №10.
- 11.«Українці в Бразилії». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №6.
- 12.«Украинская пресса в амереканской Канаде». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №7-8.
- 13.«Український комітет в Лондоні». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №9.
- 14.Украинская Жизнь. - М.,1912. - №1.
- 15.Украинская Жизнь. - М.,1913. - №9.
- 16.Украинская Жизнь. - М.,1913. - №12.

Українська діаспора в Росії на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1916 роках

В №1 «Украинской жизни» за 1912 рік в рубриці «В Москве» дізнаємося, що на місці де в 1858 році декілька днів проживав український поет і художник Т.Г. Шевченко, перебуваючи в гостях у М.С. Щепкіна «У Старого Пимена», де сьогодні по дивному збігу обставин знаходиться «Уголок московской Украины», де гуртуються на свої науково-освітні та культурні заходи українці. Як наголошує «Украинская Жизнь», сьогодні в Москві функціонує досить значна колонія українців, яка задовільняє свої культурні національні та духовні потреби в «Українській секції» при Товаристві Слов'янської культури (ТСК) і в Музично-драматичному Товаристві «Кобзар». Обидва Товариства розміщуються в домі 5 по Піменовському провулку [2,с.374-380].

Свою діяльність «Українська секція» ТСК відкрила в кінці 1910 року. Тільки що вийшов перший річний звіт в якому так окреслено завдання Української секції ТСК:

1.Секція головним своїм завданням вважає доводити до російського суспільства українське національне питання в широкому його розумінні.

2.Шляхом лекцій, співбесід, видань наукових праць доводити до російського суспільства правду про українців, Україну.

3.Шляхом наукового пізнання доводити російському суспільству, що українці в історичному і етнографічному розумінні цілком самостійний народ, нація.

4.Секція буде доводити, що українці мають право на власну мову, культуру, історію.

5.Секція буде брати посильну участь в інтелектуальному житті України.

6.Підтримувати в своїх членах любов до свого рідного, українського [2,с.374-380].

За час занять на «Українській секції» були такі доповіді: Ф. Корш. «Украинский вопрос в России», В. Пичета. «Возстание Богдана Хмельницкого». Пройшла дискусія з П.Б. Струве по його статті надрукованій в «Русской Мысли» - «О самостоятельности украинской культуры».

В музично-драматичному товаристві «Кобзар» - завдання одне

- артистичними силами міста Москви організовувати українські пісенні прийоми, щоб розвинути любов москвичів і українців до української пісенної та народної творчості [1,с.124-125].

В №3 «Украинской жизни» за 1912 рік в рубриці «На Украине и вне её» зауважено, що 11 березня в Москві в Українській Секції ТСК відбулась лекція М.А. Славінського «Украинское культурное движение и его общегосударственное значение» в якій говорилося, що появляються в середовищі росіян нові національності, які бажають розвиватися, задовільняти свої культурні потреби і цьому процесу не треба мішати, як це робить П.Б. Струве, а навпаки помагати [10,с.98-101].

В рубриці «Шевченківсі поминки в Москві» наголошено, що 26 лютого в 51 річницю смерті Т.Г. Шевченка відбулось спільне засідання «Української секції» ТСК і музично-драматичного товариства «Кобзар». Від «Української секції» з доповіддю «Неволя в творчості Т.Г. Шевченка» виступив В.І. Пічета. З другою доповіддю «Драма Т.Г. Шевченка» виступив С.В. Петлюра. Зі сторони музично-драматичного товариства «Кобзар» були виконані твори на слова Тараса Шевченка [29,с.103].

В цьому ж номері в рубриці «Украинские книги в Москве» наголошено, що українська колонія в Москві до цього часу не мала українського книжкового магазину, тепер стараннями членів української колонії, один із найбільших книжкових магазинів пана Карбаснікова відгукнувся на прохання української колонії Москви і після Пасхи розпочинає продажу українських книг, про що сповіщає всю українську громадськість [14,с.104-105].

В №4 «Украинской жизни» в рубриці «Из жизни украинской колонии в Москве» наголошено, що 14 квітня відбулося засідання українського музично-драматичного товариства «Кобзар». На засіданні були прийняті наступні постанови:

1. Асеговано на пам'ятник Т.Г. Шевченка 50 рублів.

2. Було постановлено, проводити щорічні в честь Т.Г. Шевченка.

3. Товариство «Кобзар» вирішив виконати свій національний обов'язок щодо Івана Франка, на що було виділено пожертву в розмірі 50 рублів.

4. В зв'язку з від'їздом І.П. Алчевського його обрано почесним головою товариства «Кобзар». 23 квітня пройшли його проводи. В його честь було дано вечерю [3,с.98-99].

В №5 «Украинской жизни» за 1912 рік в рубриці «Среди молодёжи» наголошено, що в Санкт-Петербурзьким політехнікумі організована «Українська студентська громада», яка з великою енергією розвернула свою діяльність. Студентська громада обзавелась власною бібліотекою, яку купила на гроші від проведених двох вечорів. Українська студентська громада проводить наукові засідання на яких ставляться проблемні питання: 1) Про економічні відносини на Україні. 2) Огляд українського життя в минулому році. На одному із засідань «Студенської громади» побував професор М.С. Грушевський де був обраний першим почесним членом «Української Студентської Громади» за його наукові і громадські заслуги [12,с.87].

В цей же час активно діючому в Москві «Українському земляцтву Демидівського ліцею» влада запропонувала самоліквідуватись, а все майно бібліотеку, гроші, гардероб передати «Українській секції» ТСК міста Москви, допоки влада не надасть можливість цій організації легально функціонувати [19,с.87].

В цьому ж №5 в рубриці «Из жизни Петербургской украинской колонии» наголошувалось: «Петербурзький українець читаючи в газетах статті про живу діяльність близької до Петербурга московської української колонії повинен мати почуття певної заздрості. Після оживлення українського життя в 1906-1907 роках в петербурзькій українській колонії наступив довгочасний антракт. Українське життя тут почало йти повільно, в'яло і петербурзькому українцю приходить заздрити другим українським колоніям, які живуть повнокровним українським громадським життям, зокрема українській московській колонії. Призупинення українського життя в Петербурзі пов'язується з травлею зі сторони влади і зокрема Мельникова і К... На протязі останніх років під різними формами забороняються зустрічі української громади, танцювальних, музичних, літературних зустрічей. Українська громада не має власного приміщення, тому не може розвивати свою діяльність в будь-яких формах та масштабі. Навіть влаштувати Шевченківський вечір в Петербурзі неможливо. Таким чином українська організація «Громада» дуже в тяжкому становищі. Діяльність двох інших українських організацій в Петербурзі 1.Благодійного товариства по виданню дешевих українських книг, 2.Товариства допомоги тим, що вчать з України ім. Т.Г. Шевченка, збирання не заборонені, однак ці організації займалися

конкретною, згідно їхніх статутів справою і не робились масових зборів чи святкувань. Слід наголосити, що недавно вони видали під редакцією С. Черкасенка хрестоматію «Рідна школа». Однак ці організації об'єднують незначну кількість української петербурзької колонії і відіграють в її житті невелику роль. Окремо від цих організацій протікає життя в «Українській молодіжній організації». Студентськими громадами було влаштовано декілька вечорів, що дозволило поповнити власний бюджет, організувати бібліотеку, надати допомогу бідним українським студентам. Однак культурне життя цією організацією ведеться слабо...» [2,с.374-380].

Оживлення українського громадського життя слід пов'язати із гастролями в Петербурзі трупи «Гайдамаки» на чолі М.К. Заньковецькою. Українська колонія вся святкувала 30-літній ювілей діяльності великої артистки, власне це задало тон в житті української колонії в Петербурзі, що вселяє оптимізм в її подальше активне життя [7,с.103-105].

В №7-8 «Украинской жизни» за 1912 рік редакція в рубриці «На Украине и вне её» в статті «Среди потомков запорожцев» наголошується: «Кубань - це єдине місце в Росії де влада не бачить «українського сепаратизму», оскільки козачі військові оркестри і хори грають і співають українські пісні. Козаки навіть на військовій службі говорять по українськи, а не по російськи. Все це дає право відновлювати самосвідомість і кубанських козаків через українську пресу, книги по українській історії, де читаючи їх вони починають розуміти, що вони кубанські українці [13,с.111-112].

В цьому ж №7-8 розповідається про «Українців Далекого Сходу». У Владивостоці при Народному Домі існує «Українське товариство шанувальників сценічного мистецтва». Товариство дає українські спектаклі і тому користується великим успіхом, оскільки українські пісні прихиляють до себе багато народу. Товариство поставило п'єсу «Наливайко», що притягнуло на постанову всю українську владивостоцьку колонію. Під впливом діяльності Товариства українська колонія у Владивостоці добилась від влади дозволу на організації при бібліотеці Народного Дому українського відділу. Сюди виписуються українські газети, журнали, книги [15,с.116].

В цьому ж №7-8 розповідається, що «Українська колонія в Іркутську» виробила статут українського музично-драматичного товариства «Громада» і подала його на реєстрацію. Згідно з

положень Статуту, товариство має право мати українську бібліотеку, влаштовувати спектаклі, концерти [16,с.117].

В №9 «Украинской жизни» за 1912 рік наголошено, що починаючи з вересня відкривається український книжковий магазин в Петербурзі. В магазині можна отримати всі українські книги, відкритки, портрети визначних українських діячів та вироби українського промислу. Завдання магазину української книги ясна - обслуговувати багаточисельну українську колонію. Це перший магазин української книги в Санкт-Петербурзі для потреб української колонії, адреса українського магазину: Василівський острів, д. 3, к. 24 [17,с.90-91,с.102].

В №10 «Украинской жизни» за 1912 рік в рубриці «Из жизни украинской колонии в Москве» наголошено, що після літньої перерви починають проявлятися ознаки організованого життя української колонії в Москві. Знову систематизується робота двох товариств: «Української секції» ТСК і «Українського музично-драматичного товариства «Кобзар». Перші збори обидвох товариств були присвячені виключно організаційним зборам. На зборах 25 вересня були прочитані доповіді «Про минулу роботу Української Секції» і зроблені вибори комітету до складу якого ввійшли: С.М. Хвостов, С.В. Петлюра, Г. Моргуліс, І.В. Лебединський, М.Є. Шмигельський, А.Ф. Хруцкій і А.Ф. Саліковський. Було піднято питання про організацію Українською Секцією власної бібліотеки. 16 жовтня на засідання Української Секції зробив доповідь на тему «Про положення української преси». Доповідь визвала дискусію в якій взяли участь Ф.Е.Корш, С.В.Петлюра. 30 вересня 1912 року пройшли перші збори музично-драматичного товариства «Кобзар» на якому були покладені завдання на наступний сезон. Було наголошено, на підготовці до вшанування Т.Г. Шевченка [4,с.10].

В №11 «Украинской жизни» за 1912 рік в рубриці «Новое украинское общество» наголошено, що 18 жовтня в Новоросійську зареєстрований статут «Літературно-драматичного товариства». Це перша українська організація в Чорноморській губернії. Ось її засновники: Є. Тор, В. Гамалія, Л. Терт, Г. Лозовий, Л. Мельников, С. Єрастов [9,с.75].

В №11 «Украинской жизни» в рубриці «Из жизни украинской колонии в Москве», наголошено, що в Українській Секції 9 листопада відбулась доповідь І.Я. Стеллецького на тему: «Подземная Украина» в якій говорилося, що в Лубнах розкопаний

великий підземний хід, що залишився від монастиря ордену Бенедикта. Українська Секція висловила, з цього приводу за охорону українських старожитностей і захисту їх від сучасного вандалізму. Було наголошено на необхідності улаштування музеїв в Україні, археологічних центрів. Українській молоді з «Української секції» ТСК міста Москви, запропоновано, щоб вона взяла шефство над українськими старожитностями, які знаходяться в різних закладах міста Москви [5,с.78-79].

В № 12 «Украинской жизни» за 1912 рік в рубриці «Украинский студенческий орган» наголошено, що на зборах «Української студентської громади» петербургського політехнікума 22 листопада, правлінням, було засновано друкований орган українських студентів «Український Студент», який буде виходити для задоволення культурно-просвітницьких цілей українських студентів. В органі будуть відділи: 1.Українське студентство і українське суспільство. 2.Українське студентство і національне питання. 3.Наукова робота українського студентства. 4.Інформація про життя українського студентства. Орган буде виходити два рази на рік. Перший номер вийде в кінці лютого. Організаційний комітет зробить все, щоб притягнути до матеріальної допомоги всіх українців Петербурга [18,с.103].

В №12 «Украинской жизни» за 1912 рік в рубриці «Из жизни перербургской украинской колонии» наголшено, що після літа пройшло оживлення життя української колонії Санкт-Петербурга. Відновив свою діяльність «Украинский Клуб», «Украинская Громада», знову почались літературно-музичні танцювальні вечори по суботах, а по неділях виступи з доповідями на історико-літературні теми. В «Украинский Клуб» ходить більше молоді, а в «Укпаинскую Громаду» старше покоління українців. Особливо оживилася Українська студентська організація у якої відчувається притік нових членів. Особливо оживлені дебати в них проходять по формуванню «Українського студентського журналу» [8,с.108-109].

В №1 «Украинской жизни» за 1913 рік з «Жизни украинской колонии в Москве» наголошено про непорозуміння між старшими і молодшими членами, однак спільні завдання культурної праці скоро примирили всіх членів.

«Украинская жизнь» наголошує, що в «Українській секції» ТСК відбулось засідання на якому була заслухана доповідь:«Два періоди творчості В. Винниченка». В музично-драматичному

товаристві «Кобзар» влаштовувались українські вечорниці. В «Українській секції» ТСК на наступному засіданні виступив з доповіддю С. Петлюра «Іван Франко - поет національної честі і національного сорому» [6,с.125-126].

В №2 «Украинской жизни» за 1913 рік наголошено, що в Єкатеринодарі організоване «Товариство шанувальників та вивчення Кубанської області», яке має на меті вивчення історії Чорноморського козацтва [20,с.103-104].

В № 3 «Украинской жизни» в рубриці «Из жизни украинской колонии в Москве» наголошено, що товариство «Кобзар» в приміщенні «Купеческого собрания» під керівництвом М. Дикого поставило на М. Лисенка «Noctutno», яка пройшла з великим успіхом. 26 лютого «Кобзар» влаштував вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка. На вечері був присутній С.В. Питлюра, який виглосив промову «Т.Г. Шевченко - світоч національного відродження» в якій наголосив на вмінню Шевченка своїм світочем служити для національного відродження [21,с.86].

В №4 «Украинской жизни» за 1913 рік наголошено про вихід І збірника «Украинского Студента» в Петербурзі, який послуговуватиме відродженню української творчої молоді і відіграватиме велике значення для національного студентського руху [22,с.79-80].

В №1 «Украинской жизни» за 1914 рік наголошується, що українська колонія в Москві активно готується до святкування ювілею Т.Г. Шевченка, для цього створений комітет і буде видана книга по життю і творчості. Для цього укладена програма, яка була подана на затвердження московського «градоначальника» [23,106-108; с.155].

В №3-4 «Украинской жизни» за 1915 рік «Украинская Жизнь» в рубриці «Панахида по Т.Г. Шевченко» наголошено, що 26 лютого в 54 річницю смерті Т.Г. Шевченка а Казанському соборі в Петрограді була відправлена панахида за покійним поетом, на якій були присутні представники української колонії в Петрограді, члени українського товариства «Громада» і товариства ім. Т.Г. Шевченка. 26 лютого в Москві в церкві «Великого Вознесіння» біля Нікітських воріт була проведена панахида по Т.Г. Шевченку, на якій були присутні члени редакції жкрналу «Украинская Жизнь», члени «Української секції» ТСК та музично-драматичного товариства «Кобзар», українська студентська молодь і представники української

колонії в Москві [24,с.145].

В №4-5 «Украинской жизни» за 1915 рік наголошено, що українська колонія міста Москви вшанувала пам'ять академіка Ф. Корша, росіянина, який сприяв розвитку української національної думки в Москві [25,с.158-161].

В №4-5 «Украинской жизни» за 1916 рік в рубриці «Шевченковский вечер в Иркутске» говориться, що 20 лютого цього року українська громада в Іркутську влаштувала Шевченківський вечір в домі першого іркутського зібрання. Була прочитана лекція «Т.Г. Шевченко» зіграна п'єса «Назар Стодоля», а також українські пісні. Було виконано твори Т.Г. Шевченка: «Гетьмани», «Заповіт», кантат «Б'ють пороги». Під час читання лекції були показані сцени: «Т.Г. Шевченко солдатом». В кіоску продавались українські художні твори, посуда, портрети українських діячів. В залі було багато молоді в українських костюмах [30,с.126].

В №6 «Украинской жизни» за 1916 рік наголошено, що 3 квітня в Саратові в актовому залі Саратовського комерційного училища відбулося засідання «Української студентської громади», яке було присвячене А.А. Русову. Присутні проаналізували життя А.А. Русова і зокрема участь в українському національному житті в Росії [11,с.77].

В №7-8 за 1916 рік, як зазначала «Украинская жизнь» в Москву приїхав історик М.С. Грушевський, який був висланий владою в Симбірськ, а потім в Казань. Його зустріли на Казанському вокзалі всі члени української колонії в Москві, редакція «Украинской Жизни» і вся українська молодь міста Москви [26,с.77].

В №7-8 «Украинской жизни» за 1916 році отримав дозвіл на вихід в Москві український журнал «Промінь», який буде виходити українською мовою. В редакції журналу приймають участь: В. Винниченко, М. Грушевський, С. Єфремов, О. Білоусенко, О. Олесь, О. Саликовський, П. Смуток, Г. Чупринка, А. Бурчак. Першим номер вийде в листопаді 1916 року. Адреса редакції: Новослободская д.53, кв.11 [27,с.65].

В останнє про діяльність української громадськості в Росії розповідалось на шпальтах «Украинской жизни» в №9 за вересень-грудень 1916 року, зокрема оптимістично наголошувалось, що в Петрограді утворилось «Українське літературно-художнє товариство», яке почало об'єднувати українських художників,

літераторів, артистів і композиторів [28,с.65].

На цьому завершується огляд діяльності української діаспори в Росії за період виходу в Москві «Украинской жизни», однак можемо наголосити, що не все українське громадське життя в Росії було зафіксоване на шпальтах «Украинской жизни», ця проблема залишається відкритою і потребує подальшого дослідження [2,с.374-380].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.«В Москве». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №1.
- 2.Ідзьо В. Українська діаспора в Росії в 1912-1916 роках на шпальтах часопису московських українців «Украинская Жизнь». Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2004. - Т.IV.
- 3.«Из жизни украинской колонии в Москве». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №4.
- 4.«Из жизни украинской колонии в Москве». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №10.
- 5.«Из жизни украинской колонии в Москве». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №11.
- 6.«Из жизни московской украинской колонии». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №1.
- 7.Из жизни петербургской украинской колонии. Украинская Жизнь. - М.,1912. - №5.
- 8.«Из жизни перербургской украинской колонии». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №12.
- 9.«Літературно-драматичного товариства». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №10.
- 10.«На Украине и вне её». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №3.
- 11.«Памяти А.А.Русова». Украинская Жизнь. - М., 1916. - №6.
- 12.«Среди молодёжи». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №5.
- 13.«Среди потомков запорожцев». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №5.
- 14.«Украинские книги в Москве». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №3.
- 15.«Украинцы Дальнего Востока». Украинская Жизнь.- М.,1912. - №7-8.
- 16.«Украинская колония в Иркутску». Украинская Жизнь. - М.,1912.- №7-8.
- 17.«Украинский книжный магазин в Сакнкт-Петербурге». Украинская Жизнь. - М.,1912. - №9.
- 18.«Украинский студенческий орган». Украинская Жизнь. - М.1912. - №12.
- 19.Украинская Жизнь. - М.,1912. - №5.
- 20.Украинская Жизнь. - М.,1913. - №2.
- 21.Украинская Жизнь. - М.,1913. - №3.

22. Украинская Жизнь. - М., 1913. - №4.
23. Украинская Жизнь. - М., 1914. - №1; - №2.
24. Украинская Жизнь. - М., 1915. - №3-4.
25. Украинская Жизнь. - М., 1915. - №3-4.
26. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №7-8.
27. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №9.
28. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №9.
29. «Шевчековские поминки в Москве». Украинская Жизнь. - М., 1912. - №3.
30. «Шевченковский вечер в Иркутске». Украинская Жизнь. - М., 1916. - №4-5.

Михайло Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1917 роках

Перед тим, як з'ясовувати питання ролі журналу «Украинская жизнь» М.С. Грушевський розглядав передумови його ролі у громадському, політичному і культурному житті українців Москви і Росії. Тому на працях М.С. Грушевського та його наукових висновках, з'ясуємо передумови організації самого часопису у тому далекому 1912 році та проблему відновлення української державності, яку через полеміку з російською елітою було поставлено в журналі [5,с.35-43].

У першому номері журналу «Украинская жизнь» М.С. Грушевський наголосив, що новий щомісячний журнал, який виходитиме на російській мові, ставить перед собою завдання, служіння інтересам і потребам 30-ти мільйонного українського народу. Він буде ставити проблему відновлення української державності і ознайомлення російського суспільства з українським національним рухом. Програма діяльності журналу «Украинская жизнь» в Москві заключалась у наступному: «Публікувати статті чільних українських діячів Москви і Росії по національних питаннях. Робити постійний огляд подій життя в Україні. Розглядати матеріали і публікувати статті по українських питаннях у Австрійській імперії, Польщі і других країнах Європи, робити критичний аналіз українського життя в усій Росії».

У зв'язку з такою широкомаштабною діяльністю нового журналу, у ньому були сконцентровані чільні українські сили, які зобов'язались зразу ж поставити новоутворений журнал «Украинская жизнь» на високий рівень. Як зауважувалось в передмові, у розгортанні діяльності журналу у старій столиці взяли участь такі видні українофіли першої чверті ХХ століття, як: «Н. Балабуха, І.К. Брусиловський, С.А. Буда, О. Білоусенко, І.А. Білоусов, Н.Ф. Біляшевський, приват-доцент Н.П. Василенко, А. Василенко, професор Ф.К. Волков, приват-доцент А.С. Грушевський, професор М.С. Грушевський, Д. Донцов, В. Дорошенко, Д. Дорошенко, С.А. Ефремов, В.Є. Жаботинський, Л.Н. Жебунев, М. Залізняков, І.В. Іванов (Джонсон), приват-доцент Б.А. Кістяновський, приват-доцент І.А. Кістяновський, професор Ф.Е.

Корш, І. Кривецький, професор А.Е. Кримський, В. Ладенко, М.Ф. Левицький, О. Левицький, В. Липинський, професор І.В. Лучицький, Ф.П. Матушевський, Н.Б. Миркін, А. Михура, М. Могилянський, В.П. Науменко, А.П. Новицький, К.М. Обручев, В.П. Обнинський, С.В. Петлюра, П. Понятенко, С.В. Русова, професор А.А. Русов, В.В. Садовський, А.Ф. Саликовський, Д. Сіромаха, М.А. Славинський, П. Смуток, Н. Стасюк, П. Стасюк, І.М. Стешенко, професор Н.Ф. Сумцов, Н.Г. Філянський, С. Чепига, С.П. Шелухін, А.І. Ярошевич» [8,с.1].

Як бачимо із самого початку виходу журналу «Украинская Жизнь» редакція часопису вірно підіймає історичний аспект української проблеми в Росії блискучою статтею М.С. Грушевського «Україна і українство», у якій дослідник наголошував: «що українське питання в Росії має дуже давню історію. Можна починати його відлік з того часу, коли Україна була приєднана до Московської держави, або з тих фактів, які за декілька десятиліть перед тим поставили його на чергу московські політики, зробивши його вирішення в кінці-кінців питанням державної майбутності Московської держави, чи накінець з перших проявів назріваючого конфлікту московської політики з життям і стремлінням України після її приєднання. Головніші моменти у продовжуючому розвитку цього питання більш менш відомі. Та українське сучасне, виникаючи увесь ріст своїх потреб, згідно з постулатами національного життя повноти і задоволення національної культури, явлення порівняно нове в Росії, чи можна сказати, що воно можливо здається новим, після попереднього подавлення і падіння українського національного життя. Настільки понизився рівень національної самосвідомості, що навіть видатні представники українського національного руху, які ще так недавно находили можливість виступати проти розширення росту національної культури в настоящий момент почали виступати проти розширення росту національної культури, чи відхиляти ідею бажання українського до політичної незалежності як в минулому, так і в настоящий момент. Не можна особливо дивуватися, якщо на людей, які знаходяться далеко від українського життя, не слідкуючих за його рухом і поступами вперед, особливо тепер в останні десятиліття, це нове українство, яке постало з своїми запитами і вимогами створювало прояв чогось нечуваного, страшного, неабиякого прояву фантастичних мрій, якоїсь «кучки

людей». Такі погляди і судження про українство в Росії стають, однак, усе менш вибачливими з плином часу, з накопиченням доказів, які свідчать про разючу життєздатність, з примноженням джерел із яких люди коли-небудь інтересувалися характером українського національного руху, можуть ближче познайомитися з його сучасним станом і з тими історичними традиціями, на яких вони засновані з його статикою та динамікою. Однак, такі погляди, без сумніву, існують і при цьому досить широко поширені у людей, які не упереджено відносяться до української національності в Росії і українського національного руху зокрема, який бажає розвиватися. Тому, наголошував М.С. Грушевський, «Украинская жизнь» із перших сторінок повинна ставити перед собою ціль - ознайомлення громадськості з історичними аспектами українського руху в Росії, умовами його життя, щоб повністю задовільнити запити сучасної української громади. Необхідно, щоб російська громадськість мала хоча би елементарну інформацію, що таке сучасне українство, на чому воно базується, які завдання в Росії переслідує, які стремління ним керують» [1,с.12].

Серед глибокого падіння національного життя, яке прийшлося пережити українському суспільству в період останнього розгрому і ліквідації української державності, автономії чи Гетьманщини, як це питання характеризують в Росії, коли пуступово слабнули і завмирили традиції великої національної боротьби у Східній Україні і пощезали останні відголоси славного культурного-національного руху в Західній Україні, велике значення у розумінні підйому народної самосвідомості мала етнографічна форма українства, яку вона у своєму домінуючому об'ємі зберегла до сьогоднішнього дня. Подавлення нівелюючими умовами і політикою російського уряду проявів українського національного життя в Росії привели до зубожіння українського національного руху. У великій більшості до людей, що цікавляться україністикою треба підходити із спеціальною міркою інтересів, щоби прихилити їх зайнятися питаннями розбурхуванням українського руху в Росії. Славне українське минуле, зафіксоване не історичною наукою, теж треба подавати для усвідомлення українцями національної ідеї. Українське суспільство в Росії, не знаючи своєї історії, відчасти розгублене, оскільки за довгий період колоніального гніту відчасти втратило своє минуле, відчасти втратило ключі доступів до нього. Навіть епоха, близький зв'язок з якою відчувається найбільш живо,

Українська державність епохи козацтва, майже зовсім не піднімала енергію українців, картиною високого підйому народного життя, скільки угнітала тим трактуванням, яке давалось авторитетнішими представниками українських навчань. Вони бачили у подіях козацької епохи свідчення неспроможності українського народу до державного життя, відсутність основ для політичного і державного будівництва, повну безвихідність із якої дійсно не було ніякого другого виходу для українського суспільства окрім добровільного розчинення серед великоросійського суспільства. Замість яскравих і життєвих історичних традицій, які могли б послугувати дороговказом українцям майбутнього, псевдо-патріотичні історики зводили на рівень хуторянства і найславіші сторінки української історії, української державності. Внаслідок такого «розгляду» української історії, українських національних запитів у російській державі, українство отримувало гнітючу душу уявлення від офіційної історичної концепції, які намагалися звести нанівець українські стремління до національного, культурного чи навіть державного відродження. Створювалось враження від цієї науковості офіційної російської історичної науки, зауважував М.С. Грушевський, що українство, це «Варшавське холопство» чи «бруд Москви». Робилось усе, щоби знищити українське минуле, сучасне, майбутнє. Про світле українське майбутнє з точки зору російських інтелектуалів годі було й мріяти. В таких умовах для усієї більшості українства стало ясно, що утворення в майбутньому Української держави, це дійсно нездійсненна мрія. Тому українство у Росії формувалося на умовах більш стихійних і жевріло, постійно жевріло у російському хаосі до останнього часу, допоки нова генерація не принесла нове тверезе уявлення, учення про подолання попереднього хаосу в українському національному русі. В цьому розумінні етнографічна єдність українців на їх основній споконвічній території знання історії розвитку українського народу, дала йому дороговказ до майбутньої державності. Історичний процес в уяві українського суспільства, з подання офіційної російської історичної науки, закінчився повним програшем українського народу. Українська інтелігенція проявила себе національно нестійкою, часто зраджувала національним інтересам свого народу, покидала його і переходила у стан російських переможців і пригнічувачів власного народу. Однак, український народ, носячи у собі стародавні традиції, культуру, зумів виробити

інстинкт самозбереження, який оберігав його від впливу чужих культур у конкретних випадках від польської і російської. Подальший розвиток українського народу проходив без національної інтелігенції, яка у російську епоху тільки заgravала з народом, з його кращими надбаннями минулого, романтично описуючи народну доблесть минувщини. Однак, під впливом ідей романтичного народництва, яке поширилось і в українському суспільстві, почалось певне відродження українського народного життя, його матеріальної культури. Скоро світ побачив багатство української пісні, психолого-фізіологічну відмінність українців від поляків - з однієї сторони, і росіян - з другої сторони. Однак, усі ці надбання не відповідають запитам по вивченню питання історичного минулого українців в Росії і не привели до ніяких політичних стремлінь [1,с.14].

Для сучасного українського національного руху і нинішньої української інтелігенції усі ці етапи боротьби за установлення українства в Росії уже безповоротно пройдені, однак ми не повинні відвертатися від складного свого історичного минулого, яке зазнало українство в рамках Російської держави. Несприятливі історичні умови для українства в Росії повинні досконало вивчатися історичною наукою, адже вони були причиною того, що в минулому в рамках власне Росії була втрачена українська державність, знівельована культура, історія. Вивчати українство в Росії з точки розвитку історичного процесу самого українства, нам необхідно також з міркувань подальшої боротьби з російським тоталітаризмом за здобуття своєї незалежної української державності, і при здобутті останньої, співіснування з цим російським тоталітаризмом, який очевидно не змінить свого політичного обличчя до українства і в майбутньому. Вивчення несправедливих умов, в які українці попали внаслідок знищення Росією української державності, стануть причиною поштовху пошуків шляхів з'ясування проблеми українства в Росії. Внаслідок вивчення усіх цих історичних реалій українського історичного минулого, у нас появилася цілком реальний український рух, який є великим надбанням українців Росії останніх десятиліть. У зв'язку з такими обставинами сучасне українське суспільство стоїть в умовах більш сприятливих ніж покоління, що формували українську національність лише на тисячах народних пісень, кращих українських мелодіях, і мільйонах несвідомих, що правда, об'єднаних етнографічною територією,

обрусілих українців. Сучасна прогресивна українська думка, може уже зараз, аналізуючи факти української історії, тверезо і об'єктивно відноситися до своїх реальних досягнень і об'єктивно розглянути питання своїх національних реалій і умов їх розвитку. Та не розділяючи захоплень романтичного народництва, сучасні представники українського руху і всі хто ним цікавиться, звичайно, повинні враховувати факти української етнографічної статистики, наявність великої об'єднаної і згуртованої маси великої національної території, яка обумовлює історичне минуле українського народу і оприділює його подальше майбутнє - напрямки розвитку життя і громадської української думки. В нинішній час, що історично доказано, наголошує М.С. Грушевський, не визиває суперечок зі сторони російської історичної науки і різних російських політичних кіл, що українська етнографічна територія в рамках Російської імперії простягається приблизно від 45 до 53 градусів широти і 20-44 градусів довготи (по Грінвічу), включаючи у більший увесь Крим, північне побережжя Чорного моря, усю систему Дніпра. На заході по Дністру і його притоках до гористої системи Карпат в басейні Вісли, на півночі до ріки Прип'яті і по усьому її басейні. На захід і схід українці проживають в басейні Буга (Холмська Русь Підляшшя), на сході - в басейні Десни між Десною і Сожем. На сході поселення українців тягнуться і охоплюють увесь басейн Дінця, окрім нижньої течії і місцями глибоко вриваються у басейн Дону. На південному сході українська етнографічна територія охоплює усю Кубань. В Російській імперії, на думку М.С. Грушевського, українцями заселені і являються історично українськими землями губернії: Волинська, Подільська, Київська, Херсонська, Катеринославська, на заході - частина Люблінської, Гроденської, Седлецької, Мінської, уся Берестейщина, частина Бесарабської і Таврійської. На схід від Дніпра губернії: Полтавська, Харківська, Чернігівська, Курська, Воронежська, а також область Донська і Кубанська - заселені виключно українцями. Ці регіони, за науковими висновками М.С. Грушевського, входять до стародавнього українського етнотворення і уособлюють на початок ХХ століття собою усю українську націю. У цих російських губерніях, проживає 98% українського населення. В цей же час слід зауважити, що в Харківській, Воронежській і Курській губерніях проживають 80% процентів українців

внаслідок переселення сюди росіян. Однак, наголошують ряд дослідників, даний регіон являвся українським з часу написання «Слова о полку Ігоревім», де Брянськ і Курськ - це українська етнографічна територія [1,с.15].

Дальше, розглядаючи питання розвитку національної динаміки українського етносу в рамках його незалежного розвитку, розглянемо з точки зору історичного ракурсу, який накреслив ще М.С. Грушевський. Грандіозність стародавнього українського народу, як зауважував згідно своїх наукових висновків дослідник, у вказаних нами географічних об'ємах. Українське народне життя було постійне на протязі тисячоліття, одноетнічне проживання дає нам археологія і сучасна одноетнічна картина України. Перед нами велика етнічна маса, як мовна так і культурна, яка проживає на одній своїй древній географічній території, яка опирається об море і гірські кряжі Карпатських і Кавказьких гір, басейни великих рік. Власне, у цій котловині ми бачимо глибоко корінне населення, яке має свою оригінальну національну культуру, мову, пісенний фольклор, легенди, балади, пісні, єдину економічну і господарську структуру. Уся ця українська структура розвивалась на протязі тисячоліть і еволюціонувала не міняючи структури і динаміки свого українського життя. Тяжкість історичних обставин, однак, не мішали українському народу займатися своєю традиційною формою життя. Як свідчать історичні джерела, на зорі своєї історії українські племена (слов'яни) проживали у своїх споконвічних регіонах - басейнах рік Дніпра і Дністра, Буга. Ці стародавні українські племена: полян, древлян, дулібів, тиверців, хорватів і других поступово розвинули свою самобутню державність, яка у послідуячому трансформувалась у землі-князівства: Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське, Галицьке, Турово-Пінське. Свій розвиток ці князівства беруть з V-VI століття, безперервно збільшуючи населення до X століття. Внаслідок розвитку у них державності і відкриття подальшого простору на північний-схід ці українські племена починають колонізувати суто угро-фінську територію, де тепер проживає нова парость українського народу, парость україно-фіно-угорська, чи російська. Питання заселення цих земель українцями у X-XIII століттях є складне для нас, однак можна наголошувати, що перший поштовх української колонізації продовжувався і у подальших століттях, а тобто він не переривався до XVI-XVII століття.

Особливо сильним він був у XVII-XVIII століттях, що засвідчено в джерелах. Однак, в цей час він ще не ширився на внутрішні російські області, а тільки займав прикордонні регіони, зокрема Харківську, Курську і Воронежську області, де у часи козацької держави ця територія Слобожанщини поділялась на такі полки: Сумський, Ахтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький. По приєднанню України до Росії колонізаційна політика московського уряду була спричинена на те, щоби припинити і розчинити у російському народі цю українську колонізацію, однак цього не сталося. Українські риси Слобідської України, зв'язаної ранішими державними узами з серцевинною Україною, витримали удар російської асиміляції і зберегли свою самотність до початку XX століття, тому Курська і Воронежська області теж являються виключно українськими етнічними регіонами [1,с.20].

Приєднання Правобережної України в кінці XVIII століття до Росії, наголошував М.С. Грушевський, в певній мірі роз'єднали стародавню українську націю. Для єдності українського народу створились умови прямо катастрофічні. Внаслідок наступу великоросійських елементів український народ почав поступово втрачати своє історичне ім'я. Старе українське ім'я створене епохою державного життя Україна-Русь збереглося у західно-українських регіонах, де термін «Мала Русь» оприділював українську державу у XIV столітті. Так оприділював свою державу український володар, очевидно, тоді коли вводив для Усїєї України-Русі єдиного митрополита. Такий поштовх злучення єдиного державного і церковного життя утвердив з того часу за Україною таке державне ймення, яке в Великоросії вживається в розумінні означення української держави і до сьогоднішнього дня. Тільки в останній час внаслідок тенденційних російських підтасовок і перекручувань російською історіографією термін «Малая Русь» було примінено до російського словотворення і у зв'язку з цим «Малая Русь» стала невід'ємною складовою частиною Великої Росії. Слід однак зауважити, що в XIV-XV століттях Руської держави на північному сході не було, тут була Московська держава, яка у іноземних джерелах називалась Московія, а народ - москвити, і яка ніякого відношення до України-Малої Русі не мала. Тільки пізніше у XVIII столітті у проміжок довгого часу по приєднанню України до Росії у титулатурі московських царів офіційно утвердилась назва України, як Малої Русі, де під цією

назвою розумілись землі, приєднані до Російської держави. В цьому значенні універсального характеру воно набирає розуміння малоросійського терміну для означення усього українського розселення, для усього українського народу. Тому в кінці кінців над тим старим іменем почало брати верх теж дуже стародавнє місцеве ім'я популярне у самому народі «Україна», а народ почав оприділювати себе самоназвою український. Ріст і поширення цього терміну був немовби протидією російським намірам асиміляції українського народу з російським і утотоження термінів Малої, як складової частини Великої Росії. Ріст і поширення цього терміну, являється інтересним явищем переходу державного життя України з Заходу на Схід. Назва Україна, на думку М.С. Грушевського, у XII-XIII століть означала окремі землі, в XVI-XVII столітті назвою Україна означували Побужжя і Подніпров'я. У час Богдана Хмельницького Україною почали називати територію від Карпат до Дніпра, ця ж територія стає суспільною у житті українського народу [1,с.26].

Власне, у час Богдана Хмельницького Подніпров'я стає реальним центром українського політичного життя. В цей же час за нею закріплюється і самоназва Україна. У джерелах XVIII століття ця назва зустрічається у різних комбінаціях. Назва Україна зустрічається у вигляді «Україна Малоросійська» і, власне, вона закріплюється за українським народом. З тих пір ця назва охоплює усю єдність українського народу і, власне, вона утримує національну свідомість українців до XX-го століття настільки високим, що він, не дивлячись на російське лихоліття, уже відчуває необхідність історичних своїх надбань з минулого по сьогодення. Самосвідомість поступово просипається і розвивається на усіх регіонах, де проживають українці. Свідомий своєї етнічної назви, народ не хоче залишатись без імені і вибирає для себе ту назву, яка є живучою для нього на протязі століть, починаючи від української державності великого князя Володимира, тобто від часу коли староукраїнські джерела синонімічно фіксують дану назву поряд з Руссю [1,с.26].

На жаль, наголошував М.С. Грушевський, у подальшому український народ не зумів зберегти своїх стародавніх етно-назв внаслідок насильного прищеплення йому чужоземних етно-назв. Такий гніт, який прийшлося пережити українському народу під польським режимом, хоча до повного останній у своїй основі і не

доходив до таких жахливих заборонних мір направлених проти самої народної душі, зокрема писемності, мови, культури, якими ознаменувало себе для українського народу московське рабство.

Продовжуючи екскурс української історії в рамках Московської держави, наголошував М.С. Грушевський, через декілька років можна буде відмітити 200-літню заборону українського слова, української книжки, друку в Росії, яка настала після відомого указу царя Петра I у 1720 році, який вимагав, щоби в українські видання з російськими нічим не відрізнялися « не було никакой розни и особого наречия». Ця система заборони української мови вводилась на усі українські землі, які входили до складу Російської імперії, що було дуже пагубним для усього українського народу. Так, цей 200-літній ювілей буде також монументом торжества української національної ідеї, яка зуміла перебороти усі перепони, що лежали на шляху її розвитку: над історичними умовами, які роз'єднали його територію і розкололи його єдине національне життя над несприятливими політичними і суспільними умовами, які заставили покинути його найбільш культурні і освічені класи, над заборонами, які паралізували усякі національно-визвольні рухи. Той же могутній інстинкт національного будівництва, яке зберегло український народ серед усіх колонізаційних бурь і асиміляцій і відроджувалось постійно до нового свідомого українського життя у нових ще більш тяжких умовах - говорить про могутню силу українського народу. Власне, усі ці приклади мужності українців в Україні треба поставити у приклад життя українцям, які проживають у Росії для розбудови у російській державі їх політичної української культури, свідомості. Сама свідомість українців в Росії повинна згрупувати їх і висунути нові інтелігентні сили для розбудови культурного, політичного життя українців в Росії. На жаль, сьогодні українці Москви і Росії роздираються чварами не можуть стати під гасло єдиної української громади, розбудувати українську церкву, єдину українську освіту [1,с.28].

Приводячи паралелі М.С. Грушевський наголошував, що нині українство Росії знаходиться в найбільш тяжкій стадії цього об'єднавчого процесу. Ворогування окремих українських організацій, підчинення останніх різним структурам російської влади не дають можливість навіть українцям Москви утворити координаційну Раду, яка б могла розпочати діалог по згуртуванню

українців Москви. Період напів-свідомий, чи стихійний повинен приводити українців до думки про необхідність улаштування українського національного життя в Росії, оскільки це впливає з умов самої необхідності елементарних умов українців. Власне, тепер можна планувати таке улаштування, коли національна свідомість українців Росії вступила у процес розвитку, тим самим зрушуючи важкий тягар, який українці в Росії зрушували з місця на протязі багатьох віків свого історичного існування. Власне тепер, внаслідок зрушення в українців Росії, почався процес, який у подальшому буде оприділювати самонапрямуючу динаміку національного життя [1,с.28].

Ось така комічність офіційної російської доктрини проти українського національного руху може говорити настільки Російська державність піклувалася про своїх громадян. Можна і далі робити перелік злочинок, пліток, слухів, анекдотів про українське національне відродження, які розповсюджувала офіційна Російська держава на початку ХХ століття. Тільки нам, українцям, ніяк не зрозуміло навіщо і чому. Як нам здається, наголошує М.С. Грушевський на шпальтах «Украинской Жизни», що своєю «боротьбою» офіційна Росія виглядає в обличчі українців досить не зрозумілою своєю черезмірною тупістю. Сьогодні уряд, наголошував М.С. Грушевський, знову підняв новий лозунг боротьби проти українства, залучивши до себе у підмогу найреакційніші кола російського суспільства, які висунули проти українського руху нову доктрину, «нові полки Мазепинців», намальовані уявою фантазії «спасителів російського отчествва». На їх думку, ці полки «Мазепинців» повинні утримуватися полками «Богданівців», які, на думку російських урядових кіл, повинні допомагати утримувати російському урядові «єдину і неділиму державу» проти «мазепинців-націоналістів», які незадоволені обмеженнями українського національного руху, розпочали нападки на Російську державність. Увесь цей незрозумілий клич Російського уряду і його політичних кіл не відповідає абсолютно ніякому тверезому глузду. З цього приводу професор М.С. Грушевський наголошував: «З точки зору сучасних російських опричників, які зовсім не розбираються в українській історії, і які в той же час протиставляють свіле ім'я славного відтворювача української державності Богдана Хмельницького не менш славному продовжувачу його ідей української державності

Івана Мазепи вдалися за власного історичного неучтва до повного безглуздя. Із усіх найреакційніших заяв видно, що російські можновладці абсолютно не прогресують на ниві вивчення української історії». Відкинувши таку, як і саму проблему української державності, російський уряд вдався до мітинговості, використовуючи при цьому у противагу імена славних наших гетьманів. У Росії така тактика має, правда, свою історичну традицію і російський уряд, докоряючи «українцям у зраді» до відомої степені почав використовувати ім'я славного гетьмана Богдана Хмельницького, який, власне, нічим у російській історії не відзначився. Петро I у своєму відомому рескрипті, відкладуючи на неоприділений термін обрання нового гетьмана України атестував усіх українських гетьманів як зрадників, окрім першого Богдана Хмельницького і останнього Скоропатського. Однак, ця славна характеристика була видана славному Богдану помилково і несправедливо згідно його справ. З точки зору дійсно історичної правди, якщо гетьман І. Мазепа не зовсім заслужено попав в роль класичного українського зрадника, то зовсім абсурдним потрібно признати противопоставлення йому Богдана Хмельницького, як представника московської лояльності. Гетьман І. Мазепа в дійсності зовсім не був представником українського автономізму. В нашій історії є представники української державної ідеї набагато сильніші. У І. Мазепи не було трагічної стійкості П.Дорошенка, чи відваги і виносливості, як у гетьмана П. Орлика. І за своє довге життя він прямо таки не успів показати себе з цієї сторони. Що тримав він у своїй душі, які плани виносив, це залишається для нас таємницею, однак можна сказати, що він плив по течії московського центрizmu на буксирі московської політики і його різкий розрив з нею нагадує скоріше фортель Брюховецького, який переконавшись настільки невиносимо стало на Україні від повсякденного російського втручання, від прислужництва, в одну ніч «з вірного слуги його царської величності перетворився в зрадника і в автономіста». Гетьман І. Мазепа був чоловік, без сумніву, більш інтелігентний, шляхетний, політик більш тонкий, не доходив до таких грубих безтактностей, як Брюховецький, але він у час свого гетьманування був дуже непопулярний у народі. Усі його знали, як «московську душу» - продажного московського прислужника. Обставини заставили гетьмана І. Мазепу використати підходящий момент і перетворитися із царського слуги в захисника української свободи,

від «московського тиранського іга». Однак, цей пізніший вимушений обставинами перелом не спас репутацію І. Мазепи в Україні. Надто вже сильно він себе скомпроментував в очах тодішнього українського суспільства своєю політичною безхарактерністю, своєю піддатливістю прихотням московської політики. Бачачи його піддатливість, московський уряд зробив із нього трагічну фігуру, зваливши на його голову усі гріхи українства, проклявши його страшними карами, як нечуваного злодія, другого юду, ворога християнства і православ'я-типового представника «української зради», тої зради, якою завжди компроментували себе українці. Внаслідок такої розробленої доктрини московський уряд уже міг робити з українцями що хотів. В першу чергу він признав себе вільним від виконання обіцянок і зобов'язань, які взяв на себе перед українською державою внаслідок підписання трактату союзного договору в 1654 році. І так бачимо, що «мазепинство» для означення ревнителів теперішнього «малоросійського отчествa» уособлює собою назву у достатній степені випадкову і політично, і історично зовсім не аргументовану. Така сама ситуація і з протиставленням Б. Хмельницького і І. Мазепи в якості двох полюсів українських настроїв, являється абсолютно лишеним історичної реальності і надуманням курйозним. Як відомо з добре проаналізованої сувокупності джерел, Богдан Хмельницький, якому російська історіографія приписала таку всесторонню політичну лояльність, зовсім не являвся такою фігурою. Якщо співставити діяльність Богдана Хмельницького з діяльністю гетьмана І. Мазепи, то власне Б. Хмельницький являється яскравим представником свідомої ідеї української незалежної державності. Зштовхнення з першим реальним проявом московського центрizmu надзвичайно розхвилювало Богдана Хмельницького і направило в сторону рішучої опозиції останньому. Він почав уклонятися від спільних військових походів з російськими військами, відмовляти українські міста Галичини від підчинення Москві, не втаював свого незадоволення Москвою перед своєю старшиною і обговорював з останньою плани заключення союзних договорів з іншими країнами, відхиляв допомогу Москви. Відомо також, що одними словами він не обмежувався. Богдан Хмельницький, переконавшись в поганому ставленні Москви до Української держави, почав шукати підтримки українській державності у других держав і заключив союз з Швецією і розірвав союз з Москвою. Київська археологічна комісія

недавно видала акти, які достатньо ясно проливають світло на відносини Богдана Хмельницького з Московською державою і розриву союзу з останньою. В цей же час ці ж документи засвідчують новий союз українського гетьмана з Швецьким королівством, якого Богдан Хмельницький дотримувався до самої смерті. Таким чином, Б. Хмельницький, наголошує М.С. Грушевський, ще до 1657 року ліквідував союз з Москвою і вважав себе незалежним володарем України. А отже, політика гетьмана І. Мазепи не була чимось особливо новим явищем, вона тільки ув'язувала політику українських державців в одно русло відновлювала політику великого гетьмана Богдана. В документах гетьмана Пилипа Орлика на гетьманство, а також в декларації шведського короля Карла XII, знайденої тепер в актах Н.В. Молчановським, ярко освічуються причина розриву гетьмана І. Мазепи з Московською державою і союзом з Шведським королівством, який ще був укладений з гетьманом Богданом Хмельницьким з шведським королем, дідом Карла XII, Карлом X. Шведські документи свідчать: «...гетьман І. Мазепа пішов по слідах свого попередника, славної пам'яті пресвітлого гетьмана Богдана Хмельницького, який разом з пресвітлим королем шведським, дідом сьогоднішнього короля Карла X взаємним договором звільнили Україну з польської та московської неволі. чевидно, наголошував М.С. Грушевський, ми можемо вірити тому, що вступаючи в союз з Карлом XII гетьман Іван Мазепа вважав себе продовжувачем справи гетьмана Богдана Хмельницького і намагався використати завіти великого гетьмана по утвердженню незалежності Української держави».

В зв'язку з цим, можна признати ненауковим явищем в російській історичній науці протиставлення гетьмана І. Мазепи гетьману Б. Хмельницькому і робити першого «стовпом українського сепаратизму». З точки зору вузького центрizmu і унітаризму на стезі якого стояв цар Петро I, усі українці, не бажавші стати у протиріччя з «загальними народними бажаннями» повинні рахуватися зрадниками, інакше кажучи, у них «виникав конфлікт з унітаризмом, який не бажав признавати різниці народів, і ніякого відособлення», не тільки в українській писемності, але й в українському житті. На цих засадах українські старшини вирішили конфліктувати з московською політикою, другі, небажавші признавати московських реалій, були записані у ранг «зрадників»,

хоча були сторонниками дружніх державних зв'язків України з Росією. Не дивлячись на таке насилля український народ не бажав відмовлятися від своєї національності, від історичних особливостей життя побуту, культури, традицій від права і волі їх незалежного розвитку. «Род ситцев иже свободы хошет», так зауважував про українське суспільство і державність сторонник Московської держави архієпископ Лазар Баранович, щиро вмовляв московський уряд не перешкоджати і не утискати українців в автономії. Однак, московський уряд не бажав ослаблювати свої центристські тенденції, українське суспільство теж не бажало іти по п'ятах у брехливої московської політики і у зв'язку з цим зразу ж попадало в «зрадники». Така політика проводилась і проводиться досить успішно з точки зору політичних інтересів Московської держави. Однак логічною вона постає, якщо споглядати на неї з точки зору «общерусского» націоналізму, для якого не може бути ніяких «українських особливостей» будь-де: чи то в області політики, чи у сфері культури, літератури чи побуту. Відношення до справи у однаковому стремлінні знищення українства у Російській державі почали розглядати з XVIII століття, а тобто після 1709 року і з наростаючою інтенсивністю продовжували знищення українства до століття XX-го [2,с.20].

Якщо ретельніше розглянути українство з точки зору російської нації, яка дбає про свою єдність і бажає своєї держави, наголошував М.С. Грушевський на шпальтах «Украинской Жизни» то розуміючи її наявність у XVII столітті, то українці сьогодні цілком можуть взяти програму діяльності у більш світлого минулого і керуватися нею у сьогоденні, відстоюючи свої права на державу. Наше ж завдання у Росії на історичнім прикладі, заключається в тому, щоби показати російському суспільству, що все подавлення українського національного руху в Росії - абсолютна нісенітниця, український рух в Росії не щезне і з кожною новою генерацією буде вливати нові таланти, які будуть рухати ще з більшою потужністю українську справу в Росії. Тому, на нашу думку, російському урядові слід тверезо оцінити український рух - піти з ним на реальне співробітництво, дати йому можливість безборонно розвиватися. Російський уряд повинен зрозуміти, що український національний рух не можна заборонити, нова заборона ще більше згуртує його і він відродиться у більш зрілому

українстві і розвине своє подальше культурно-просвітнє життя у більш цивілізованішій чи демократичній Росії [2,с.16-21].

Слід наголосити, що за таку відверту позицію російські шовіністи, зокрема відомий критик Грушевського Щеглов в 75 номері «Київлянина» намагається вдатися до критики «исторической концепции украинофильства», зокрема наукових праць М.С. Грушевського, що заставило, як наголошував М.С. Грушевський, редакцію журналу «Украинская жизнь», дати відповідь: «что заставило добропорядочного русского интеллигента сделаться фальсификатором исследований знаменитого учёного, нам неизвестно, однако страх за единую и неделимую и страх перед всерасползающимся по России влиятельным “украинофильством” очевидна»[9,с.58-59].

Полемізуючи з російськими вченими і громадськими діячами про історію Української державності, М.С. Грушевський писав: «Київська держава, її право, побут, культура були утворені народом українським, і тому великоросійська державність і культура були її похідними. Розвивалась же великоруська культура на землях фіно-угорських у нових умовах». Як бачимо, сам М.С. Грушевський вважав російську культуру, народність новою гілкою, яка виходила з українського народу [3,с.33,с.93].

Сам же великоросійський патріот В. Щеголев, коментуючи накові праці М.С. Грушевського, писав: «Законы, быт и культура Киевского великого княжества были созданием не русского, а особого украинского народа» [11,с.23-27].

У подальшому критик В. Щеголев знову обманює російську громадську думку й зауважує: «Многие сегодня заразились историей М.С. Грушевского, написана она увлекательно, заманчиво. В ней же сей знаменитый украинофил сопричислил украинцев к России как покорённым народам, М.С. Грушевский показал их полное рабство и безправие в России» [12,с.24-27].

Повернувшись до сторінок і фраз указаних В. Щеголевим, як наголошує «Украинская Жизнь» бачимо, що М.С.Грушевський у вказаному місці тільки наголосив, що Україна добровільно приєдналась до Росії, однак у даному місці не коментуючи, як це робить, лякаючи українофільським рухом, громадськість Росії та її представник В. Щеголев[7,с.142].

Навіщо займалася такою фальсифікацією офіційна російська влада, яка намагалася знецінити концепцію української історії,

невідомо, однак її представник пан В. Щеголев, зауважував на шпальтах «Украинской жизни», як офіційний російський критик від влади, критикуючи теорію М.С. Грушевського, зауважував, що російська культура більш передова тому, що у XX столітті вона існувала як державна. Не знаючи, досконало самої української історії, наголошував М.С. Грушевський «Щеголеви» вирішили розпочати цькування українців з неї. Однак, честь російської наукової громадськості спасли російські історики, «которые не стали себя марать в сей нечесной игре российских властей». Після виступу В. Щеголева за честь українського історика, як наголошувала «Украинская Жизнь» виступила еліта російських істориків, які повністю підтвердили науковість концепції М.С. Грушевського. Академік Ф.Е. Корш Голова Слов'янського Товариства визнав вірною концепцією історика-професора М.С. Грушевського, його підтримав другий видатний російський історик Пресняков, також Пічета, Нольде, Ключевський [6,с.142-144], академік О.О. Шахматов [10], «тем самым они все проявили», як зауважувала невгамовна критика: «свою профессиональную солидарность». Однак, наголошує вчений С. Єфремов, на шпальтах часопису «Украинская жизнь» перший напад влади на українську історію та концепцію Історії України М. Грушевського хоча і був відбитий, однак він робився для того, щоби у подальшому влада уже безборонно накинулася на безвинний український національний рух, який прагнув рівних прав з російським народом. Влада, не зумівши здолати «професійно солідарних істориків», побажала накинутись на самий український національний рух, причепити йому жупел «сепаратисти» з яким поряд поставити синонім «українофілі», «націоналісти», відкинувши думку про побудову у Росії справедливого демократичного суспільства відволікти великоросійського інтелігента і простолюдина від національних проблем, які необхідно вирішувати російській державі [4,с.26-31].

Щоб дошкулити українському національному руху та українській історичній концепції М.С. Грушевського, В. Щеголев у своїй концепції «Южно-Русского сепаратизма» приходить до висновку, що сучасне українофільство бере свій початок в Київській Русі, далі розвивається у державі Ягеллонів, у подальшому у Козацькій державі і церковній унії з Католицькою церквою. З цим сепаратизмом Росії потрібно боротися [12,с.23-28].

Як бачимо, «Украинская жизнь» був часопис наповнений конкретним професіональним змістом, який охоплюючи комплекс українських проблем і запитів української громадськості не тільки Москви і Росії і України, не обмежував себе рамками політичного життя, а намагався охоплювати проблеми культури, історії, науки. Власне тому в журналі «Украинская жизнь», що виходив в 1912-1917 роках, М.С. Грушевський відкрито підняв перед Російською державою, російським суспільством проблему історичного відновлення Української держави, яка потребує подальшого дослідження... [1,с.12-18; 5,с.35-43].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Грушевский М.С. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М.,1912. - №1.
- 2.Грушевский М.С. Новое знамя националистов. Украинская жизнь. - М.,1912. - №2.
- 3.Грушевский М. Очерки истории украинского народа. - Спб.,1904.
- 4.Єфремов С. Пред спущенной завесой.Украинская жизнь. - М., 1912. - №11.
- 5.Ідзьо В. М.С. Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-просвітницького та політичного органу українців Росії «Украинская жизнь»(1912-1917рр.). Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2007. - Т.ХІІ.
- 6.Корш Ф.Е.Украинский народ и украинский язык. Украинская Жизнь. - М.,1916.
- 7.Український вісник. - Київ, 1906. - №3.
- 8.Украинская жизнь. - М.,1912. - №1.
- 9.Украинская жизнь. - М.,1912. - №4.
- 10.Шахматов.А.А. К вопросу об образовании русских наречий и русских народностей. ЖМНП. - Спб.,1899. - №IV.
- Шахматов А.А. Очерк древнерусского периода истории русского языка. (Энциклопедия славянской филологии). - Пг., 1915. - Вып.ІІ
- Шахматов. А.А.Введение в курс истории русского языка. Ч.І. исторический процесс образования русских племён и русских народностей. - Пг.,1916.
- 11.Щеголев В. Южно-Русский сепаратизм. - Киевлянин, 1912. - №75.
- 12.Щеголев В. Южно-Русский сепаратизм. - Киевлянин, 1912. - №76.

**Симон Петлюра на шпальтах науково-літературного і
громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії
«Украинская жизнь» у 1911-1916 роках**

Перед з'ясуванням питання організації Симоном Петлюрою та ролі для українців Росії журналу «Украинская жизнь» з'ясуємо питання, що власне привело Симона Петлюру на постійне місце проживання в Москву [5, с.4-12; с.46-67].

Як засвідчують джерела, вперше в Москву короткочасно Симон Петлюра приїхав у 1908, а потім у 1909 та 1910 роках. Як вважають дослідники він приїхав провідати свою дівчину Ольгу Більську, яку палко кохав. Ольга Більська була в цей час студенткою і проживала та навчалась в Москві. Ольга Більська була уродженкою села Погреби, що недалеко від Прилук, а Симон Петлюра був родом із Полтави [13; 17, с.124-125].

В 1911 році Симон Петлюра, щоб бути поблище до своєї нареченої Ольги Більської переселяється в Москву, де поступає на роботу бухгалтером. Ця наша гіпотеза підкріплюється тим фактом з реального життя Симона Петлюри, за яким пізніше Симон Петлюра та Ольга Більська одружуються в Москві, цивільним шлюбом, і тільки через декілька років в 1914 вони повінчалися в одній з підмосковних церков.

Дослідник М. Шекір з цього приводу наголошував: «Інколи називають як дату приїзду в Москву Симона Петлюри із Петербургу 1908 рік чи 1909 рік. Не слід виключати, що у Москву Симон Петлюра після того як на українське громадську діяльність розпочалось гоніння царської влади у Санкт-Петербурзі. За іншими джерелами українські соціал-демократи Санкт-Петербурга відправили в Москву Симона Петлюру, щоб налагодити там вихід українського друкованого органу на зразок «Украинский Вестник» якого російська влада заборонила у Санкт-Петербурзі» [18, с.124-125].

Аналіз діяльності організації українського життя в Москві за цей період у 1908-1910 роках не виявляє прізвища С.В. Петлюри. Не згадується воно також при підготовці та відзначенні українською колонією міста 50-х роковин смерті Т.Г. Шевченка.

Вважаємо цілком правильним стверджувати, що Симон Петлюра прибув до Москви на постійне місце проживання у 1911

році, тобто не пізніше цієї дати. Дехто говорить, що це було ним зроблено, щоб бути поряд зі своєю майбутньою дружиною Ольгою Більською, яка в цей час вчилася в Москві. Його власних висловлювань на цей рахунок немає, як і в інших. Будь-яких спогадів не залишилось, тому запропонуємо власну реконструкцію життя, політичної, громадської та літературної діяльності Симона Петлюри у Москві в 1911-1916 роках [13; 18, с.124-125].

Москва, в час коли Симон Петлюра поселився в ній, зарекомендувала себе містом, де найсильніше розвинувся український рух за межами України. Сприяло цьому віддалення Москви від царської та урядової машини Санкт-Петербурга, яка займалася подавленням національних рухів, шовіністично налаштованими політиками, науковцями, друкованими засобами масової інформації [7, с.145-149; с.28-34].

У Москві в 1910-1911 роках активно діяла «Українська секція» Слов'янського культурного товариства (СКТ), очолюваного видатним прихильником та захисником української культури, російським академіком Ф.Є. Коршем [1; 12, с.142-144].

Досить великою та дружньою була українська колонія, серед якої було багато патріотично налаштованих людей. Широку роботу проводив створений музично-драматичний гурток «Кобзар». Більш толерантною, до українського питання, була місцева московська влада [8, с.4-11].

В учбових закладах виникли ще з епохи, коли в Москві проживав великий український письменник Микола Гоголь, українські студентські братства. Активно діяли і розвивалися українські земляцькі організації, особливо виділялось об'єднання Петровського сільськогосподарського Інституту [11, с.23-27].

Москва на початку XX століття фактично перетворилася в важливий осередок організованого українського життя, тому влаштувавшись на посаду бухгалтера великого промислового підприємства, Симон Петлюра активно включається в роботу «Української секції» СКТ, в якій відразу займає провідне місце. Скоро внаслідок великої праці та пропаганди української культури Симон Петлюра стає авторитетом і в українській колонії, зокрема в середовищі земляків з Полтавщини [18, с.124-125].

За таких обставин, як бачимо з джерел за 1911 рік, Симону Петлюрі вдалося активізувати українське життя в Москві...

На початку, в січні 1912 року, за підтримки інтелектуалів з української колонії Москви, він взявся за організацію друкованого органу українців Москви, журналу «Украинская жизнь». Власне з цього часу Симон Петлюра займає, ключову роль в громадському, політичному і культурному житті українців Москви та Росії [16,с.123-125].

Прибувши в Москву історик-професор Михайло Грушевський так сказав про Симона Петлюру: «Він, внаслідок організації журналу «Украинская Жизнь» є визнаний політичний лідер не тільки в українців Москви, Росії але й Світу...» [9].

В організації журналу Симоном Петлюрою сприяли і ті обставини, що в українській колонії все частіше роздавалися голоси про необхідність видавати часопис російською мовою на зразок петербурзького «Украинского Вестника», конче потрібного перш за все для інформації росіян про умови, завдання та досягнення українського національного руху, для розвіювання безграмотності російського суспільства в українських проблемах, зневаги, байдужості до них зі сторони російської влади. Симон Петлюра зумів своєю енергією об'єднати і організувати всіх для того, щоб розбудити в широких колах зрусифікованих українців національну гідність, свідомість, залучити їх служити своїй Батьківщині - Україні. Потреба в журналі була ще визвана ілюзіями певної частини української інтелігенції, яка вважала, що потрібно вирішувати національне питання та відновлення незалежності України з допомогою російських соціал-демократів та демократів-лібералів [5,с.4-12; 46-67].

Українська колонія Москви, в якій Симон Петлюра у кінці 1911 року вже був лідером, знайшла кошти, достатні, щоб приступити до здійснення задуманого. Видавцем журналу «Украинская жизнь» став Я.А. Шереметинський (фактично номінально), а редагування і всю організацію редакторської роботи очолив С. Петлюра та О. Саліковський. Таким чином Симон Петлюра, за висловом професора Михайла Грушевського, створив передумови організації часопису у тому далекому 1912 році... [9].

Зредагувавши I число журналу «Украинская жизнь», що розпочинав видаватися в Москві, Симон Петлюра в передовій статті наголошував: «що новий щомісячний журнал, який виходитиме на російській мові, ставить перед собою завдання, служіння інтересам і потребам 30-ти мільйонного українського народу і ознайомлення

російського і світового суспільства з українським національним рухом. Програма діяльності журналу «Украинская жизнь» заключалась у наступному: «Публікувати статті чільних українських діячів Москви і Росії по національних питаннях. Робити постійний огляд подій життя в Україні. Розглядати матеріали і публікувати статті по українських питаннях у Австрійській імперії, Польщі і других країнах Європи, робити критичний аналіз українського життя в усій Росії. У зв'язку з такою широкомасштабною діяльністю нового журналу, у ньому були сконцентровані чільні українські сили, які зобов'язались зразу ж поставити новоутворений журнал «Украинская жизнь» на високий рівень» [9; 10,с.35-43].

Як зауважувалось в передмові, у розгортанні діяльності журналу у старій столиці взяли участь такі видні українофіли першої чверті ХХ століття, як: « Н. Балабуха, І.К. Брусиловський, С.А. Буда, О. Білоусенко, І.А. Білоусов, Н.Ф. Біляшевський, приват-доцент Н.П. Василенко, А. Василенко, професор Ф.К. Волков, приват-доцент А.С.Грушевський, професор М.С.Грушевський, Д. Донцов, В. Дорошенко, Д. Дорошенко, С.А. Ефремов, В.С. Жаботинський, Л.Н. Жебунев, М. Залізняков, І.В.І ванов (Джонсон), приват-доцент Б.А. Кістяновський, приват-доцент І.А. Кістяновський, професор Ф.Е. Корш, І. Кривецький, професор А.Е. Кримський, В. Ладенко, М.Ф. Левицький, О. Левицький, В. Липинський, професор І.В. Лучицький, Ф.П. Матушевський, Н.Б. Миркін, А. Михура, М. Могилянський, В.П. Науменко, А.П. Новицький, К.М. Обручев, В.П. Обнинський, С.В. Петлюра, П. Понятенко, С.В. Русова, професор А.А. Русов, В.В. Садовський, А.Ф. Саликовський, Д. Сіромаха, М.А. Славинський, П. Смуток, Н. Стасюк, П. Стасюк, І.М. Стешенко, професор Н.Ф. Сумцов, Н.Г. Філянський, С. Чепига, С.П. Шелухін, А.І. Ярошевич» [16, с.1-3].

В Москві, зауважував вже дописувач та політичний аналітик «Украинской жизни» у 1912 році Симон Петлюра: «існує досить багаточисельна колонія українців. По забороні у 1905 році впливової української організації Москви «Українська хата» українці задовільняли свої національно-культурні потреби в двох громадських організаціях: в «Українській секції» при Товаристві Слов'янської культури, яке очолював академік Ф.Е. Корш, і в музично-драматичному Товаристві «Кобзар», яке знаходилось під патронатом артиста імператорської московської опери І.А. Алчевського. Обидві організації розміщувалися у домі №5 по Піменовському провулку в

двох кроках від «Старого Пімена». На вечорницях «Кобзаря» українці збираються по суботах. Сотні, а на свята тисячі українців сходяться сюди з усієї Москви, щоби послухати рідну музику, пісні, які виконують своїм же хором і кращими артистичними силами Москви. Тут при добрій організації ніколи не буває скучно. «Українська секція» СКТ не так багаточисленна, та вклад її в організацію українського національного руху в Москві звичайно вагоміший. Свою діяльність «Українська секція» Слов'янського культурного товариства розпочала у кінці 1910 року. Тільки що у вийшовшій першій річній звітній так визначені її завдання: «Українська секція» Слов'янського Товариства однією головною метою своїх завдань існування в Москві ставить за мету розповсюдження інформації перед російським суспільством про стан українського питання в Росії в його широкому розумінні. Як це не дивно, але навіть серед прогресивних верств російського суспільства зустрічається грубе нерозуміння завдань українців. На тому неправильному ґрунті потреби українців ігноруються і навіть підлягають ворожого до них ставлення. Розуміючи це «Українська секція» Слов'янського Товариства намагається шляхом лекцій, співбесід, видання наукових праць сказати російському суспільству правду про український національний рух у Росії. Український національний рух у «Закордонній Україні» уже отримав признання і навіть державність, зокрема у Австрії у вигляді «Королівства Галичини і Володимирщини». Наш же український рух в Росії, наголошував С. Петлюра, приходить тільки відстоювати, боротися за свої українські права з грубим нерозумінням суті українського питання. Ми українці, повинні доказувати російському суспільству, що наш народ у історичному і географічному відношенні цілком самостійна нація, що українська мова має право на цілком самостійне існування поряд з російською. Ми повинні доказувати, що право на культурне самооприділення не грозить нікому ніякою загрозою і дасть у випадку його правильного вирішення найкращі цінності в скарбницю багатонаціональної світової культури. Це одне із завдань «Української секції» Слов'янського Товариства. Друге ж її завдання: «посильна участь у інтелігентному житті України». І третя: «підтримувати у своїх членах любов до рідного українського і зменшення, таким чином, умов, які б вели до денационалізації українців в Москві». Одним із перших на «Українській секції» виступив з доповіддю голова Слов'янського

Товариства академік Ф.Е. Корш із доповіддю: «Українське питання в Росії» [1; 12, с.142 - 144].

Останнім виступав нещодавно в «Українській секції» приват-доцент Пічета з доповіддю: «Про повстання Богдана Хмельницького». Особливий інтерес для членів «Української секції» Слов'янського Товариства мають зібрання і прочитані на них доповіді, які розгорнули широкомаштабну дискусію. Зокрема слід відмітити дискусію, яка виникла на шпальтах російського журналу «Русская мысль» у зв'язку з виступом у ній «Старого Українця» з статтею: «К вопросу о самостоятельности украинской культуры» [14, с.40 - 52], в який він виступив з нею у вигляді звернення до пана П. Струве [15, с.45 - 48].

Дана стаття робить співставлення думок різних груп великоросійської інтелігенції до української культури. Дуже цікавою були доповіді академіка Ф.Е. Корша: «Украинский народ и украинский язык» [12, с.142-144] та «Украинский вопрос в России» [1] у якій голова Слов'янського Товариства з співчуттям відізвався про стан сучасного українського руху в Росії, призвав передову російську інтелігенцію підтримати його. У своєму висновку академік Ф.Е. Корш зауважував, що поки що на підтримку російської інтелігенції український рух розраховувати не може, тому, що російська інтелігенція, за словами Ф.Е. Корша, відзначається «невежеством» по відношенню до українства. Результатом цього «невежества», являється недостатня увага, а інколи навіть зневагою до українського національного руху. Та Ф.Е. Корш, наголошував С. Петлюра, оптиміст, він вірить, що прийде час і все стане на своє місце: «українці, як і другі нації, що населяють Росію отримають те, що їм належить по праву і що їх Росія зв'яже собою не насильно, а добровільно». У другій частині своєї доповіді академік Ф.Е. Корш засуджує «Москвофільство»: «Дивні люди ці москвофіли, я не розумію, куди вони ідуть і навіщо їх підтримує офіційна Російська держава, замість того, щоб на ці гроші розгорнути народні українські інститути, російський уряд підтримує утопію». Виступ Голови Слов'янського Товариства росіянина Ф.Е. Корша по захисту українського національного руху в Росії був дуже схвально сприйнятий С.В. Петлюрою. В цей час Симон Петлюра наголошував, що українці у Москві стають дедалі помітнішою етнічною групою, до якої тягнуться передові освічені росіяни, які розуміють, що українська культура є більш стародавніша слов'янська культура, що

історія України, це і є історія слов'ян і Київської Русі, і що вивчати українську культуру, історію, це їх слов'янський обов'язок» [12, с.142-144].

Український рух в Москві, внаслідок діяльності Симона Петлюри, як свідчать факти, стає з його появою та діяльністю дедалі організованішим. Це можна судити з факту, що різноманітні святкування українців у Москві уже носять досить добре організований характер. Зокрема, як засвідчує «Украинская жизнь», для проведення українських заходів у Москві всі українські організації у 1912 році утворили Комітет, який взяв на себе відповідальність проведення Шевченківських днів у Москві. Українці створили «грошову касу», яку підпорядкували даному Комітету, і який по закінченні заходу повністю відчитувався за грошові витрати перед усіма московськими українцями [16, с.123-125].

Слід зауважити, що власне, у такому вирої громадського і культурного життя українців Москви розпочав свою творчу діяльність в журналі «Украинская жизнь» Симон Петлюра. Вчасно виданий до роковин Т.Г. Шевченка перший номер журналу розійшовся повністю, як зауважував С. Петлюра, бажаючих придбати журнал було більше, ніж можливості редакторів видати останній, що було враховано при видруці другого номера: «Все экземпляры январской «Украинской Жизни» разошлись и желающие приобрести «Украинскую Жизнь» могут удовлетворить своё желание при подписке только со второго номера. Контора открыта ежедневно кроме воскресных и праздничных дней с 12 до 5-ти часов. Желающих дать статьи по украинской проблематике напоминаем, что они должны не превышать 1 печатного листа» [16, с.1-3].

Вчасно включившись і очоливши бурхливе культурне і громадсько-політичне життя українців Москви, Симон Петлюра так висловлювалася з приводу завдання очолюваного ним журналу: «Наш журнал ставить собі завданням служіння національним інтересам багаточисельного слов'янського народу, українського. На даний час (1912 рік), чисельність українців в Російській імперії досягає 30 - мільйонів. Український народ чисельніший за болгар, сербів, хорватів, чехів і поляків, та історична доля його склалась трагічно, що його голос, як національного колективу ледь чутний у загальному хорі недержавних слов'янських народів. В Росії, з часу приєднання України до Росії, правове становище українців ставало

все трагічніше, а в кінці XVIII століття внаслідок ліквідації Української держави, українських прав і вольностей, українська ідея в Росії зовсім погасла і ніхто не думав, що вона у майбутньому знайде в собі сили знову відродитися. Внаслідок таких жорстоких дій російського уряду російське суспільство втратило саму уяву про державність і культуру України і почало трактувати український національний організм, як «варіант російської культури». Лише в останнє десятиліття український національний рух, ставши помітним суспільним, громадським, і навіть державним фактором, який почав проникати у свідомість самої гущі українського народу. Та, на жаль, рівень свідомості українського народу, ще дуже далекий від бажаного, однак треба признати, що інтерес до українського національного руху поступово росте і набирає в російському суспільстві найрізноманітніших форм. На одному епізоді із цієї області діяльності ми дозволимо собі зупинитися, так як це допоможе нам уявити ту позицію, яку бажала би зайняти «Украинская Жизнь» в російському суспільстві і уточнити ті цілі, які журнал ставить на чолі своєї програми. В інтересах ознайомлення російського суспільства взагалі і українців зокрема, і щоб хоч трохи наздогнати досягнення українців Австрійської імперії постав наш журнал. Історичний досвід української ідеї говорить, що виникший у Австрії у 1903 році журнал «Rutenische Revue», який у послідовному перейменованні у «Ukrainische Revue» став могутнім рупором української справи у Європі. Він поставив завдання з'ясування українського питання перед європейською громадською думкою...»

У зв'язку з цим, наголошував С.В. Петлюра, розпочинаючи діяльність «Украинской жизни» в Росії ми побажали взяти доробок українців Австрійської імперії за основу своєї діяльності. Ось як відзивалась передова і прихильна до українського національного руху європейська громадська думка про журнал «Ukrainische Rundschau», звертаючись до редакції журналу: «Вельмишановний пане редактор. Із усіх починань сучасного життя Ваше українське починання мені здається найграндіознішим. Підняти до певного рівня свідомості культуру 30 - ти мільйонного народу українців і організувати їх до боротьби за національну незалежність - патріотична справа. До того часу допоки не було Вашого журналу я нічого не знав про український національний рух, як і про Україну і українців їх історію, мову, культуру. З часу його появи європейська думка заповнила цей пробіл і уважно почала слідкувати за кожним

Вашим словом. Воно таке свіже, нове, справедливе і різке, що надихає на щире побажання Вам успіху. Вітаю Вас і Вашу благородну справу. Весь Ваш Бьєрнстерне-Бернсон» [16,с.1-3; с.123-125].

З цього часу великий норвежець став одним із самих палких друзів українського національного руху і не раз в Європейській Асамблеї Народів ставав на його захист, нагадуючи про право Української Нації мати право у Європі свою Українську державу. У Росії, наголошує у своїй просові Симон Петлюра, немає журналу, який би відповідав європейському рівню і своїми завданнями міг би порівнятися з українсько-німецьким журналом, що видається у Відні. Та потреба у такому журналі у нас не менша, по крайній мірі, ніж в Австрії. Досить вказати, на те, що у межах Російської імперії де проживає більше як 30 млн. українців, тоді як в Австрії українців проживає близько 5-7 млн. Слід зауважити, наголошує С. Петлюра, що у суспільстві з близьким слов'янським народом російським, українці користуються меншими правами по питаннях національного самооприділення ніж українці Австрії, що мають свою державність «Королівство Галичини і Володимирщини» на базі якого планують відродження незалежної української державності, відчуючи себе зараз одним із народів Австрійської імперії. Тому, «Украинская жизнь», говорить С. Петлюра, бажала би у межах можливостей, відведених для неї заповнити цю прогалину і тому головною своєю ціллю журнал ставить питання ознайомлення російського суспільства, російської преси з національними інтересами українського народу, з культурою українського народу його минулим і з сучасним станом українського національного руху з існуючими в ньому течіями, черговими запитами, проблемами. У зв'язку з цим, наголошував С. Петлюра, редакція ставить перед собою завдання - критику антинаукових російських теорій, які виникають у російському суспільстві з метою ліквідувати український національний рух, як і його основу - мову, культуру, історію. Ще більшої уваги наголошував С. Петлюра, журнал буде приділяти уваги для захисту українського національного руху в Росії від тих наклепів, які виходять з кіл «воинственного» російського націоналізму. «Украинская Жизнь», за висловлюваннями С.В. Петлюри буде приділяти увагу українським національним правам, відстоювати тих українців які не мають своїх національних прав, але являються громадянами Російської держави. Симон Петлюра

наголошував, що: « Редакція дозволяє собі вважати, що виложена програма журналу «Украинская жизнь» повинна привернути увагу весь великий український народ. «Украинской жизни», наголошував С. Петлюра, надіється на успіх по вирішенні стоячих перед нею тяжких і складних питань. Слід також зауважити, наголосив у висновок своєї статті С. Петлюра, що при перелічених вище цілях «Украинская жизнь» не стане партійним органом, однак редакція постарається забезпечити на своїх сторінках свободу окремих думок у тих рамках, які оприділюються сувокупністю прогресивно-демократичних ідеалів українців і стремління широким російським сторонникам української національної ідеї» [6, с.11-28].

Без сумніву, в таких рамках можливі ідейні розходження, більші чи менші відклонення, однак, необхідна полеміка і україно-російській культурно-науковій полеміці для розгосу українського питання в Росії, якій вирішив сприяти С. Петлюра на шпальтах свого часопису «Украинская Жизнь» [13].

Редагуючи «Украинскую Жизнь» Симон Петлюра розумів, що без історичної концепції української проблеми в Росії не можна функціонувати, тому запросив до співпраці у редакцію журналу професора-історика М.С. Грушевського, який виступив на шпальтах журналу з блисусою статтею «Україна і українство» у якій наголосив:« що українське питання в Росії має дуже давню історію. Можна починати його відлік з того часу, коли Україна була насильно приєднана до Московської держави... В нинішній час, що історично доказано, наголошує М.С. Грушевський, не визиває суперечок зі сторони російської історичної науки і різних російських політичних кіл, що українська етнографічна територія в рамках Російської імперії простягається приблизно від 45 до 53 градусів широти і 20 - 44 градусів довготи (по Грінвічу), включаючи у більшій увесь Крим, північне побережжя Чорного моря, усю систему Дніпра. На заході по Дністру і його притоках до гористої системи Карпат в басейні Вісли, на півночі до ріки Прип'яті і по усьому її басейні. На захід і схід українці проживають в басейні Буга (Холмська Русь Підляшшя), на сході - в басейні Десни між Десною і Сожем. На сході поселення українців тягнуться і охоплюють увесь басейн Дінця, окрім нижньої течії і місцями глибоко врізаються у басейн Дону. На південному сході українська етнографічна територія охоплює усю Кубань. В Російській імперії, на думку М.С. Грушевського, українцями заселені і являються історично українськими землями

губернії: Волинська, Подільська, Київська, Херсонська, Катеринославська, на заході - частина Люблінської, Гроденської, Седлецької, Мінської, уся Берестейщина, частина Бесарабської і Таврійської. На схід від Дніпра губернії: Полтавська, Харківська, Чернігівська, Курська, Воронежська, а також область Донська і Кубанська - заселені виключно українцями. Ці регіони, за науковими висновками М.С. Грушевського, входять до стародавнього українського етнотворення і уособлюють на початок ХХ століття собою усю українську націю. У цих російських губерніях, проживає 98% українського населення. В цей же час слід зауважити, що в Харківській, Воронежській і Курській губерніях проживають 80% процентів українців внаслідок переселення сюди росіян. Однак, наголошують ряд дослідників, даний регіон являвся українським з часу написання «Слова о полку Ігоревім», де Брянськ і Курськ - це українська етнографічна територія, і цій Україні треба відновити незалежність...» [10, с.35 - 43].

Видавання Симоном Петлюрою з січня 1912 року в Москві щомісячника «Украинская жизнь» спричинило до великого резонансу. Його журнал стає популярним і мав великий успіх в українській світовій громаді. Слід наголосити, що до цього Симон Петлюра вже мав досвід друкування цікавих матеріалів. Хоча в цей час С. Петлюра, як соціал-демократ за політичними поглядами, був автономістом, але він реально дивився на політичні процеси в Росії, звертав увагу на нетерпимість частини її суспільства щодо вирішення українського питання, вбачав небезпеку поглядів лібералів, котрі прихильно ставилися до придушення національних рухів відкрито або замасковано. С.В. Петлюра близько сходився з академіком Ф.Є. Коршем. Обидва поважають та цінують один одного. На звітних зборах «Української секції» СКТ в 1912 році Симона Петлюру та О. Саліковського вибирають до Комітету. В очолюванні Симоном Петлюрою «Украинской жизни» публікувались провідники українського національного руху, такі як М. Грушевський [2, с.12-15; 9; 10, с.35-43], О. Єфремов [3, с.88 - 96; 4, с.26-31] та інші українські, громадські та політичні діячі того часу визначні українські письменники, літератори [1; 6, с.11-28; 7, с.145-149; 14, с.40-52].

На її сторінках часто виступав в дискусіях з російськими політиками і сам С.В. Петлюра, друкував свої статті академік Ф.Є. Корш [1; 6, с.11-28; 7, с.145-149; 13]. Багато уваги приділялося

висвітленню творчості Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, інших літераторів України [1, с.3 -20; с. 56-57].

26 лютого (старий стиль) 1913 року московська українська колонія присвятила пам'яті Т.Г. Шевченка літературно-музичний вечір. Вступне слово сказав С.В. Петлюра. На організований «Кобзарем» вечорниці 11 листопада 1913 року прийшло багато українців. На цих урочистостях виступив С. Петлюра з рефератом «Іван Франко - як носій національної часті і національного сорому». Великий самодіяльний хор під диригуванням композитора Б.В. Подгорецького чудово справився з музичними творами на слова поета.

Українська колонія Москви з листопада місяця 1913 року розпочала підготовку по відзначенню 100 - річчя з дня народження Т.Г. Шевченка. До спеціально створеного Комітету увійшов і Симон Петлюра. Була проведена велика та багатостороння робота, але їй не довелося вилитися в проведення урочистостей.

Міністр внутрішніх справ Росії розіслав всюди циркуляр, де рекомендував на місцях «воспрепятствовать публичные чествования малороссийского писателя Т. Шевченко, наименование его имени учебных заведений и улиц, назначение степендий и сборы пожертвованный на образование фонда имени поэта, независимо от того, на какие протребности предназначаются собранные деньги; открытие памятников и бюстов не должны носить характера публичного торжества, а всякие собрания не разрешать».

Офіційна Росія в спілці з національно-шовіністичними колами одностайно виступила проти будь-яких спроб організувати ювілей українського пророка. Журнал «Украинская жизнь» повідомив, що відзначення пам'яті Т.Г. Шевченка по широкій програмі, затвердженій московським градоначальником, відміняється, підготовчий комітет відказується від урочистостей з огляду на особливість умов, в які поставлені ці урочистості в Україні...

Журнал «Украинская жизнь» видавався С. Петлюрою в нестерпних матеріальних умовах: потрібні були винахідливість, енергія, терпіння, часте і приниження, щоб знаходити необхідні кошти. Редагування забирало багато часу у С. Петлюри, через що він був змушений кинути службу і перебиватися з сім'єю випадковими гонорами. Бувало, що редагувати приходилось одному, бо О. Саліковський покидав на певний період видавничу справу...

Коли дружині Ользі прийшов час родити дитину, Симон Петлюра відрправив її до Києва. Взагалі жив Симон Петлюра у Москві дуже бідно...[13].

Відомий український громадський діяч Королів-Старий писав: «На самому початку війни я в справах спинився в Москві. Якось у купі з молодим нашим малярем П.С. ми заїхали до Симона Петлюри, до якого П.С. мав того вечора справу. Ми видирались досить високо по сходах і позвонили біля темних дверей. Увійшовши до хати, пройшли через темну, вбого обставлену кімнату, в якій я побачив малесеньке ліжко чи колиску, де пищала дитина. Перейшовши ту кімнату, ми увійшли до другої, слабо освітленої, де я побачив редактора «Украинской жизни» Симона Петлюру та кількох ближчих співробітників «Украинской жизни». Вони сиділи коло невеликого, підпертого під стіну столика, на якому стояв самовар, тарілки з нарізаною чайною ковбасою та білий хліб. Господар, Симон Петлюра, був дуже вбого одягнений, якийсь надто замучений, надто нужденний, з жовтим висохшим обличчям...» [18, с.124- 25].

В 1915 році помер голова ТСК, академік Ф.Є. Корш. За гробом несли вінки від редакції «Украинской Жизни» з написом: «Другові народу українського від Кобзаря», від «Української секції» ТСК від студентів - українців. На цвинтарі з промовою виступив С.Петлюра. «Украинская жизнь» опублікувала некролог, де досить високо оцінювала діяльність покійного, називаючи його вірним другом та захисником прав українського народу, активним борцем з Струве - ярим противником національних рухів в Росії [15, с.45-48].

На початку 1916 року відсвяткувавши в січні 1916 року четверту річницю з часу заснування Симон Петлюра залишає редакцію «Украинской жизни» і влаштовується на напів-військову посаду до громадської організації «Союз земства и городов», яка займалася постачанням діючої армії. Скоро у 1916 році він від'їхав з Москви в Мінськ, куди згодом переїхала також його сім'я [18, с.124-125].

Слід наголосити, що після після того як Симон Петлюра, як лідер і організатор та головний редактор покинув редакцію в 1917 році «Украинская жизнь» припинила свою діяльність...

Як бачимо із вище викладеного Симон Петлюра вніс великий вклад в розбудову українського національного, культурного життя

українства в Москві та Росії своє працею в журналі «Украинская жизнь».

Наступний період його життя, це час, коли Симон Петлюра починає задумуватися над проблемою збройного повстання проти царського самодержавства і відновлення незалежності України.

Нове місце роботи дозволило С.В. Петлюрі бути у військах, вести політичну та агітаційну роботу серед українців, формувати українських військовиків в українську військову організацію [17, с.56 - 57].

Лютнева революція в Росії застала С.В. Петлюру на Західному фронті, що дало йому можливість формуватися вже як військовому лідеру...

Як бачимо діяльність Симона Петлюри в Москві була широкомаштабною. В конкретний московський період свого життя Симон Петлюра відстоював необхідність вирішувати національне питання силами перш за все передової української інтелігенції та друкованого засобу масової інформації, яким був журнал «Украинская жизнь» [18,с.125].

У висновок наголосимо, що діяльність Симона Петлюри в Москві, яка ще слабо досліджена, навіть по тих свідченнях джерел які апобовані, була широкомаштабною. В конкретний московський період у Симона Петлюри змішались все воедино: велике кохання, яке привело його до проживання в Москві, одруження та шлюбу політична, громадська, редакторська діяльність, яка через редагований ним журнал «Украинская жизнь» гуртувала українську інтелігенцію, будила національну свідомість в українців Росії та світу, вирішувала «Українське питання в Росії». Як бачимо в усій діяльності С. Петлюри в Москві його опорою була дружина Ольга... [13].

Вся ця кипуча, наповнена широким українським державницьким змістом діяльність Симона Петлюри в Москві є ще маловідомою і потребує подальшого наукового дослідження...

Список використаних джерел та літератури:

1. Биография Ф.Е.Корша. - М.,1913.
2. Грушевский М.С. Украина и Украинство. Украинская жизнь. - М., 1912.- №1.
3. Сфремов С. «На насущные темы». Украинская жизнь. - М.,1912.- №1.
4. Сфремов С. Пред спущенной завесой. Украинская жизнь. - М., 1912. - №11.
5. Ідзьо В.С. Українці в Російській державі. Історико - Філологічний Вісник Українського Інституту при Московському державному педагогічному університеті. - М., 1997. - Т.I.
- Ідзьо В.С. «Украинская жизнь» - культурний, науково - просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії 1912 - 1917 років. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту при Московському державному педагогічному університеті. - М., 1997. - Т.I.
6. Ідзьо В.С. «Украинская жизнь» - культурний, науково - просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії 1912 - 1917 років. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №1.
7. Ідзьо В.С. Украинская Жизнь про українське питання в перших десятиліттях ХХ століття через призму європейської преси, та громадської думки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1999. - Т.III.
- Ідзьо В.С. Украинская диаспора в России - этапы развития. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
8. Ідзьо В.С. Українці в Російській державі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №1.
9. Ідзьо Віктор. Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії «Украинский Вестник» та «Украинская Жизнь» у першій чверті ХХ століття. - Львів «Сполом», 2007. - 62с.
10. Ідзьо В.М.С. Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково - просвітницького та політичного органу українців Росії «Украинская жизнь» (1912-1917). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2007. - Т.XII.

- 11.Ідзьо В. Микола Васильович Гоголь у Москві. Двохсот - літтю з дня народження присвячується (1809 - 2009). - М., 2009. - Т.XIV.
- 12.Корш Ф.Е. «Украинский народ и украинский язык». Украинский вопрос.- М.,1916.
- 13.Симон Петлюра та його родина: Епістолярна спадщина. - К., 1996.
- 14.Старый Украинец. «Украинский книжный язык и общерусская культура». Украинская жизнь.-М., 1912.- №1.
- 15.П.Б.Струве. «Общерусская культура и украинский партикуляризм». Русская мысль. - М.,1912.- №1.
- 16.Украинская жизнь.- М., 1912, №1.- №2.
- 17.Украинская жизнь. - М.,1917.
- 18.Шекір М. «Москвський період життя Симона Петлюри». Науковий Вісник Українського історичного Клубу. - М., 1999. - Т.III.

**Леся Українка на шпальтах науково-літературного і
громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії
«Украинская жизнь» у 1912-1913 роках**

Вперше про Лесю Українку часопис московських українців «Украинская Жизнь» подає свідчення в № 11 за 1912 рік в рубриці «Содержание украинских журналов», де наголошується, що в Літературно-науковому віснику (X кн.) вийшла друком драма Лесі Українки «Камінний господар» [4,с.13-15]. До того громадськість Москви уже знала творчість Лесі Українки, зокрема - «Лісову пісню».

З часопису «Украинская жизнь» було відомо, що поетеса хворіла і лікувалася на Кавказі, Єгипті та Криму. Так наголошувала «Украинская жизнь» у 1890 році Леся Українка лікувалася в Саках. Цього ж року вона відвідала Євпаторію, Севастополь, Бахисарай.

В 1890 році Леся Українка вперше відвідала місто Ялту, де очікуючи пароплава, який відправлявся в Одесу. Пребуваючи в Ялті два чи три дні, поетеса мала можливість познайомитися з містом. Ялта сподобалась Лесі Українці і вона знову приїжджає на лікування в Ялту в червні 1897 року, де посиляється для проживання в гостинниці «Мириино», потім на одній із дач «Чукуркале»... З жовтня 1897 року Леся Українка переїхала на дачу Е.Ф. Ліщинської, там вона написала вірші: «Східна мелодія», «Мрії», «Зимова ніч» та інші твори... Проживаючи в Ялті Леся Українка перекладала з англійської мови на українську твір Дж. Байрона «Канн» та Шекспіра «Макбет»... Виїхала з Ялти Леся Українка, як наголошував журнал «Украинская жизнь» у 1898 році... Наступний раз, наголошувала «Украинская жизнь» Леся Українка проживала в Ялті у впродовж 1907-1908 років. Засноване царем Миколою I у 1837 р. містечко Ялта, наголошувала «Украинская жизнь» вже в цей час було відоме на весь світ своїм лікувальним кліматом... [9,с.98-102].

У № 1 за 1913 р. в рубриці «Литературная летопись» «Украинская жизнь» наголошує, що вийшла в світ драма Лесі Українки «Бояриня», в якій талановита українська письменниця зображує життя українського суспільства в XVII століття. Головна героїня драми - українська козачка [6,с.139].

У № 3 «Украинской жизни» за 1913 р. в рубриці «Содержание украинских журналов» наголошено, що Літературно-

науковий вісник опублікував Лесі України «Ізоolda білорука» [10,с.108].

Таким чином, бачимо, що творчість Лесі Українки в 1912-1913 рр. була відома українцям Росії [2,с.4-5].

Жертуйте на пам'ятник Шевченку в Києві.

Покровительствующая на редакцию „УКРАИНСКОЙ ЖИЗНИ“.

СОДЕРЖАНИЕ.

	Стр.
Портрет Леси Украинки.	
I. † Лесь Украинка.	
II. На поводу пути (По поводу думских выступлений по украинскому вопросу). Проф. М. Грушевского.	5
III. Националистическая наука („Русские и украинцы“). Проф. Н. А. Саворский. Глава изъ этнологического катехизиса. Докладъ, читанный въ клубъ русскихъ националистовъ въ Киевѣ. Проф. Ф. Е. Корша.	15
IV. Украинский вопросъ съ антинациональной точки зрѣнія (По поводу статьи „Украинской Жизни“) Проф. Н. Бодуэн-де-Куртене.	35
V. На идею о кооперативныхъ сѣбѣхъ. В. В. Сидовского.	52
VI. Краткій очеркъ развитія кооперативовъ на Волыни. Дмитрій Марковичъ.	61
VII. Отъ реализма къ символизму (Разсказы и повѣсти М. Яцкова). М. Чанька.	76
VIII. Песнь выборовъ (Письмо изъ Галиции). Дм. Данцова.	87
IX. Портретъ Ю. Ю. Цвѣтковского.	
X. Юрій Юрьевичъ Цвѣтковскій, какъ общественный дѣятель (Памяти одного изъ послѣднихъ украинно-филовъ). А. Хатченка.	94
XI. Изъ воспоминаній о Б. Д. Гринченкѣ. И. Балузова.	112
XII. Украинское происхожденіе плѣченныхъ поэтовъ (Историческая справка). К. Ш—ого.	116
XIII. На Украинѣ и въ ея.—За мѣсяць.—Смерть и похороны Леси Украинки.—Украинская пресса въ Канадѣ (Америка).	
XIV. Библиографія. М. Драгомановъ. Чужацкі думки про українську національну справу. В. Сидовского.— <i>Władysław Jabłoński Rozprawy i czytania literackie</i> . Вл. Дорошенко.—Я. Ченіа (Зеленинъ).—Проблеми виконання и навчання въ світлі науки и практики. О. Саровика.— <i>Leifvold Kiletskyi</i> . Kompromisowy projekt najnowej sejmowej wybotczej bloku. Дм. Данцова.—М. Александровичъ. Поради радамъ кредитовихъ кооперативівъ. Т. Добрянскій. Що треба знати правлінію товариської криниці, починаючи мануфактурну та галантерейну торговлю. В. Сидовского.	
XV. Литературная літопись.	
XVI. Книги, поступившія въ редакцію.	
XVII. Объявленія.	

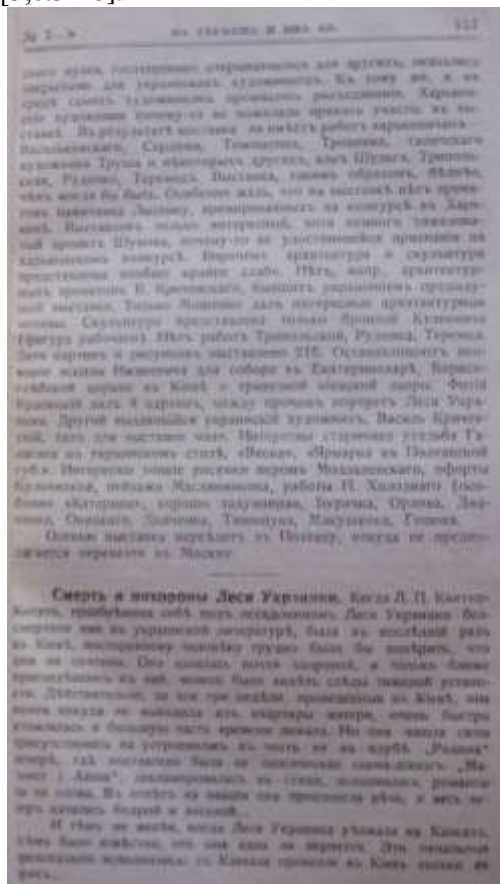
У № 7-8 «Украинской жизни» за 1913 р. уміщено великий портрет Лесі Українки та некролог, обведений в чорну рамку. Редакція в пам'ять про Лесю Українку так охарактеризувала її творчий та життєвий шлях: «19 червня померла поетеса Леся Українка (Лариса Квітка-Косач).

Велика художниця слова пішла з життя у розквіті творчих сил і забрала з собою недоспівані пісні, сміливі пошуки і задуми. З юних років вона запалилась палкою любов'ю до Батьківщини і в світлі цієї любові донесла яскраві свої почуття до самої могили. Із цієї любові вирости цінні в художньому і в громадському розумінні твори, які залишили глибокий слід в українській літературі і дали можливість автору зайняти одне із перших місць в сучасній українській літературі» [11,с.3-10].

Отримавши сумну звістку про смерть Лесі Українки, редакція «Украинской жизни» послала на ім'я редакції «Ради» листа: «Прийміть нашу тугу і жаль наш великий, створений смертю талановитої письменниці. Разом з родиною Лесі Українки, разом з усіма, хто цінить красу і шанує культурну творчість, хто вірить у відродження нашого Краю, сумуємо перед новою могилою, в ній бо сховають ту, що серед лиха співала пісні, що гнала од нас думи сумні і словом художнім, прекрасним, як радість, дозрілим, як колос в плодуче літо, сіяла зерна культури. Безликі ті слова, що ними могли б ми промовити зараз про наше горе. На дні душі сховаймо і збережимо на віки в наших серцях і спогадах і в літописі Краю

принадний образ поетеси, що так любила рідний Край і ту гарячу любов в добротин гарну, таку живу і цінну, яку для нас вона повернула...» [3,с.3-10].

У рубриці «На Україні и вне её» редакція статтею «Смерть и похороны Леси Украинки» подає інформацію про життєвий шлях Лесі Українки: «Коли пані Л. Квітка-Косач взяла псевдонім Лесі Українки, це ім'я стало безсмертне в українській літературі. Коли вона була останній раз в Києві, сторонній людині важко було повірити, що дні її закінчуються. Вона здавалась зовсім здоровою, і тільки придивившись до неї можна було побачити сліди тяжкої втоми. За останні три тижні, що вона перебувала в квартирі матері у Києві, поетеса майже зовсім нікуди не виходила і більшу частину

часу лежала. Однак вона знайшла сили бути присутньою на улаштованому вечорі на її честь у Клубі «Родина», де поставлена була її поетична сцена-діалог «Магомет і Айша». Тут же декламувалися її вірші, виконувалися романси на її слова. У відповідь на овації поетеса виголосила промову і весь вечір була весела. І тим паче, коли Леся Українка їхала на Кавказ до свого чоловіка пана Квітки, де він служив, всім було відомо, що вона звідтіль навряд чи живою вернеться. Ці сумні передчуття справдилися. З Кавказу привезли в Київ тільки її домовину.

Сумні повідомлення почали надходити з Кавказу, як тільки Леся Українка приїхала в Кутаїсі, де служив її чоловік. Стан її здоров'я одразу погіршився. До туберкульозу нирок, якими вона довго хворіла і які заставляли її останніми роками жити в Єгипті, прилучився туберкульоз шлунку. На початку червня родичі Лесі Українки в Києві отримали телеграму, що становище її важке. Мама О. Косач, відома в українській літературі письменниця під псевдонімом О. Пчілки, виїхала в Кутаїсі. Тоді хвору поетесу за порадами лікарів перевезли в Сурам. Весь час вона, попри загострення хвороби, була весела, обговорювала свої літературні плани і про смерть не думала, хоча виснажувалася щоразу більше. Уранці 19 червня вона померла... Сумна новина вразила серця українців. Не хотілося вірити, що більше немає нашої тонкої, душевної, високоінтелектуально-культурної, етичної жінки, яка віддала для української літератури кращі зразки своєї душі, високої поезії...».

У Сурам на ім'я матері Лесі Українки і в Київ в редакцію «Ради» почали надходити телеграми і листи з висловленням суму і співчуття з приводу великої національної втрати. Все українське суспільство співчувало сім'ї померлої. Організації і заклади України і Росії, друковані органи, українські газети і журнали, українські діячі науки та культури відгукнулись на смерть Лесі Українки. Надіслали телеграми зі словами співчуття українці Польщі, Росії, Франції, Канади. Як засвідчують численні джерела, наголошувала «Украинская Жизнь» всі українці, незалежно від місця проживання, були об'єднані почуттям великої національної втрати.

Велику скорботну телеграму надіслав Іван Франко: «Пам'ять дорогої усопшої записана в моїй душі нестираючимися слідами. Слава її пам'яті». У скорботі до нього приєднався і Панас Мирний. Надходили телеграми від багатьох видатних письменників України.

Ніхто не знав, чи привезуть тіло Лесі Українки в Київ, чи вона буде похована на Кавказі. Тільки з приїздом 24 червня О. Косач стало відомо, Лесю Українку поховують на Байковому кладовищі поруч з могилою батька. 25 червня привезли до Києва труну Лесі Українки. Зранку на вокзалі почали збиратися родичі покійної, друзі, знайомі, громадські діячі, представники української літератури, художники і артисти, шанувальники таланту Лесі Українки. На пероні уже зранку зібрався великий натовп, принесли дуже багато квітів. Врешті вагон з труною Лесі Українки прибув на запасну колію. На кладовище похоронна процесія вирушила просто з вокзалу. Попереду несли тільки хрест. Нести труну з тілом поетеси на руках поліція не дозволила, і її везли на катафалку, який весь був вкритий квітами і вінками. На кладовищі поліція заборонила виголошувати промови, наказали очистити кладовище і розійтись. Так поховали, кидаючи в могилу квіти, Лесю Українку. Біля могили дозволили залишитися тільки родичам. 29 серпня з ініціативи українців-католиків у костелі Св. Миколая відбулася урочиста меса по покійній Лесі Українці, де були присутні мама покійної, рідні і знайомі, представники української громадськості [12,с.127-131].

З приводу смерті Лесі Українки «Русские Ведомости» в № 168 опублікували похоронну замітку та статтю чоловіка Лесі Українки, пана Квітки, яка приурочена «Пам'яті видатної української поетеси». На сторінках «Киевской Мысли» опублікували біографічну статтю про Лесю Українку і статтю Сергія Єфремова, яка характеризує творчість української поетеси. «Одесские Новости» від 21 липня помістили портрет письменниці, «Наша Нива» (видавалася білоруською мовою) у № 30 опублікувала статтю «Леся Українка - видатна поетеса», газета «Речь» у № 202 - статтю М. Могилянського «Леся Українка», в якій наголошено: «Українська література в останні десятиліття зробила великі успіхи, однак втрата талановитої поетеси викликала у душах українців глибокі переживання з приводу подальшого розвитку українського слова». Журнал «Вестник Европы» у № 8 опублікував статтю М. Славінського «Памяти Леси Украинки», де були такі рядки: «Для поетеси поняття жити і творити завжди були синонімами... У своїй творчості вона ласкава, ніжна і пісенна. Такою вона і пішла від нас у могилу...» Газета «Южная Заря» в № 2140 від 4 серпня, на своїх шпальтах помістила статтю Л. Жигмайла «Основные мотивы поэзии Леси Украинки», у якій автор називає українську письменницю

яскравим представником новітньої української літератури та культури, наголошує, що Леся Українка в літературі ХХ століття явила надзвичайно сильні драми і лірику. Її твори гармонічні, акордні, з запалом великого інтелекту - вражають. Її тонкі почуття людського духу ніхто із європейських поетів так чутливо не передав [7,с.146].

У № 9 «Украинской жизни» за 1913 р. Л. Жигмайло в статті «Лебединая песня Леси Украинки» наголошує, що у 80-ті рр. минулого століття, в епоху тяжкого лихоліття для українського слова, на літературне поприще вийшла молоденька, слаба тілом дівчина, але сповнена високих поривів. Вона із тих прекрасних жіночих душ, які здатні загорітись святою мрією і горіти нею все життя, не згоряючи. Цією дівчиною була Леся Українка, дочка української письменниці Олени Пчілки і племінниця видатного українського вченого і публіциста М. Драгоманова [5,с.62-77]. Сімейна атмосфера сприяла її становленню як літературознавця і поета. Леся Українка своїм талантом у ХХ ст. затьмарила весь європейський світ, залишила позаду польську, російську та інші європейські літератури. Леся Українка - це літературна зоря України та Європи, її смерть - це гімн віри і переконання в майбутній час незалежної України [6,с21-14].

У № 10 «Украинской жизни» за 1913 р. в рубриці «Памяти Леси Украинки» редакція «Украинской Жизни» засвідчує, що 2 жовтня 1913 р. в Києві відбулося засідання «Українського Наукового Товариства», яке було присвячено пам'яті Лесі Українки. Відкрив засідання професор М.С. Грушевський, який нагадав усім про тяжку втрату, якої зазнало українство зі смертю Лесі Українки. Характеризуючи творчість передчасно померлої поетеси, М.С. Грушевський підкреслив, що високий рівень ідей в її творах був небуденним для українського суспільства, яке у більшості своїй не доросло ще до розуміння творчості Лесі Українки. Л.М. Старицька-Черняхівська, близька подруга з дитячих років померлої, поділилася споминами про Лесю Українку, а І.М. Стешенко і А.В. Нікольський у своїх рефератах проаналізували творчість Лесі Українки [8,с.80].

Підсумовуючи дослідження, наголосимо, що ця праця мала на меті розкрити образ Лесі Українки як великого борця і провісника незалежності України, всесторонньо висвітлити постать великої поетеси крізь призму часопису московських українців «Украинская жизнь» та інших періодичних видань [1,с.267-270].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Ідзьо В. Леся Українка на шпальтах часопису московських українців «Украинская Жизнь». Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.
- 2.Ідзьо Віктор. Леся Українка на шпальтах часопису московських українців «Украинская Жизнь». «Український Форум». - К., 27 червня 2003 р. - №15-16.
- 3.Ідзьо В. Леся Українка на шпальтах часопису московських українців «Украинская Жизнь». В-во технічного відділу Українського Державного Університету м. Москви. - М., 2003.
- 4.Ідзьо Віктор. Леся Українка на шпальтах часопису московських українців «Украинская Жизнь». Літкратурний Львів, 2007. - №10.
- 5.Л.Жигмайло. Лебедина песня Леси Украинки. Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 9.
- 6.Литературная летопись. Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 1.
- 7.Литературная летопись. Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 7-8.
- 8.Памяти Леси Украинки. Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 10.
- 9.Содержание украинских журналов. Украинская Жизнь. - М., 1912. - № 11.
- 10.Содержание украинских журналов. Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 3.
- 11.Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 7- 8.
- 12.Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 7-8.

Тарас Григорович Шевченко на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1914 роках

Вперше на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» що стосується постаті Т.Г. Шевченка, викладається інформація зразу в №1 за 1912 рік з нагоди підготовки українською громадою міста Москви до вшанування 50-ти ліття з дня смерті Тараса Григоровича Шевченка.

Це вшанування відзначилось випуском «Шевченківського збірника праць», який видав «Комітет по вшануванню пам'яті Т.Г. Шевченка в Москві». Редакція «Украинской жизни» теж прийняла у цьому заході якнайширшу участь, надавши навіть власне приміщення по вулиці Большая Дмитровка д.14, кв.1., в розпорядження «Комітету по влаштуванню пам'яті Т.Г. Шевченка у Москві».

Чільні наукові сили «Украинской жизни» підготували також науково-культурну програму, яка була повністю присвячена Т.Г. Шевченку.

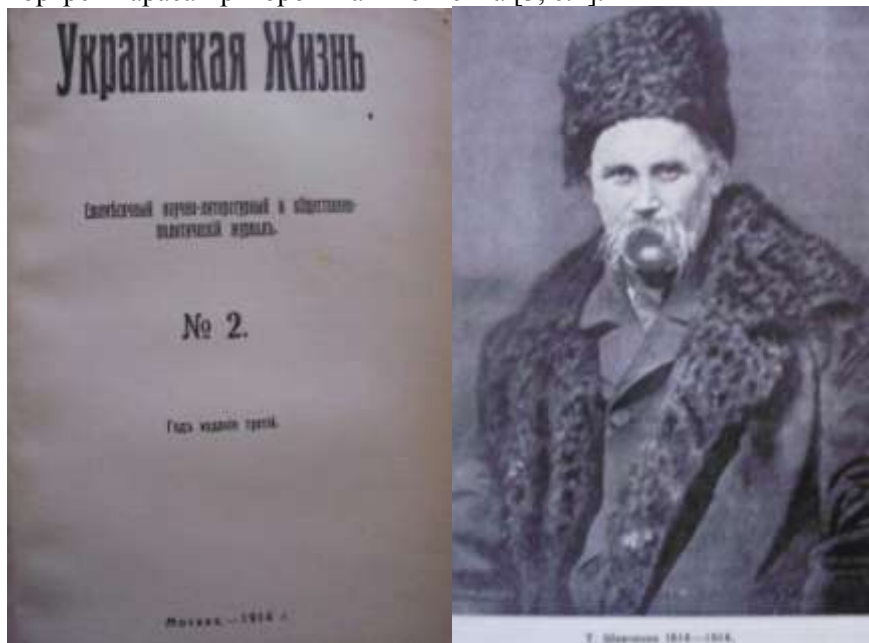
З доповідями виступи московські науковці І.С. Хвостов: «Шевченківські дні у Москві», приват- доцент. Гр. Де Ла Барт: «Шевченко народний поет», академік Ф.Е. Корш: «Шевченко серед поетів слов'янства», А. Калішевський: «Мотиви творчості Т.Г. Шевченка», О. Новицький: «Шевченко, як маляр», професор А. Кримський: «Шевченківські дні у Москві у 1891 році».

З накових доповідей ми дізнались, що українська громада Москви була досить великою і активною уже у час перебування Т.Г. Шевченка в Москві. Її «притулок» у той час теж знаходив у «Старого Пімена». В 1858 році Т.Г. Шевченко був гостем у свого знаменитого друга М.С. Щепкіна, який тоді проживав у «Старого Пімена». Власне, у той час в «Старого Пімена» збиралася вся українська інтелігенція міста Москви. Дім «Старого Пімена» був немов би гостинною для усієї «Московської України» [1,с.12-13].

Дальше інформація про діяльність та творчість Тараса Григоровича Шевченка появляється на шпальтах науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії «Украинская жизнь» в № 7-8 за 1913 рік, під рубрикою

«Жертвуйте на пам'ятник Т.Г. Шевченка а Києві». Всі пожертви приймаються в редакції «Украинской жизни» [2,с.1].

У 1914 році, в зв'язку з ювілеєм Т.Г. Шевченка, редакція «Украинской жизни» в №2 за 1914 рік наголошувала:« День радості, якого так чекав український народ, що народив свого генія, настав... Прошло сто років з дня народження поета і власне в цей день, як ніколи, встає в свідомості образ співця - визволителя, досліджуються шляхи його життя, а уста народу складають вічну пам'ять рідному поету... Він вірив, а народ його уже впевнений, що для України:« світ іде і за собою день веде». У визнання високих заслуг українського генія, редакція приносить пам'яті великого Імені, цим випуском «Украинской жизни», свою скромну данину і поміщує до 100 річчя (1814-1914рр.), в цьому ж числі, великий портрет Тараса Григоровича Шевченка [3, с.1].

Також в цьому номері були поміщені головні науково-популярні статті дослідників творчості Т.Г. Шевченка: Ф. Матушевського « Т.Г. Шевченко - жизненный путь гения», М. Данько « Национальный момент в произведениях Т.Г. Шевченка», М. Сумцова « Любимые народные песни Т.Г. Шевченка», В. Пічети «

Неволя в творчестве Т.Г. Шевченка» та інших [4, с.5-10; с.11-17; с.18-23; с.24-31].

Охарактеризуємо суть основних видрукованих наукових статей опублікованих на шпальтах «Украинской жизни» у номері 2 за 1914 рік.

Так дослідник Ф. Матушевський в статті «Т.Г. Шевченко - жизненный путь гения» п подає автобіографію Т.Г. Шевченка наголошуючи на страшній реальності кріпацтва в царській Росії. Всю цю реальність своїм надзвичайним талантом вдалося перебороти Т.Г. Шевченку, ще до того, як він попав в Петербург, ще до того, як він у літньому саду розпочав своє знамените петербургське малювання. Випадкова зустріч з художником Сошенком, хоча у цьому житті нічого не має випадкового, Т.Г. Шевченко уже був добрим і тонким мистецтвознавцем свого збідованого народу. Власне його видатне мистецтво заставило весь цивілізований світ Росії стати до боротьби за його винятковий талант. І ця боротьба за Т.Г. Шевченка увінчалась успіхом...

Т.Г. Шевченко окрім того що прекрасний художник, він ще й прекрасний виконавець українських народних пісень. Але свій головний талант, який був визначальним у долі Т.Г. Шевченка були його два основні таланти, талант художника і геній поета. Присутність першого дало Т.Г. Шевченку рано відчуті в своїй душі всю красу свого народу. Геній поетичної творчості, який так довго таївся у його душі, додав сили до його геніального розвитку. Поетична творчість, яка ввібрала яскраві художні образи, які він так досконало вивчав в Академії Мистецтв, вивела його талант в розряд українського національного та світового генія.

За невеликий проміжок часу Т.Г. Шевченко став особою, творчість якого, визначила долю українського народу на багато віків вперед... Його муза винесла його на таку висоту, з якої він своїм генієм світить українцям і сьогодні... Т.Г. Шевченко, як художник і поет виростив нове українське суспільство, нову українську інтелігенцію для служіння своєму українському народові...

До 47 років Т.Г. Шевченко пройшов тернистим шляхом, свій надзвичайно геніальний шлях, який почався від раба-кріпака до геніального художника і поета з найвищою академічною освітою, яку надала йому Академія Мистецтв. Він назавжди зайняв в українському храмі місце народної слави та українського національного безсмертя [6, с.5-10].

Наступне дослідження М. Данько «Национальный момент в произведениях Т.Г. Шевченка», теж характеризує творчість Т.Г. Шевченка. На думку дослідника, Україна охоплена безмірною повагою до свого поета. Тому сьогодні ми проаналізуємо, національні почуття українців, на основі фактів з життя і творчості Т.Г. Шевченка, які пробуджують нашу українську душу. Серед зв'язів, які підняли творчість Т.Г. Шевченка на висоту світового рівня, одним із головних моментів є його національна творчість, де основною ознакою його національної творчості, є оспівування своєї національної культури. Українська культура у Т.Г. Шевченка є засобом боротьби його нації за існування, у зв'язку з чим, його література і мистецтво стають мовою його української нації.

Літературна культура Т.Г. Шевченка в цьому столітті досягла в осмисленні українським народом таких великих розмірів, що розуміється сьогодні, як система українських національних поглядів. Українська нація його творами пробуджує сьогодні українську громадсько-політичну свідомість. Його творчість сьогодні гуртує українську національну еліту... Рівень творів Т.Г. Шевченка, як національного поета, дає право розбуджувати українське суспільство і вести його до боротьби за своє соціальне і національне визволення...

Т.Г. Шевченко, звичайно, своєю творчістю обігнав свою епоху. Його ідеали сьогодні дуже потрібні українському суспільству. Перевага Т.Г. Шевченка над всіма визначними українцями полягає в тому, що він є постійним пробуджувачем своєї української нації, який формує нову епоху українського національного відродження...

Слід наголосити, що в творах Т.Г. Шевченка яскраво виступають одночасно українські соціальні і національні моменти, які покликані служити відродженню українського народу. Своїми творами він будить український національний дух, показує майбутні горизонти подальшої розбудови життя української нації, української інтелігенції...

Його відданість Україні є яскравим виразником розвитку української національної культури, українського національного духу. У кожному своєму творі він показує свою любов до України, створює атмосферу, яка розвиває почуття гордості за своє, українське... [5, с.11-17].

Дальше професор М. Сумцов в статті «Любимые народне песни Т.Г. Шевченка» характеризує народну пісенну спадщину Т.Г. Шевченка. На думку професора М. Сумцова, великий український кобзар Т.Г. Шевченко з дитинства був вихований на українській народній пісні, яка розвинула його поетичну творчість різнобарвними культурними елементами. В своїх щоденниках Т.Г. Шевченко наголошував в усіх його бідах його рятувала українська народна пісня. Особливо рятувала поета українська народна пісня коли він перебував у солдатчині. В одному своєму листі до Кухаренка у 1854 році Т.Г. Шевченко пише: «А я й досі співаю та й може й довго ще співатиму...».

Слід наголосити, що в більшості своїй творів, таких як: «Катерина», «Гайдамаки», «Гарасова ніч», «Гамалія», «Сова», «Невольник», «Чернець», «Москалева криниця», Т.Г. Шевченко приміняє різноманітну кількість різножанрових українських народних пісень. Все це тому, що зв'язаний народним способом життя із якого він постійно сплітав як особисту так і народну творчість, яка була в ньому з'єднана нерозривними вузлами... [8,с18-23].

Завершує далеко не повний цикл науково-популярних праць на шпальтах «Украинской жизни» з нагоди 100-ліття з дня народження Т.Г. Шевченка (1814-1914рр.) дослідник В. Пічета своєю працею «Неволя в творчестве Т.Г. Шевченка» в якій наголошує, що геній поета розвивався в умовах жорстокого кріпацтва та повного політичного безправ'я в Росії. Його особисте важке життя, як і життя всього українського народу, всеціло відтворено в його поетичних та прозових творах. Все це заставило поета стати будителем для боротьби проти соціального і національного гноблення, всіх станів українського народу. Вже своїми творами, поет безкомпромісний борець за свободу українського народу за його звільнення від кріпосницького ладу в ім'я світлої зорі нового дня для України.

Віруючи в щасливу будучність України, Т.Г. Шевченко часто своїм поетичним талантом, щоб зупинити сучасну неволю, звертається до славного історичного минулого України в якому український народ мав волю. У цьому часі він оспівує українську волю, популяризує її, мріє про неї, відкидаючи всю тугу свого важкого солдатського життя...

Мріючи про незалежну будучність України, наголошу у висновок свого дослідження В. Пічета, Т.Г. Шевченко часто звертався до давнього вільного українського минулого і тому поетично «удухотворяє» його... І тоді в нього народжувалися нові сили свого українського національно-духовного. Він вживає слова: «Слава!», «Слава Україні», якими пробуджує всіх українців для боротьби за соціальне і національне визволення... [7, с.24-31].

У висновок дослідження наголосимо, науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії «Украинская жизнь» досить інформативно подав інформація на відзначення 100 ліття Тараса Григоровича Шевченка, наголосивши, що: «Пройшло сто років з дня народження поета і власне в цей день, українці будуть завжди складати вічну пам'ять рідному поету...». Поміщеними науково-публіцистичними працями вчених Ф. Матушевського, М. Данько, М. Сумцова, В. Пічети та інших, редакція «Украинской жизни» змалювала портрет генія Т.Г. Шевченка, який через призму столітньої давності, сьогодні в ХІХ столітті, потребує подальшого наукового дослідження [5, с.11-17; 6, с.5-10; 7, с.24-31; 8,с.18-23].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.От редакции. «Украинская жизнь». - М.,1912. - №1-2.
- 2.От редакции. «Украинская жизнь». - М.,1913. - №7-8.
- 3.От редакции. «Украинская жизнь». - М.,1914. - №2.
- 4.От редакции. «Украинская жизнь». - М.,1914. - №2.
- 5.Данько М. Национальный момент в произведениях Т.Г. Шевченка. «Украинская жизнь». - М.,1914. - №2. - С.11-17.
- 6.Матушевский Ф. Т.Г. Шевченко - жизненный путь гения. «Украинская жизнь». - М.,1914. - №2.
- 7.Пичета В. Неволя в творчестве Т.Г. Шевченка. «Украинская жизнь». - М.,1914. - №2.
- 8.Сумцов М. Любимые народные песни Т.Г. Шевченка. «Украинская жизнь». - М.,1914. - №2.

Іван Франко на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1912-1916 роках

Вперше про Івана Франка, як поета, літературознавця, наукового, громадського діяча Австрійської України, українці в Росії дізнаються з журналу російських українців «Украинская жизнь» зразу ж по організації цього друкованого органу в Москві. Так в рубриці «Содержание украинских журналов» в №3 за 1912 рік наголошено, що в Записках Наукового Товариства імені Т.Г. Шевченка видруковано працю доктора Івана Франка «Студії над українськими народними піснями». Редакція «Украинской жизни» наголошувала, що з даною працею можна ознайомитися в редакції журналу «Украинская жизнь» [23,с.117-118].

В №4 за квітень 1912 року в рубриці «Состояние украинских журналов» редакція «Украинской Жизни» наголошувала, що в VI томі «Записок Наукового Товариства ім. Т.Г. Шевченка» розміщені дві наукові праці Івана Франка: «Стояння Хмельницького під Білою Церквою» та «Жидівські погроми літом 1648 року». Літературна праця «Салдатська пісня про Суворова». З даними працями можна ознайомитися в редакції «Украинской Жизни» [24,с.116].

В №7-8 за липень-серпень 1912 року в рубриці «Состояние украинских журналов» редакція «Украинской жизни» наголошувала, що в книзі I, тому I за 1912 рік розміщені дві наукові праці доктора Івана Франка «До історії Генеральної Військової канцелярії» та «Шкільні заняття Петра Біленського. В книзі II тому за 1912 рік праця «Жарт непотребний. Історична вірша з року 1702 на історичному тлі». З даними працями можна ознайомитися в редакції «Украинской Жизни» [25,с.147].

В №9 за вересень 1912 рік в рубриці «Состояние украинских журналов» редакція «Украинской Жизни» наголошувала, що в Літературно-науковому віснику за вересень 1912 рік розміщена стаття Івана Ющишина «Ювілей Івана Франка» [26,с.120].

В №12 за грудень 1912 року в «Состояние украинских журналов» редакція «Украинской жизни» наголошувала, що Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка в книзі IV за 1912 рік видрукували статтю Івана Франка «Чуднівська компанія 1660 року» та «Жебрацькі благальниці» [27,с.126].

В №1 за січень 1913 року в рубриці «На Украине и вне её» «Украинская жизнь» подає велику статтю «До ювілею Івана Франка» в якій наголошується: «В цьому році, як відомо, виповнюється 40-літній ювілей літературної діяльності українського письменника, вченого і громадського діяча Івана Франка. Українці бажають належним чином відсвяткувати цю подію в житті видатного діяча новітньої української історії. Одна із форм цього святкування є ідея «національного дару Івану Франку» всім українським суспільством».

З цією метою до свята будуть залучені всі найширші кола українського суспільства, найелітніші українське заклади в Українській Галичині, які звернуться до суспільства: «В 1913 році виповнюється 40-років з часу виступу на літературну ниву найкращого письменника Галицької України - Івана Франка. На протязі цих років з під невтомного пера виходили багаточисельні поетичні твори, драми, оповідання, повісті, статті, наукові праці, критичні і публіцистичні статті. Він розвинув таку широку і багатосторонню літературну діяльність, як ніхто інший ні до ні після нього. Окрім цього він являється одним із творців політичного руху серед народних мас, і ніхто інший з великим правом не можж сказати, що все своє життя, всі знання, всю працю посвятив рідному народу. Ні довір'я земляків ні переслідування чужинців не лякали його. Не гнався він ні за кар'єрою, ні за положенням в суспільстві ні за багатством і ніколи не докоряв суспільство в тому, що воно не надало йому всього цього. Якщо інколи і виривалися з нього докори, кидались ним слова гіркої правди й болі, то завжди і всюди по мотивах ідеальних, що виражалися любов'ю до свого народу. Свою письменницьку службу народу почав він в той час, коли українська національна думка тільки лиш випускала перші свої паростки. Внаслідок невтомної його діяльності українська поезія, писемність, література та наука посилила бойовий, революційний характер і разом з цим була споряджена з самопожертвою і з відреченням від тих матеріальних благ, які випадають на долю письменникам подібної величини у культурних народів» [12,с.122-123].

«Нам дітям нинішнього дня, важко уявити собі всю велич заслуг Івана Франка в національному житті нашого народу. Лише тільки при свілі історичної перспективи можемо ми побачити і зрозуміти, яку велику частину нашого нинішнього світобачення, нашої національної культури, і сили національної свідомості

отримали ми від Івана Франка. Був час, коли все це, що в нашій національній надбанні могло носити ім'я: самосвідомість, культура, прогрес, гуманізм, демократизм - все це обмежувалося невеликою кількістю на чолі з яскравою постаттю особи Івана Франка, яка запалювала молодих українців до самопізнання.

Співставимо українську літературу до 70-х років нинішній Франковій епосі, розміримо відстані між ними і ми отримаємо критерій для оцінки Івана Франка, як поета порівняєм науковий багаж тодішньої України з нинішньою, і ми зрозуміємо Івана Франка, як вченого, виясимо собі велику різницю нашого громадського життя на початку і в кінці цього сорокаліття, побачимо Івана Франка, як громадського діяча. Зрозумівши це, ми відчуємо, яке національне зобов'язання лежить на нашому суспільстві в час його сорокалітнього ювілею. Ми повинні виразити повагу і подяку йому не тільки на словах в статтях і ювілейних святкуваннях, ми повинні дати те, що не в змозі були дати раніше, тобто добробут, щоб позбавити його, хоча би до старості від проблеми про хліб насущний, оскільки ця проблема і зараз дратує його змучену голову, як це ніколи раніше. Не в силах ми були надати нашому письменнику університетської кар'єри, ні ніякого іншого належного йому місця, як рівно і отримувати гонорари від своїх творів. Тепер же хай буде ювілейний дар від всього українського суспільства хоча частковою оплатою його праці. На протязі 1913 року нехай попливуть до нього грошові пожертви з цілої України від багатих і бідних, від інтелігентів, селян і робітників, нехай з'явиться доказ того, що українці вміють оцінити своїх іменитих людей не тільки після смерті їх, але і при житті» [12,с.122-123].

Розміщуючи статтю «К юбилею Ивана Франко», наголошувала редакція «Украинской жизни», ми зі своєї сторони палко підтримуємо ідею національного дару нашому яскравому і невтомному національному діячу. Бажаючи ознайомити читача «Украинской жизни» більш ширше з багаточисельними заслугами Івана Франка в відродженні України, редакція в 1913 році має намір подати ряд статей про ювіляра [29,с.123].

№5 за травень 1913 року «Украинская жизнь» відкриває великим портретом Івана Франка, після якого слідує статті про Івана Франка: Сергія Єфремова «Писатель-гуманист. К 40-летию деятельности Ивана Франка» [30,с.5-16], М. Данько «Писатель своего

народа» [30, с.17-25], С. Петлюри:« Иван Франко - поэт национальной чести» [30,с.26-40].

В цьому ж №5 «Украинская жизнь» за 1913 рік в рубриці «Литературная летопись» наголошено, що в Чеській соціал-демократичній бібліотеці для чеських дітей вийшов переклад з української мови творів Івана Фрака: «Грицева наука» та «Олівець» [14,с.108-109].

Всі ці статті яскраво розкривають велику титанічну діяльність Івана Франка у розбудові української літератури, мови, культури, науки серед європейських народів Австрійської імперії. Вони і сьогодні актуальні у європейському виборі Української держави і потребують опублікування і осмислення в українському суспільстві.

В №6 «Украинская жизнь» за 1913 рік про творчість Іваана Франка своє світбачення статтею «Иван Франко - поет национальной части» загострює Симон Петлюра, який наголошує, що Іван Франко являється дороговказом в сучасному українському літературному осягненні, його творчість вже сьогодні потребує всестороннього вивчення і осмислення [20,с.76-84].

Тут же в рубриці «На Украине и вне её» редакція розповідає про «Юбилейные дни Ивана Франко», які розпочались в Австрійській Україні. Так 8 червня 1913 року в Відні з ініціативи студентського товариства «Січ» було влаштоване вшанування Івана Франка двома рефератами в перерві між якими співав чоловічий хор. Вступне слово було виголошене депутатом австрійського парламенту Євгеном Левицьким. Він наголосив на великому значенні творчості Івана Франка для української ідеї в Галичині, на кристалізацію якої Іван Франко поклав багато сил у служінні свого народу.

Про літературну діяльність Івана Франка був прочитаний реферат депутатом австрійського парламенту, професором Смаль-Стоцьким. Доповідач наголосив, що критика Івана Франка дала поштовх для розвитку української літератури. Доповідач розкрив талант Івана Франка, як публіциста, який боровся за моральне оновлення інтелігенції і народу. Жало невмирущої критики і скептицизму - це важлива риса творчості, наголосив Смаль-Стоцький. В Івана Франка розум перевершує над почуттями і цим пояснює невелику кількість серед його героїв невелику кількість позитивних типів. Між останніми, найкращий, це сам Іван Франко.

Ми бачимо його в творах світового значення: «Іван Вишенський», «Смерть каїна», «Мойсей». Доповідач зупинився на характеристиці цих цінностей, підкреслив ту основну думку, якою він боровся за право свого народу.

З рефератом «Громадська діяльність Івана Франка» виступив доктор Іван Панькевич, який розкрив усю повноту боротьби Івана Франка з устарілими формами життя, з тими, які не давали розвитку українському народові. За права свого народу, наголосив доповідач, повстав Іван Франко з усім жаром своєї душі, жертвуючи себе цілком за добро свого народу. Щоб захистити його інтереси Іван Франко створює «Радикальну партію», яка бореться за демократію. Народ стає його трибуною, про що розповідає його творчість...

Святкування 40-ка річного ювілею творчості Івана Франка було продовжено в Чернівецькому університеті, де 14 червня 1913 року професор Смаль-Стоцький організував в честь доктора Івана Франка науковий семінар, який розкрив Івана Франка, як вченого. У промові вченого було наголошено, що Іван Франко 40 років розвиває дар української академічної молоді. Тут же Смаль-Стоцький охарактеризував літературну творчість Івана Франка. Ювіляру в Львів від учасників семінару була послана поздоровча телеграма і зроблений збір грошей на замовлення та купівлю портрету Івана Франка для постійного проведення «Франкового семінару» в стінах Чернівецького університету...

Дальше святкування ювілею продовжились в Львові. 15 червня в Товаристві «Січ» в честь Івана Франка був влаштований концерт в залі «Народного Дому». На концерт на честь Івана Франка була виголошена промова Ярославом Веселовським. М.Лозинський прочитав реферат «Про життя ювіляра». Після концерту доктор К.Трильовський від імені Товариства «Січ» оголосив про обрання Івана Франка «Почесним Членом Січі». Як наголошує «Украинская Жизнь» вшанування 40-ка літньої творчої діяльності Івана Франка пройшло в усіх містах, містечках та селах Австрійської України. В Гусятині, зокрема, де вшанування ювіляра було організоване депутатом австрійського парламенту Ківелюком, зішлося 5000 людей...

Завершив вшанування ювіляра «Студенський український з'їзд», який наголосив на заслугах Івана Франка в розбудові української науки [33,с.100-102].

В 1913 році, як відомо померла визначна українська поетеса Леся Українка, як наголошувала «Украинская жизнь», прекрасну телеграму прислав Іван Франко: «Пам'ять дорогої усопшої записана в моїй душі нестираючимися слідами. Слава її пам'яті!» [28,с.129].

В цей же час ювілеєм Івана Франка зацікавилась російська преса. Так Л. Волков в «Московских Ведомостях» помістив три статті під заголовком «Юбилей Ивана Франко». Іван Франко, на думку Л. Волкова, соціаліст і учасник українського руху, який направлений на відрив України від Росії. Франко декілька разів судився і був короточасно ув'язнений за «соціалістичну пропаганду», але кінець кінцем зблизився з австрійським урядом. Не раз він мав зіткнення з поляками, однак зблизився і з ними як і з австріяками і сьогодні є знаряддям австрійсько-польської політики» [2,с.145].

В №170 за 1913 рік російська газета «Речь» кореспондент із Львова Михайло Могилянський в статті «Юбилей Франка» описує про торжества з приводу ювілею в Львові, наголошуючи що в ньому взяла участь вся галицька еліта [17,с.2].

Н. Новицький в «Южной Заре» №2103 від 21 червня статтею «К 40-летию юбилея деятельности» розповідає в нарисі про літературну діяльність Івана Франка [18,с.2].

Дальше «Украинская Жизнь» в рубриці «Литературная летопись» наголошує, що «Одесские Новости» в №9053 від 20 червня, помістили портрет І.Франка з нагоди 40-ліття його літературної діяльності і статтю «Іван Франко-визначний літератор сучасності». Сергій Єфремов в газеті «Киевская Мысль» №170 дає оцінку поезії Івана Франка, зокрема його поеми «Мойсей». М. Могилянський в газеті «Речь» від 8 червня 1913 року в статті «Іван Франко» характеризує творчість Івана Франка, наголошуючи, що Іван Франко визначний критик. Професор Смаль-Стоцький в газеті «Діло» видрукував в честь ювілею «Характеристику літературної діяльності Івана Франка» [15,с.145-146].

За вищеокреслених обставин у першому номері «Украинской Жизни» за 1915 рік доктор Іван Франко постає перед українською громадськістю Росії, як вчений, оскільки тут поміщена його стаття «Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции. Цифры и факты)» [6,с.27-35].

В №1 «Украинская жизнь» за 1914 рік в рубриці «На Украине и вне её» в статті «К юбилею Ивана Франко» наголошено,

що 7 грудня в Катериностлавській Просвіті відбулося вшанування 40-ліття літературної діяльності Івана Франка. З цієї нагоди був влаштований в честь Івана Франка літературно-вокальний вечір на який зібралось багато народу. На сцені було встановлено великий портрет Івана Франка роботи місцевого художника Хейлика, який був прикрашений ялиновими гілками і синьо-жовтими прапорами. Д.І. Дорошенко прочитав на українській мові лекцію на тему «Іван Франко, як письменник і громадський діяч», опісля відбувся концерт із творів Івана Франка [13,с.91].

В №11-12 «Украинская жизнь» за 1914 рік в рубриці «На Украине и вне её» в статті «Іван Франко» наголошено, що відомий вчений і письменник в зв'язку з подіями в Галичині опинився в тяжкому становищі. Він лишений можливостей заробляти, оскільки наукові українські видання «Наукове Товариство ім. Т.Г. Шевченка» у Львові закриті російською владою, в зв'язку з чим письменник має великі матеріальні потреби. За свідченнями «Украинской Жизни» шанувальники творчості Івана Фрака, українців, зібрали йому грошову допомогу. Як доповіли в редакцію, долею Івана Франка стурбований і Літературний Фонд Росії, серед членів якого, як і взагалі серед читачів Росії ім'я українського письменника користується широкою відомістю. Було би добре, щоб в знак уваги і благородності зі сторони російського суспільства проявити активну участь в долі хворого і безпомічного українського письменника. Однак, наголошує «Украинская жизнь», цього не сталося [10,с.97-98].

В наступному №2 за 1915 рік редакція журналу «Украинская жизнь» видрукувала наукові статі І. Франка «Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции. Цифры и факты)», видрук яких в наступних номерах було продовжено [7,с.22-31].

В наступному №5-6 за 1915 рік «Украинская жизнь» продовжила видрук праці [8,с.37-45], особливу увагу було сконцентровано на ключовій її частині «Проекты и реформы» в якій Іван Франко пропонував реформування земельної власності для того щоб бідніше українське селянство теж мало право на землю. Однак, як наголошено в статті проект «націоналізації землі» не був підтриманий австрійською владою [9,с.37-45].

В №7 «Украинской жизни» за 1915 рік Л. Бурчак в рубриці «Бібліографія», дає характеристику тексту байки Івана Франка «Ліс

Микита». «Лис Микита», на думку дописувача «Украинской Жизни» Л. Бурчака, характеризує Івана Франка, як талановитого білетриста. Дописувач наголошує: «що «Лис Микита» має великий успіх в російському літературному суспільстві. Він став новітнім зразком слов'янської байки, яку зразу, як шедевр визнали в Росії. Однак, слід наголосити, що «Лис Микита» Івана Франка сподобався і в Європі, зокрема в Німеччині, Британії у ньому вбачають місцеві аналоги. Дописувач рекомендує всім українцям купити брошуру Івана Франка «Лис Микита», що надійшла до книжкової крамниці, щоб насолодитися визначним шедевром українського письменства, яким всім українцям треба гордитися» [1,с.100-101].

В №4-5 за 1916 рік на першій сторінці, обведеної чорною рамкою, «Украинская жизнь» повідомила, що 15/28 1916 року помер у Львові Іван Франко. Ця коротка сумна новина із Лозанни привела до суму всіх українців в Росії, вони, як наголосила редакція «Украинской Жизни» опинилися в «загальнолюдському українському стані горя». Доктора Івана Франка, зауважено в статті, знали в Росії всі українські наукові сили. Його смерть, це тяжка національна втрата, яка дає про себе знати в усіх областях українського національного і культурного життя. Іван Франко був у кожному українському серці Росії, будителем української ідеї во ім'я українського народу. За його визволення він був борцем в перших рядах, всюди залишив глибокий слід боротьби. Талановитий і гарячий публіцист, редактор кращих українських журналів він зумів об'єднати своїм словом всіх кращих представників австрійської і російської України своїм надзвичайним ліризмом, поезією, перед якими затрепетало серце кожного українця на планеті. Іван Франко, як вчений, громадський діяч і признаний політичний вождь будив український народ для його подальшої національної незалежності на шляху до європейського прогресу. «Украинская Жизнь» і всі українці Росії суміють з приводу нашого спільного горя [32,с.5].

В цьому ж номері, щоб оживити національні почуття до особистості Івана Франка, дослідник Л. Жигмайло помістив статтю «Национальные мотивы в произведениях Балика и Франка», в якій наголосив, що Іван Франко являється яскравим виразником національного прання своєї національності до волі. Іван Франко все своє життя поступово йшов по шляху утворення української національної держави [5,с.41-64].

Зв'язку з смертю в Львові Івана Франка редакція «Украинской жизни» в №6 за 1916 рік помістила статті С.А. Єфремова «Пролог к будущему» (Памяти И.Франко), М.С. Грушевського «Светлой памяти Ивана Франка» [4,с.5-11], М.Майского «Иван Франко в Галицком селе» [3,с.12-18], в яких автори всесторонньо зоглянули історико-біографічну діяльність Івана Франка від народження до дня смерті. Тут же в №6 «Украинская жизнь» помістила статтю Івана Франка - «Этимология и фонетика», яка яскраво показує всю давню велич української мови [16,с.19-23].

Завершує похоронну процесію редакція «Украинкой жизни» статтею «Отклики на смерть Ивана Франко» в якій підсумовує життєвий шлях Каменяра [19,с.107-112].

В цьому ж номері «Украинская жизнь» помістила статті від імені редакції без підписів авторів «Похороны Ивана Франко» [21,с.25-44], та «Отклики на смерть Ивана Франко» [19,с.104-107], в яких редакція проаналізувала всю наукову, громадську, літературну, приватну діяльність Івана Франка [31,с.104-112].

Завершує на своїх шпальтах огляд діяльності Івана Франка редакція «Украинской жизни» №9 за 1916 рік статтею Наталії Романович-Ткаченко «Дни осенние, ненастные. Венок на могилу А. Паньківського, А. Русора, И. Франко» - в якій наголошує, що холодно стало в українському національному житті в зв'язку трагічною смертю Івана Франка. Сум і горе одягнули Україну в зв'язку зі смертю Івана Франка, який все своє життя душею і серцем переживав за Україну, був з українським народом і в радостях і в горі. Дай же нам Господи, наголошує Наталія Романович-Ткаченко, в ці воєнні роки Франкову мужність, силу і любов, а особливо його віру і надію в незалежну Україну... [22,с.58-60].

Завершуючи творчий шлях Івана Франка на шпальтах часопису українців Росії «Украинская жизнь», наголосимо на великому вкладі Каменяра в утвердженні національної свідомості в українства Росії, що потребує подальшого дослідження...

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Библиография. Украинская Жизнь. - М.,1915. - №7.
- 2.Волков Л. Ибилей Ивана Франко. Украинская Жизнь. - М.,1913. - №7-8.
- 3.Грушевський М.С. Светлой памяти Ивана Франка.Украинская Жизнь.-М.,1916.-№4-5.
- 4.Ефремов С.А. Пролог к будущему (Памяти И.Франко). Украинская Жизнь. - М.,1916.- №6.
- 5.Жигмайло Л. Национальные мотивы в произведениях Балика и Франка. Украинская Жизнь. - М.,1916. - №4-5.
- 6.Иван Франко. Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции. Цифры и факты. Украинская Жизнь. - М.,1915. - №1.
- 7.Иван Франко. Земельная собственность в Галичине.(К истории землевладения в Галиции). Цифры и факты. Украинская Жизнь. - М.,1915. - №2.
- 8.Иван Франко. Земельная собственность в Галичине.(К истории землевладения в Галиции). Прозекты и реформы. Украинская Жизнь. - М.,1915. - №7.
- 9.Иван Франко. «Земельная собственность в Галичине.(К истории землевладения в Галиции). Цифры и факты». Украинская Жизнь. - М.,1915. - №7.
- 10.«Иван Франко». Украинская Жизнь. - М.,1914. - №11-12.
- 11.Иван Франко. Этимология и фонетика. Украинская Жизнь. - М.,1916. - №6.
- 12.«К юбилею Ивана Франко». Украинская Жизнь.-М.,1913. - №1.
- 13.«К юбилею Ивана Франко». Украинская Жизнь.- М.,1914. - №1.
- 14.«Литературная летопись». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №5.
- 15.«Литературная летопись». Украинская Жизнь. - М.,1913. - № 7-8.
16. Майского М. Иван Франко в Галицком селе. Украинская Жизнь. - М.,1916. - №6.
- 17.Могилянський М. Юбилей Ивана Фрака. «Речь», №170 за 1913 рік.
- 18.Новицький Н. К юбилею деятельности. «Южная Заря». - №2103 за 21червня 1913р.
- 19.«Отклики на смерть Ивана Франко». Украинская Жизнь. - М.,1916. - №6.

- 20.Петлюра С. Иван Франко - поэт национальной чести. Украинская Жизнь. - М.,1913. - №6.
- 21.«Похороны Ивана Франко». Украинская Жизнь. - М.,1916. - №6.
- 22.Романович -Ткаченко Наталія. Дни осенние, ненастные. Венок на могилу А.Паньківського, А.Русора, И.Франко. Украинская Жизнь. - М.,1916. - №9.
- 23.«Содержание украинских журналов». Украинская Жизнь. - М., 1912. - №3.
- 24.«Содержание украинских журналов». Украинская Жизнь. - М., 1912. - №4.
- 25.«Содержание украинских журналов». Украинская Жизнь. - М., 1912. - №7-8.
- 26.«Содержание украинских журналов». Украинская Жизнь. - М., 1912. - №9.
- 27.«Содержание украинских журналов». Украинская Жизнь. - М., 1912. - №12.
- 28.«Телеграма на могилу Лесі Українки». Украинская Жизнь. - М.,1913. - № 7-8.
- 29.Украинская Жизнь. - М.,1913. - №1.
- 30.Украинская Жизнь. - М., 1913. - №5.
- 31.Украинская Жизнь. - М.,1916. - №6.
- 32.«Умер Иван Франко во Львове». Украинская Жизнь. - М., 1916. - №4-5.
- 33.«Юбилейные дни Ивана Франко». Украинская Жизнь. - М.,1913. - №6.

Митрополит Андрей Шептицький та Українська Греко-Католицька Церква на шпальтах науково-літературного і громадсько-політичного журналу українців Москви та Росії «Украинская жизнь» у 1914-1917 роках ХХ століття

З сукупності поданого матеріалу російською пресою та журналом українців в Росії «Украинская жизнь», українцям в Росії у першій чверті ХХ століття було відомо, що в «Австрійській Україні» будителем української національної ідеї стала Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ). Особливо цей процес став посилюватися з того часу, як граф Андрей Шептицький очолив УГКЦ, юрисдикція якої поширювалася і на американських українців. Що стосується самого митрополита Андрея Шептицького, зазначала «Украинская жизнь», то його рід належить до старої галицької аристократії яка вперше фіксується в документах князя Льва у якого Шептицькі були боярами. На протязі останніх століть у різний час представники цього аристократичного роду займали Львівську, Перемишльську, Кам'янець-Подільську греко-католицькі кафедри. Так, єпископами Української Греко-Католицької Церкви були: Варлаам, Лев, Анастасій Шептицькі. Їх діяльність, як громадсько-політичних, релігійних діячів була направлена на інтеграцію українського суспільства в Європу. В першу чергу вони пеклися, щоб український народ Галичини міг отримати широку європейську освіту, робили все, щоб українські священники піднялися на той рівень, на якому стояв католицький священник Європи. Як більшість тогочасних українських вельмож, культурних та релігійних діячів вони робили все, щоби поширити унію на весь український народ [3,с.153-156].

Сьогоднішній голова української греко-католицької церкви, зазначав дописувач «Украинской жизни» Юрій Стрижавський, митрополит-граф Андрей Шептицький має зовсім інші спрямування діяльності. В області церковної і сфері національно-політичної діяльності він займає зовсім іншу позицію ніж його попередники єпископи. Переконаний католик, але вірний східному обряду, уніат по духу Володимира Соловйова, митрополит Андрей в той же час щирий патріот свого народу і свідомий син України-Русі. Очищаючи східний церковний обряд від католицьких прошарків часів нововведень Варлаама, Льва і особливо Анастасія Шептицького, а також їх попередників та наступників, виправляючи церковний

обряд від латинських впливів, митрополит Андрей вважає, що такий новий самобутньо українській Унії суджено звершити велику справу по об'єднанню усього українського народу. Та теорією митрополит Андрей не обмежується, оскільки отримавши широку і блискучу як світську так і духовну освіту він в майбутньому може зробити так, що український народ повірить йому і весь стане під його скіпетр. Його особисті якості можуть стати прикладом і повести український народ до боротьби за національне та релігійне звільнення. Титулований український шляхтич, багатий землевласник, доктор юридичних і філологічних наук він в свій час відмовився від блискучої кар'єри і проміняв мундир гвардійського офіцера на рясу на перекір бажанню родичів і передусім матері він вступив в ряди українського греко-католицького духовенства. Пройшовши усі ступені священницького і монашого служіння він у 1900 році отримав кафедру Львівську і всієї Галицької України. З тих пір не було такого випадку, щоб якісь культурно-суспільні починання українців Австрії чи Америки не здійснювалися без його допомоги чи участі, моральною чи матеріальною підтримкою. В останній час митрополит Андрей пожертвував велику суму грошей на Український університет, а будучи постійним членом Верхньої палати Австрійського парламенту він завжди захищає інтереси українського народу. На протязі свого 20-ти літнього служіння в якості голови Української Греко-Католицької Церкви митрополит Андрей зумів прихилити до своїх ідей утворення української держави і церкви немало однодумців як світських так і духовних. Його розбудову Української Греко-Католицької Церкви підтримують усі римо-католицькі єпископи і священники, Римський Папа. Усі сьогочасні українські єпископи і священники є щирі виконавці волі митрополита Андрея. З його діяльністю змушені рахуватися навіть пихаті польські ксьондзи, які вважають, що Унія яку представляє митрополит Андрей поєднує Україну і Польщу. Єдиномишленниками митрополита Андрія є у більшій мірі римо-католицькі єпископи і священники глибокого Заходу: французи, бельгійці, які спеціально вивчають українську мову і практику східного богослужіння. Вони уродженці Британії, Льєжа переймають український обряд після чого відправляються до українських греко-католицьких громад в США, Канаду, Бразилію де стають українськими греко-католицькими священниками [3,с.153-156].

Що стосується українських священників в Галичині, то вони слідуючи прикладу митрополита Андрея всеціло поглинені справою нового церковного, національного і культурного будівництва. На думку митрополита Андрея в основі діяльності підвладних йому священників лежать початки широкого демократизму. В одному із своїх пастирських послань духовенству в 1901 році митрополит вказував, що священник окрім усього іншого повинен добре знати скільки заробляє кожний його прихожанин. як він живе, чим харчується, який його прожитковий мінімум [3,с.153-156].

Митрополит Андрей вважає, що священник повинен помагати своєму прихожанину не тільки словом, але й ділом, любов'ю та повною доступністю. Священник повинен добиватися, щоб в його приході були грамотні люди, вчити людей, організовувати центри «Просвіти» для задоволення національних та культурних потреб народу. Як добрий знак своїм священникам митрополит подає усе на власному прикладі. Він добивається в австрійського уряду рівних прав і української державності. Його митрополичий дім завжди відкритий для духовництва та інтелігенції, студентської та учнівської молоді. Він бере активну участь у роботі українських організацій, є почесним президентом українського взаємо-страхового товариства «Карпатія». Заснував на свої власні кошти український історико-етнографічний музей, Канікулярний дім - де проводять канікули найбільш бідні учні, студенти. Митрополит взяв участь в заснуванні українського учнівського інтернату у Львові, пожертвував гроші на український університет. Все це, що я описав, наголошував відвідавши Львів московський українець Юрій Стрижовський. Все це я почув від серйозних людей в Науковому Товаристві ім. Т.Г. Шевченка і в Галицько-Руському Товаристві ім. Качковського. Мені вдалося оглянути усі українські заклади Львова самим деталним чином, австрійські українці нічого не таїли, вони намагалися показати мені, українцеві з Москви усе, що організували тяжкою працею. Можна сказати, що вони мають чим пишатися. Взнавши, що я українець із Росії, вони дуже гарно мене прийняли і висловили свої побажання, що українці Росії теж повинні мати, як проводиря української справи осередки української греко-католицької церкви, українські наукові та культурні товариства. Українці Росії як і українці Австрії теж повинні дбати про майбутню державність України-Русі. Українців з Львова цікавило, чи мають українці в Росії свою українську церкву,

українські «Просвіти», українські газети, журнали. Власне в просвіті я побачив велику карту України від Карпат до Чорного і Азовського морів, великий портрет митрополита Андрея, що висів на великій стіні зали. почув про його палку любов до українського народу. Здивував мене красою собор Святого Юра, львівський монастирі отців Василіан. Розмовляв з ними, усі вони щирі українські патріоти зайняті розбудовою Української Греко-Католицької Церкви. Усі вони переконані католики, однак ніколи на змінимо свого православного обряду. Тут ми шукаємо істину і свободу, яку бажаємо прищепити нашому народу. Досить на високому рівні знаходяться і навчальні і наукові заклади Української Греко-Католицької церкви у яких українські священники отримують європейську освіту. Виїжджають вони з метою поглиблення знань і в наукові духовні заклади Риму, Відня. В отриманні священниками європейської освіти їх підтримує все вище церковне керівництво включаючи митрополита Андрея. Мені за умов освіченості священників, наголошував при аудієнції митрополит Андрей, «вдалося організувати все так, що українське духовенство і на службі і в дома складає одне нерозривне ціле, один духовний організм». Це мої, наголошує митрополит Андрей - «друзі і товариші і я вважаю їх кожного своїм другом на ниві української священницької справи». Ось така в загальних рисах Українська Галичина з її ініціативним митрополитом-графом Андреем Шептицьким, надхненником усіх українських ідей. Без перебільшення потверджую, що ім'я митрополита-графа Андрея Шептицького належить до одного із почесних на ниві сьогоденного українства, яке ми, українці Росії, повинні теж в себе ввібрати [13,с.81-91].

В подальшому «Украинская жизнь» поміщує матеріал пов'язаний з Українською Греко-Католицькою Церквою уже у час коли внаслідок поразки австрійської армії, російські війська зайняли Галичину і спричинили проти греко-католиків страшний терор. Із секретних документів російської влади ми дізнаємося, що російським урядом був виданий указ: «Про приєднання уніатів до православ'я». Після приєднання уніатської церкви до православ'я слід залишити всі ті обряди і звичаї, якими до цих пір жили «руські уніати в Галичині». Необхідно закрити орден єзуїтів - василіан і конфіскувати їхнє майно, яке повинно бути передане прибулій Російській православній церкві. Слід відлучити від митрополичої

кафедри митрополита уніатів графа Андрея Шептицького, як керівника єзуїтів. Якщо уніатський священник приєднувався до православ'я то парохію можна залишити за ним. Рекомендувалося в Галичину вислати високоосвідчене російське духовенство, яке повинно проводити богослужіння на старослов'янській мові.

Із поточних моментів необхідно негайно закрити орден Василіан забрати в них всі бібліотеки, цінності, зробити так, щоб Василіани більше не мали впливу на церковне життя Галичини. Закриття цього ордену буде в Росії сприйняте загальною радістю. Необхідно якнайшвидше відлучити від посад уніатських єпископів, які діють в угоду Австрії і які намагаються латинізувати східний обряд. Необхідно викоринити з сіл уніатських священників і привести туди російських, православних. Необхідно в найкоротший термін висилити всіх уніатів, єзуїтів з Галичини. Зробити все можливе, щоб прибувші російські священники були в фінансовому достатку їх слід профінансувати за рахунок російської казни. Усе управління церковними справами Галичини передати в управління волинському єпископу Євлогію. В якості майбутнього митрополита Львівського призначити архієпископа волинського Антонія [14,с.95-99].

Така ситуація обтяжилася ще більшою втратою серед єпископів Української Греко-Католицької церкви. Як сповіщає журнал «Украинская жизнь» в Перемишлі 20 квітня 1915 року помер греко-католицький єпископ Чехович. Під час усієї облоги російськими військами Перемишля єпископ залишався в місті і був одним з ініціаторів всесторонньої допомоги мирному населенню. Із смертю перемишльського єпископа Чеховича Українська Греко-Католицька Церква залишилась без архиєрейського керівництва. Митрополит Андрей Шептицький був засланий російською владою в центральні губернії Росії, єпископ Хомишин при зайнятті російськими військами Галичини виїхав в Відень. В цей же час біженці з Галичини, у слід за єпископом, як сповіщає «Vorwärts» і духовним кліром заповнили центральні райони Австрії. В Відні знаходилося - 250000 тис. осіб, в Нижній Австрії - 25000 тис. осіб, в Вірхній Австрії - 22000 тис. осіб, в Штирії - 30000 тис. осіб, в Каринтії - 10000 тис. осіб, в Зальцбургу - 3000 тис. осіб, в Тиролю - 2000 тис. осіб, в Країні - 4000 тис. осіб, в Богемії - 115000 тис. осіб, в Моравії - 35000 тис. осіб, в Австрійській Сілезії - 5000 тис. осіб [15,с.114].

В цей же час українську громадськість в Росії починає турбувати доля полоненого і вивезеного в Росію митрополита Андрея Шептицького. Російська преса все більше починає приділяти увагу уніатам.

В 10 номері часопису «Гол. Мін.» за 1915 рік поміщена велика стаття С.П.Мельчунова, яка присвячена «Історія воз'єднання уніатів в Росії» [9,с.10-20]. Багато матеріалів С.П. Мельгунов почерпнув із дослідження А.Є. Коні, який в 80-х роках XIX століття в часописі «На жизненном пути» помістив статтю «Униатские дела» у якій намагався з'ясувати відносини між православною і уніатською церквами [6,с.515].

В цей же час, наголошує С.П. Мельгунов, коли російські війська приєднали до Росії Галичину почалась кампанія воз'єднання уніатів з православ'ям і русифікацією населення. Однак унія настільки війшла в свідомість населення, що зразу знищити її було неможливо. Щоб подолати уніатів, наголошує С.П. Мельгунов, треба знати їх історію в тому числі і в Росії. Оскільки Унія в XVI столітті мала своїх прихильників і в Росії то московський уряд ніяк не міг вплинути на її припинення поширення серед росіян. Невеликі виступи православних проти уніатів не могли примусити московський уряд військовим шляхом припинити проникнення уніатів в Росію. В уніатів було багато сторонників і в самій Росії, що заставляло російський уряд уже в XVII столітті і особливо в XVIII задуматися як би припинити уніатський рух в Росії. Однак він існував і мав певний вплив на російське суспільство. Багато російських державних, наукових та культурних діячів були уніатами. Уже при імператорі Павлі I уніатські священники могли вільно полемізувати з православними священниками. Уже при імператорі Павлу уніатам було дозволено мати три уніатські парохії в Росії. Імператором Павлом I були прийняті міри, щоб уніатів не переводили в православ'я. Указом 1797 року уніати були приєднані до католиків і підчинені католицькому єпископу. В цей же час уніати в Росії намагаються організувати першу єпископську кафедру в Росії. Як вважає С.П. Мельгунов, вона без державного утвердження існувала формально до 1804 року. В 1804 році уніати отримують отримують незалежність і вперше в Росії входять в центральну римсько-католицьку колегію. Незалежно вводять в центральну римо-католицьку колегію представників від уніатських парохій Росії. В 1805 році в цій же колегії утворено самостійний

уніатський департамент, а в 1806 році уніатська єпископія, діяльність якої через брак джерел нам маловідома. Однак відомо, що російський уряд спеціальним указом признав за уніатами право на самостійне існування. Однак, це був тільки тимчасовий компроміс. Життя показувало, що уніати почали відігравати велику роль в російському суспільстві. На них до уряду посипалися скарги від російської православної церкви. За таких умов не дивлячись на визнання уніатів, російський уряд почав робити усе, щоб уніати не могли поширювати ідей унії серед широких народних мас. Російська православна церква налякана діяльністю уніатів призвала уряд до «поступового знищення уніатів в Росії». Однак громадська думка була лояльною до уніатів. Ось що говорили в Росії про уніатів: «Народні маси бачили в унії свою релігію і цінили її як таку яка вміла в Росії вжитися як з православною так і з католицькою. Унікальність уніатів полягає в тому, що вони своїм проміжковим становищем були зв'язуючою ланкою між православними і католиками. Уніат любив свій обряд, свого священника, а коли його не було ходив в католицький костюл або в православний собор знаходячи і тому і в другому усе необхідне для себе. Уніати в Росії - це та народна релігійна терпимість, те здорове і раціональне почуття віри, яке прижилося і в Росії і не стало обузою для російського суспільства» [9,с.10-20].

Царювання Миколи I різко змінило долю уніатів в Росії. Уніатська церква, яка була офіційно признана російським урядом, російськм суспільством дуже швидко стає гонимим і переслідуючим. Бажання «русифікувати малоросів» поставило перед урядом завдання «знищити уніатів». За таких умов російський уряд взяв на озброєння лозунг «православ'я, самодержавність, народність». Під таким лозунгом російський уряд взявся знищити уніатів в Росії. Знищити уніатів було не так просто, як проголосити проти них війну. Як тільки російський уряд вдався до репресій уніатське питання постало в усій Європі. С.П. Мельгунов наголошує, що війна з уніатами, яку оголосила Росія налякала усі католицькі держави, які ніяк не могли зрозуміти політики Росії, оскільки остання визнала на всю Європу, що уніатство є признане як християнська релігійна течія російською державою. Проти притіснення уніатів в Росії виступив єдиний і надійний захисник уніатів папа римський, який закликав усі католицькі держави вплинути на російський уряд.

Все це загрожувало російському уряду ізоляцією від католицької Європи, яка визнавала і оберігала уніатів в Росії [9,с.10-20].

Однак не дивлячись на всі протести урядів європейських держав уніатів почали знищувати і надхненником знищення була російська православна церква. Проти насильницького викорінення уніатів з Росії виступили генерал-губернатори Долгорукий і Лазімов, які протистували проти жорстокості, яку влада виявила проти уніатів. Вони наголошували, що тортури і жорстокість ще більше укріплять уніатів в російському суспільстві, вони стануть мучениками і це ще більше укріпить позиції уніатів в Росії.

Однак царський уряд не перебирав ніякими засобами і в 1860 році уніатство в Росії було знищене. В Росії не було уніатських парохій в яких би російська влада не чинила беззаконня і насильства. На уніатів були кинуті війська. Нещасних людей мордували холодом і голодом, заганяти насильно в православ'я. Це був час, коли в Росії настав релігійний терор і насилля. Закони припинили функціонувати для всіх тих хто сповідував унію. Губернатори загрожували уніатам засланнями, грошовими штрафами, погромами військових. Однак ніякі загрози не заставили уніатів Росії признати себе православними. Усі хто признавали унію не ходили в російську православну церкву, не хрестили там дітей, тайком хоронили померлих. За такі провини уніатів висилали в Сибір, віддалені райони Росії. Як зазначають багаточисельні свідчення російська православна церква не бачила в цьому нічого поганого. Навпаки російське духовенство допомагало знищувати уніатів за допомогою військової машини російської імперії. За таких обставин "місіонерство" російської православної церкви з військами і нагайками, штрафами і виселеннями можна віднести до найповажніших християнських вчинків. З 1876 року уніатів почали кидати в тюрми, що застало сколихнутись весь цивілізований світ. Російську православну церкву назвали церквою дьявола, від неї відвернувся увесь християнський світ. Побачивши, що Європейська громадська думка всеціло настроєна проти Росії, російський уряд, щоб спасти своє «азіатське лице варвара» заявив: «что к бывшему греко-униатскому населению должны быть применены начала веротерпимости на широких основаниях... Вследствии чего преследования их не должно иметь места...». Однак усі ці лицемірні заяви були проголошені після тотального знищення пихильників унії в Росії. Усе це намагались показати перед Європою. Документ

«Про уніатів» було затверджено Олександром II, але в практику він не вніс нічого нового. Олександр II бажав своєю доброчинністю наклонити уніатів до православ'я, але уніати, не дивлячись на репресії, існували і не бажали ставати православними. В 1890 році Сенат припинив гоніння на уніатів і вони залишалися в підвішеному стані до 1904 року. В 1905 році російський уряд під тиском західних католицьких держав проголосив маніфест згідно якого «Росія оголошувала віро терпіння». Згідно положень цього маніфесту російський уряд припиняв «просвітницьку роботу з уніатами». За таких обставин насильно загнані в православ'я уніати знову повернулися до унії [9,с.10-20].

Однак цей маніфест був виданий у час революційної пори, коли російський уряд був слабкий і намагався заспокоїти російське суспільство різними пом'якшуючими маніфестами і циркулярами. Спричинився він до цього ще й тому, що у Росії перебував в якості полоненого глава Української Греко-Католицької Церкви митрополит Андрей Шептицький. Однак скоро в 1916 році Європа стала свідком нового бажання насадити російське православ'я серед уніатів Галичини за допомогою військової сили. Однак малоосвідчені російські військові та попи лиш викликали відразу серед галичан і тим самим заставили останніх стійко триматися своє національної Української Греко-Католицької Церкви. В цей же час побачивши неможливість знищити Українську Греко-Католицьку Церкву в Галичині ключові політичні діячі Росії заявили, що Уніатську Церкву в Галичині потрібно залишити в незмінному вигляді. Вона може бути корисною для російського суспільства. Російський професор Пальмов призвав російський уряд залишити уніатів в Галичині в спокою. «У нас в Росії після політики релігійного фанатизму і політичної близорукості ми поставили себе в політичну і релігійну ізоляцію з усією Європою. Ні терор ні репресії уніатів Росії не заставили їх зректися унії. Я пропоную повернутися Росії до віротерпимості. Якщо ми знову повторимо свою помилку в Галичині то в моральному історичному і релігійному аспекті втратимо її назавжди. В Росії боротьба з уніатами потерпіла фіаско, де позиції російського уряду великі. В Галичині ж де унія не тільки ввійшла в плоть і кров, а ввіліла отримати повні правові гарантії і її очолює визначний просвітитель і духовний наставник Європи митрополит Андрей Шептицький, її

намагання ліквідувати закінчиться нещівною поразкою і соромом для Росії...» [17,с.49-67].

Однак російський уряд повважав, що зайнявши Галичину він повинен запровадити у ній православ'я. Історичний досвід показував російському уряду, що уніати повинні з'єднатися з російською православною церквою хочуть вони того чи ні. Однак уже російські дослідники питань унії сумнівалися в правильності дій уряду. За три століття діяльності уніатської церкви в Галичині вона стала любимою в народі, що не могло Галичан ні за гроші ні за інші матеріальні блага нашвидкоруч зробити православними, тобто з українців перетворитися в росіян, чи малоросів, як того бажав царський уряд. На впровадження православ'я в Галичині російський уряд грошей не жалів. Із документів видно, що кожний російський православний священник, якого відряджали в Галичину, був забезпечений грошима. Великі кошти на реформу церкви в Галичині були затверджені особливою статтею радою міністрів російського уряду [11,с.87-92].

В цей же час російський уряд все робив, щоб організувати православне церковне управління в Галичині. Спочатку вважали, що управителями церковного життя повинні бути військові священники на чолі з протопресвітером духовенства військового [4,с.118-119]. Однак вирішили, що роль протопресвітера буде мала і не виразна, тому вирішили призначити для Галичини окремого православного єпископа Трифона, який раніше був єпископом Дмитровським і зобов'язали останнього негайно приступити до своїх обов'язків [16, с.66].

Бачучи розлад в Українській Греко-Католицькій Церкві в Галичині у зв'язку з перебуванням митрополита Андрея Шептицького в Росії, австрійський уряд зробив спробу звільнити митрополита Андрея Шептицького з полону. Однак російський уряд відмовив, наголошуючи, що митрополит Андрей Шептицький визнаний в Росії особою особливої політичної важливості, тому обмінювати його на журналіста Янчевського російський уряд не буде [12,с.113-114].

В цей же час із-за вимог австрійського уряду митрополит А. Шептицький після Курська був відправлений в Суздаль де був заключений в суздальський Спасо-Єфимівський монастир під особливий нагляд настоятеля. З січня 1915 року по серпень 1916 року митрополит Андрей Шептицький перебував в Суздалі на

положенні заарештованого. Митрополиту Андрею Шептицькому не дозволялись ніякі зустрічі, тільки декілька разів йому було дозволено відвідати костюль для сповіді. Така жорстока поведінка з митрополитом Андреем Шептицьким пов'язується з постановою російської церковної влади. Однак яке має відношення церковна влада до полоненого в Львові митрополита А.Шептицького незрозуміло. Яким чином підданий Австрійської держави не православного віросповідання взятий в якості військовополоненого міг стати «в'язнем Священного Синоду Російської православної церкви» - незрозуміло, наголошував часопис українців Росії «Украинская жизнь» [2,с.114-115].

Після того, як прогресивна російська преса підняла проблему перебування митрополита Андрея Шептицького в Росії, глава УГКЦ Андрей Шептицькому було дозволено вільно займатися усіми справами, якщо він того побажає навіщати богослуження в монастирській церкві, але виходити за межі монастиря без дозволу настоятеля не дозволялося, оскільки Спасо-Єфимівський монастир був духовною тюрмою для російських релігійних злочинців [10,с.67].

Прийняття російською владою митрополита Андрея Шептицького, його ув'язнення в суздальський монастир заставило В.Г. Короленка звернутися до російського уряду з зверненням: «Після зайняття російськими військами Галичини митрополит А. Шептицький був вивезений в Росію, коли російські політики проголосили «про введення для Галичини широких політичних і релігійних свобод». Великий князь Микола Михайлович гарантував уніатам недоторканість церковного життя в Галичині. Здавалось на цей раз Росія виконає свої обіцянки і дасть національні і релігійні свободи галичанам-уніатам. Однак прибувши в Галичину єпископ російської православної церкви Євлогій розпочав насилля, тобто політику релігійної нетерпимості. Єпископ як військовий почав переслідувати українців-уніатів, тому митрополит-граф Андрей Шептицький виступив на захист гарантованих російським урядом національних і релігійних свобод, за що був насильницьки вивезений в Росію. В Росії митрополит Андрей Шептицький намагався відвідувати православні храми, але не відомо по яких причинах його російське духовенство виганяло із храмів, приміняючи до нього стародавнє християнське правило, яке виникло ще у час гоніння на християн: «Издите». Все це говорить про

дикість російської православної церкви, особливо у тому випадку коли Синод посадив митрополита - уніата в тюрму для релігійних злочинців. Треба зрозуміти, що митрополит - уніат голова чисельної пастви підчиненої Папі Римському, якого признає найголовнішим християнським архієреєм. Він підданий ворожій поки що нам держави, однак ми не маємо ніякого права ув'язнювати в тюрму митрополита-графа Андрея Шептицького, де сидять російські релігійні злочинці. Невже Росія водночас об'являючи уніатам свободу і релігійну нетерпимість думає прихилити уніатів репресіями на свою сторону. Обіцяючи уніатам волю і водночас ув'язнюючи митрополита А. Шептицького Росія показує своє дворушництво, яке характерно взагалі для Росії в поведінці з українцями починаючи з XVII століття, тобто з часу укладення договору царя Олексія Михайловича з Богданом Хмельницьким» [7,с.79-81].

Російська тюрма в Суздалі була тяжким ударом для митрополита Андрея Шептицького, скоро він захворів і його перевели в один з південних монастирів. Після цього він був переведений в Ярославль, а в подальшому в Петроград [5,с.108].

Поводячись жорстоко з головою Української Греко-Католицької Церкви російський уряд об'явив «повну волю всім релігіям». «У Вас громадян Росії тепер є можливість вільно сповідувати любую релігію: мусульманство, лютеранство, юдаїзм». Та як вірно зауважив В.Г. Короленко уніатську релігію російський уряд не дозволив. Коли цивілізовані країни Європи виступили на захист уніатів російський уряд заявив:«у нас фактически нет унии, у нас православие...». Отже наголошував В.Г. Короленко: «Росія залишалася дворушницькою, особливо у питанні уніатської релігії в Росії» [8,с.132].

Заслання митрополита А. Шептицького в Росію тільки ускладнили національні і культурні відносини Росії і Галичини. Фактична ліквідація Української Греко-Католицької Церкви була бар'єром через який з Росією не бажали спілкуватися навіть союзники у війні. Запроторення митрополита А. Шептицького, який для Галичини був символом національного, духовного і культурного відродження, показало галичанам сутність російського великодержавного і церковного шовінізму, сутність Російської Православної Церкви. Росія миттєво ліквідувавши Українську Греко-Католицьку Церкву показала всьому світу небажання

миритися з національними, духовними інтересами українського народу [3,с.153-156].

Підводячи підсумок всьому вище сказаного, що з'ясовувалось відносно Української Греко-Католицької Церкви на шпальтах часопису московських українців «Украинской Жизни» з часу заслання митрополита Андрея Шептицького з 1914 по 1917 роки, зауважимо, що ні ліквідація Української Греко-Католицької церкви російським самодержавством ні арешт митрополита А. Шептицького не похитнули віруючих. З приїздом митрополита з російського заслання Українська Греко-Католицька Церква знову відродилась, скинувши тяжкі окови російського насилля... [1,с.96-102].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Галичанин. Митрополит Андрей, граф Шептицкий. Украинская жизнь. - М., 1916. - №10-11.
- 2.«Заточение униатского митрополита». Украинская жизнь. - М., 1916. - №7-8.
- 3.Ідзьо В. Українська Греко-Католицька Церква на шпальтах громадсько-політичного часопису українців Росії Українська Життя. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1999. - Т.ІІІ.
- 4.«К вопросу об организации церковного управления в Восточной Галиции». Украинская Життя. - М., 1916. - №7-8.
- 5.«К заточению митрополита Шептицкого». Украинская Життя. - М., 1916. - №10-11.
- 6.Кони А.Е. Униатские дела. На жизненном пути. - М.,1880. - Т.І.
- 7.Короленко В.Г. Заточение униатского митрополита графа Андрея Шептицкого в Суздальский монастырь. Украинская Життя. - М., 1916. - №9.
- 8.Короленко В.Г. Об унии и униатах. Украинская Життя. - М., 1916. - №10-11.
- 9.Мельчунов С.П. Из истории воссоединения униатов в России. Гол. Мин. - Спб. - №10.
- 10.«Митрополит Шептицкий в Суздале». Украинская Життя. - М., 1916. - №9.
- 11.«Об утверждении православья в Галичине». Украинская Життя. - М.,1916. - №3.
- 12.«Попытки обмена митрополита графа Шептицкого на журналиста Д.Б.Янчевского». Украинская Життя. - М., 1916. - №7-8.
- 13.Стрыжовский Юрій. Украинское духовенство в Галиции. Украинская Життя. - М.,1913. - №1.
- 14.Украинская Життя. - М.,1914. - №8-10.
- 15.Украинская Життя. - М.,1915. - № 5-6.
- 16.«Церковное устройство Галичины». Украинская Життя. - М., 1916. - №9.
- 17.Ядий Н. Из практики обращения униатов.Украинская Життя. - М.,1916. - №І.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**«Украинская жизнь» - науково-
літературний і громадсько-
політичний журнал українців
Москви та Росії у 1912-1917 роках**

Видання III, 2020 р.

На обкладинці використано фото титульних сторінок журналу
«Украинская жизнь».

**Підписано до друку 12.05.2020. Формат 60х84/а
Друк резोगраф. Папір офсетний Гарнітура pragmatika.
Ум. Друк. Арк. 32, 81. Обкл.- вид. Арк 23, 48.
Наклад 300 прим. Зам № 875.**

**Львів,
«Видавництво Інституту Східної Європи»,
2020**

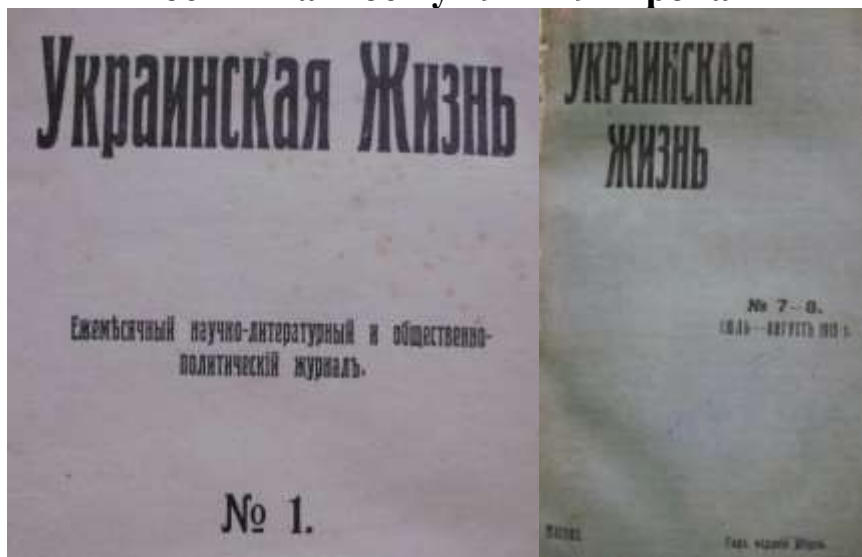
**E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net
www.easterneurope.nethouse.ua**

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Віктор Ідзьо

**«Украинская жизнь» - науково-літературний і
громадсько-політичний журнал українців
Москви та Росії у 1912-1917 роках**

Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 2020